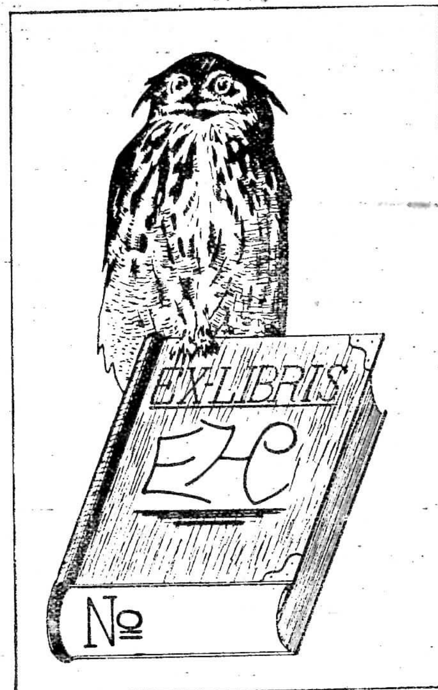

PAVAO M. RAKOŠ.
PO ZLATNIM STAZAMA

19923
40

PAVAO M. RAKOŠ:

PO ZLATNIM STAZAMA

(Pripovjetke)

IZDANJE
KLUBA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA i UMJETNIKA
U OSIJEKU

GOSPODINU

RUDOLFU POVISCHILU

POSVEĆUJE PISAC

O, GOSPODE I BOŽE NAŠ!

Moj psalam.

Neizmjerni su prostori, u kojima se vidi odraz ruke Tvoje. Bezbrojne su zvijezde, koje sjvedoče Tvoje bivovanje. Duboki su bezdani i mora, koja kriju u sebi djela ruku Tvojih. Visoki gorski lanci, utvrdjuju istinu, da si Ti bio, da jesi i da ćeš biti. Slavulj u svojem bigljisanju slavi Tvoju veličinu, divi se svemu onom, što si stvorio oko njega.

O, Gospode i Bože naš!

Tebi se klanja sve što živi, travka i mravac. Štuju te na nebu andjeli i arhandjeli, divi Ti se nebo i zemlja. I cikada Te slavi pjesmom svojom. I punani grozd ljepotom svojom odaje Tvoje bivstvo. Tebi pjeva pjesmu svako stvorenje. Podižu Ti glavice šafrani i ljubice. Romoni Ti pjesmu bistri potočić kao i uzburkani morski valovi.

O, Gospode i Bože naš!

Usta Ti moja šapću toplu molitvu. Oči moje čeznu za Tobom. Kad se dižem i kad idem na počinak mislim na Tebe. Ispunjavaš mi um i srce, nadimlješ mi grudi, burkaš mi krvcu. Pratiš me u zlu i u dobru. Uvijek si uz mene. Nadamnom se širi Tvoja blagoslovljena i sveta ruka. Ti mi daješ i dobro i zlo. Iz Tvoje je ruke.

O, Gospode i Bože naš!

Kad idem na počinak i nehotice mislim na Tebe. I onda kad mi duša zaokupljena zemaljskim

mislima, prodireš u nju kao topla, rumena sunčana zraka. Primoravaš me, da zaboravim na sve što je zemaljsko. Podižem duh u sfere nebeske, gdje se nasladjujem krasnim bojama osvijetljena neba. Uživim se u Tebe i samo mislim o Tebi. Ti si jedino vječna istina, vječna dobrota, vječna ljepota i vjekovita sloboda.

O, Gospode i Bože naš!

I u časovima, kada mi se u duši javi pomisao, da ću zamijenuti ovaj život, da ću napustiti ovu dolinu suza i onda se sa zahvalnošču sjećam Tebe, svesilja i svemoćnosti Tvoje. Smireni moji atomi, smirena moja duša pjeva pjesmu o Tvojoj veličini. Ne bojim se ničega. Priznajem da si predobar, da si svet i da je sreća za svakoga onoga koji se vraća u Tebe. u izvor opstojnosti svoga ja. Duša mi umirena, uživa u Tvojoj ljepoti i dobroti. U njoj niču psalmi, kao što su nikli u Davidovoj duši. Puni su hvale i slave Tebi moćni i jaki Bože.

O, Gospode i Bože naš!

Na oči naviru mi suze, slatke i pune čežnja za Tvojim bićem. Cijelom se dušom predajem Tebi, jer znam, da ćeš mi biti jedina moćna zaštita. Mislim samo na Tebe i divim se Tvojoj svetoj desnici, koja je stvorila mene, sve u meni i oko mene. Iz duše moje diže se kliktaj pun čežnje, pun ljubavi prema Tebi, jedinom dobru, u koje vjerujem punom svojom dušom. Ufam se u Tvoju pomoć, ljubim tvoju zaštitnicu ruku i ne bojim se smrti, jer vjerujem, da s njom počinje ljepši život.

O, Gospode i Bože naš!

OBASJALA GA SREĆA

VAJDIK Pavao bio je progonjen od sudbine. Kao mališ ostao je bez roditelja. Nesreći ovoj pridružilase još jedna veća: izgubio je očni vid. Nekom zgodom zahvatio mu plamen oba oka.

Ovako unesrećen i bez roditelja dospio je u gradsko sirotište. Bio je dobar kao dobar dan. Bijaše voljen od poglavara. U školi je pokazivao osobitu slonost za glazbu. Koliko puta došuljao se do kakova mjestanca, na kojem je mogao slušati vojnu glazbu, kad je prolazila kraj sirotišta. Ovo nije ostalo neprimjetno njegovim starješinama. Kad je poodrastao za školu bio je poslan u zavod za slijepce.

U zavodskoj školi pokazao je mnogo smisla za sve. Osobito je rado slušao, kad su njegovi stariji suučenici i supatnici — slijepi kao i on — vježbali na različitim instrumentima i kad su učili pjevati. Ova njegova želja, težnja za glazbom, ponukala je njegove učitelje, da se više pozabave njime, da isprobaju njegov sluh. Uspjeh bio je vanredan. Pavao je pokazivao sve odlike rodjenog umjetnika, glazbenika. Poteškoća je bila samo sljepoća.

— No, Pavle, — rekao mu je nekoga dana, nakon završetka četvrtoga razreda pučke škole za slijepce, učitelj koji ga je vrlo volio, — no Pavle, odlučili smo, da te se pošalje na glazbeni zavod, da ti se pruži prilika, da izučiš glazbu.

Pavao je šutio. Mališ nije znao za svoj veliki muzikalni dar. Ukoliko je i osjećao volju za glazbu, nije znao, što to znači. On je znao samo to da voli glazbu i pjesmu i da je onda bio najsretniji, kad je mogao prisluškivati zvukove, koje su mamili iz gusala, tamburica i glasovira njegovi nesretni supatnici.

Pavao je svom učitelju odgovorio smiješkom. Očice njegove, koje su isgledale posve normalne i ako im nedostajao vid, počele se pomicati, kao da su oživjele.

— Hvala! — protisnuo je kroz svoje rumene djetinske usnice. U licu je sav porumenio.

Učitelj ga privukao sebi i utisnuo mu na čelo topli, očinski poljubac, rekavši mu:

Pavle, kod nas u školi bio si dobar. Sad ćeš u glazbenu školu. Gledaj da i ondje budeš još bolji.

Pavao je na ove učiteljeve riječi počeo da drhće u cijelom tijelu, počeo je glasno da jeca. Nešto mu rastužilo malu, lijepu dušicu. Stojao je bez rìječi kao ukopan. U duši je osjećao, da će sada nastati za njega proljeće, koje ne pozna a o kojem je mnogo čuo govoriti...

— — — — — — — — — — — —

I Pavle je pošao u glazbeni zavod. Odmah je primjećeno sa strane zavodskih učitelja, da će Pavlu biti najbolje, da uči glasovir. Otpočeo je rad s njim. To je težak, mučan posao. Pavle pokazuje osobit talenat, pa ipak je to teško radi nedostatka vida.

Mališ je shvaćao nauku o glazbi sa osobitom spremnošću. Tipke su glasovira tek bile prkošljive, napose, kad je Pavle jače udario prstićem i zahvatio po dvije. Zvučale su nekako srdito. Suzvuk im ipak odavao mekoću, ljepotu, nešto što je govorilo, kao da i tipke shvaćaju svoga slijepog zapovjednika, a u zvuku je uz to odjekivala nepoznata sjeta, koju tek mogu osjetiti nesretnici i svi uopće patnici. Pavlu se zarumenilo lice. Da je u mahu onom mogao progledati, ko zna, što bi se njemu moglo dogoditi.?!

Mališ je napredovao u glasoviranju. Njegovi učitelji bijahu njime vanredno zadovoljni. Za slobodnog vremena pričali su Pavlu o suncu i mjesecu, o zemlji i o ostalim svjetovima svemira. A najviše je Pavlov intelekat dirao njegov jedan supatnik, komu je jedna noga bila posve oduzeta a druga tek toliko jaka, da je mogla držati ono sitno, malo njegovo tijelo.

— Pavle, znao mu reći drug Nikola, — hoćeš li da ti čitam nešta lijepa? Hoćeš li da ti pročitam djelo od glasovitog francuskog spisatelja Bernardina Sent Pierea: »Pavla i Virginiju«, da te upoznam s tim najkrasnijim djelom mladenačke ljubavi? Glavni je junak tvoj imenjak i tim ćete djelo zanimati još više. Nastavit ću »S proljetnim vodama« i »Klarom Milćevom« od Turgenjeva, s »Pjesnikom i svijetom« od Kraševskog Hoćeš li Pavle? Ti moraš uz glazbu zaći u svijet viših duhova, u svijet onih, koji vežu nebo sa zemljom. Moraš me pozorno slušati. Uvjeren sam, da ćemo zajedno uživati u ljepotama ljudskih duša, koje su sjajne kao meteori a velike kao nebeska tijela.

Pavle je za čas šutao. Kao da se zamislio u nešto. Osjetio je u duši, da je zadovoljan. A kad se sjetio da ne vidi, raztužio se na čas. Brzo mu se ipak razvedrilo lice.

— Nikola, brate, nesretni smo oboje. Tebi je ipak mnogo bolje. Vidiš sve oko sebe. A ja živim u vječnom mraku. Pomisli kakav život to mora biti. U sedamnaestoj sam godini a ne znam, što je zemlja, što je nebo. Ne znam, što je čovjek a što je žena. Oni samo postoje u mojoj mašti, inače su mi tudji.

— Nikola, ne shvati krivo! Ne zavidjam ti. I tebi jamačno nije dobro. Koliko si mi rekao: jedna ti noga posve uzeta a druga slaba. A to je još uvijek sreća prema meni. Vjeruj mi, da se iskreno veselim tvojoj sreći. Daj Bože, da te uvijek prati životna sreća, u koliko se kod jadnika može govoriti o njoj.

— Nikola, čitaj mi djela, o kojima si mi govorio. Slušat ću te pozorno. I čitat češ mi s dana u dan, da obogatim dušu svoju. To ja hoću. To je najviši moj cilj.

I Nikola je Pavlu čitao i čitao. Bogatio je njegovu dušu. Razvijao je njegove osjećaje i razvio ih do skrajnih granica. Ovako su im prolazili dani. Pavle je svirao glasovir a Nikola gusle. Bjehu nerazdjelivi, oboje muzikalni talenti, rijetki talenti. Među njima kao da je nastalo neko takmičenje. Svirali su sa osjećajem, iz duše. Ljubili su glazbu do ludila, kao što ljube mnogi ljudi šampanjac i tokajac. Da, opajala ih glazba, kojoj su posvetili sve svoje sile. U glazbi su tražili utjehu, ublaženje svojih duševnih boli, od kojih su trpjeli

vrlo mnogo. Sljepoća i hromost ubijahu ih.

Obojica su napredovali u glazbi tako, da su premašili sva očekivanja svojih učitelja. Već su bili izgradjeni mali virtuozi. Učitelji ih vanredno pazili, jer im je ta pažnja bila potrebna. Nikola je uz to pazio na Pavla kao na svoje oči. Bio mu vodić u životu, jer mu se smilio radi velikoga talenta i radi sljepoće.

— Pavle, ja te ne mogu i ne smijem ostaviti. Bit ću uvijek uza te. Ne smije se zapustiti tvoj talenat. Ti moraš proslaviti svoje ime.

Pavle je šutao na ovakove izljeve bratske Nikoline ljubavi. U duši je svojoj osjećao, da mu je Nikola sve i da bi mu život bez njega bio suvišan. Bez njega bi utihnule žice njegovog glasovira a tipke bi vječno plakale.

Rastajali su se tek na kratke časove. Samo onda. kad su imali posebno svoje satove i vježbe.

U takovim časovima je Pavle, kad je svršio svoje vježbe — mamio iz tipaka najosjetljivije akorde, koji su bili himna, pjesma suncu i mjesecu, pjesma ljubavi, o kojoj je saznao iz Nikolina čitanja. Tipke i ako nijesu izvodile glazbena djela: Mozarta, Betovena, Šuberta ili našeg Lisinskoga pokoravale su se prstima slijepoga Pavla i slijevahu svoje akorde u slatka suzvučja puna boli i sjete, puna slobode i ljubavi. Tipke su rasprostirale zvukove slične valovima nabujale rijeke, koja prijeti smrću, dizali se u vis, pod plavetnilo neba i gubili se daleko, daleko u svemiru, ondje, gdje se uzdiže uzvišeni prijesto Boga.

Ovako se Pavle znao mnogo puta da zaboravi. Nije mogao da se otme od tipaka. U njih je salije-

vao dušu svoju, boli, patnje i maštanja. O, tipke, vi najvjernije moje družice, često je puta znao uzdahnuti, da im se iza toga preda još jače, da im još više povjeri bol duše svoje. Tipke su pod njegovim prstima pjevale pjesmu: ljepoti i dobroti, majci, ocu, braći i sestrama. On nije znao za njih. Tek je o njima čuo iz Nikolih knjiga. Pjevao je pjesmu ženi. U svakoj je gledao Virginiju i ništa drugo.

Prolazili su dani Pavlu i Nikoli, dani veselja i dani očaja. Katšto su zajednički znali plakati. Učvrstila ih nesreća, koja ih je pratila obojicu. Odrasli su. Opasala ih muška snaga. U dušu im počelo da ulazi nešto silno, jako, veliko. Dosele nepoznata slast, počela im da ispunjava cijelo tijelo. Nikola je podnosio još nekako. Vid mu je donio mnogo lijepo zadovoljstvo. A Pavle? Duša mu trpjela mnogo. A tih muka riješavao se samo onda, kada se sljubio s tipkama svoga glasovira.

I konačno se morali rastati. Nikola je dobio diplomu guslača i nekoga lijepoga dana otisnuo se u bijeli svijet, da veseli druge sa svojim guslama, da živi od svoje muke i svoga truda. Nekoga krasnoga svibanjskog jutra oprostili se prijatelji. Prije rastanka zajedno su odsvirali jednu Chopinovu sinfoniju. Gusle su plakale. Cilik njihov prodirao je u dubinu duše. Tipke su jecale i naricale. Žalile su za prijateljem, bratom. Drugovi se nijesu mogli bolje oprostiti. Utihnule su strune i oglušile su tipke. Prijatelji su plakali. Nikola je otišao. Katšto se listom javljao Pavlu.

— — — — — — — — — — — —

Pavle je uz pratnju jednoga od svojih učitelja nastavio glazbu. Sluh je tako izoštrio da

je sve odmah morao otsvirati za učiteljem. Ali uza sve to sam je osjećao u duši, da ne će ovako dalje moći. Učitelj i ako mu je prijatelj, nije ono, što mu bio Nikola Osjećao je, da mu nešto nedostaje, da mu pomalo nestaju sile ida mu se u dušu počela sve jače da utiskuje priča o Pavlu i Virginiji. Počeo je jače, da osjeća toplinu sunca i da osjeća sve veći gubitak Nikolin. Pomalo počeo je da očajava. Tipke i ako su ga slušale, nešto mu počele da prkose. Nijesu ga više slušale onako, kao onda, kada je pratio mile, ugodne akorde s Nikolinih gusala. Konačno je počeo da sumnja u svoj talenat, o kojem su mnogo govorili učitelji i svi oni, koji ga čuli svirati,

Bilo je nekoga jutra u mjesecu srpnju. U zavodu je bilo nešto življe. Sviralo se na sve strane. I u toj skupini, smjesi glasova, čuli se, isticali se naročiti zvukovi gusala. Pavle je prisluškivao. Mišići lica počeli mu se trzati. Ruke i noge oživjele mu. A slijepe oči poprimile mu posebni izraz. Napeo je sluh. Htio je da nadje akorde Nikolinih gusala.

— Hm — rekao je u sebi, — Nikolini su akordi savršeni. Mislio sam da je u njima vrhunac gudalačke umjetnosti. A glasovi gusala, koji mi kroz uha prodiru u dušu kao da su još savršeniji, kao da dopiru iz samoga raja, kao da ih izvode, umrli glazbeni velikani.

Smirio se. Utihnuli su zvukovi gusala.

Za par časaka neko je tiho pokucao na vrata Pavlove sobe. Pavle se malo trgnuo.

— Dobar dan, gospodine Pavle, — oslovio ga njegov učitelj. — Doveo sam gospodjicu Martu, da se upoznate s njom. Čula je o vama i došla je,

da vas upozna. Svršila je praški konzervatorij. Svira gusle. Svira božanstveno. Haydn, List, Mozart, Goldoni i drugi za nju su igračke...

— Gospodjice Marto, ovo je naš Pavle najbolji naš glasovirač.

— Milo mi je! — rekla je Marta tako nježno, da je Pavla nešto potreslo.

— Gospodjice Marto, ostavljam vas na čas s Pavlom. Idem, da vam pošljem gusle, da uz pratnju Pavlovu zagudite nešto.

Oboje su šutili. Šutnja je bila skoro nesnosna. A još prije nego su Marti doneli gusle, prekinula je Marta iznenadno tišinu.

— Gospodine Pavle, hoću, da vam budem drugarica. Hoću da vam budem majka, otac i vaš andjeo čuvar. Hoćete li, gospodine Pavle.

Šutnja je postala još teža.

Hoću, — odvratio je Pavle. Bog vas je jamačno poslao.

Bješe sve uredjeno.

Gusle i glasovir ujedniše svoje zvuke u molitvu, u zahvalnost onomu, koji je sjedinio njihove duše.

— — — — — — — — — — — —

Pavle i Marta od onda daju koncerte u cijelom kulturnom svijetu. Ujedinila se samozataja i ljubav, sreća i patnja.

„Jadranska Vila“ g. 1936.

ZA SABLJICOM

Strina Nanina Roska bila je lijepa, zgodna djevojka. U strina Nane bilo je osam kćeri i dva sina. Svi su bili oštri na jeziku a jaki na poslu. U njihovoj kući nije trebalo nadničara. Sami su nastojali, da sve urade. Bili su već poslovični. Mnogo se puta čulo : trebate biti kao Nanina djeca. Ugledajte se u njih. Ti ne daju nikom da zasluži, od njih nema niko ni prebijene pare.

Najstarija strina Nanina kćerka Roska bila je preko tjedna »paorkinja« a nedeljom i blagdanom obukla se kao kakva gospodjica. Šešir nosi već davno i još od malena, jer je to bila davna želja strina Nane. Na ruke je navukla kožne rukavice a na se obukla opravu najmodernijega kroja.

— Ne ću ja, da moja Roska uzme na glavu šešir tek onda, kad se uda. Dosta, što sam ja morala čekati na šešir, dok nijesam ušla u gazdinsku kuću Erićevih. Sramota me, kad pomislim na to.

— I ako sam bila iz dobre, gazdinske kuće’ morala sam čekati do svoje dvadeset i druge godine, da mi »natakne« šešir na glavu davno moj već pokojni Stipa. Mislila sam, da ću osijediti u toj želji. Za to ne ću, da se to dogodi mojim kćerkama, mojoj djeci, napose mojoj Roski, — znala je mnogo puta reći strina Nana, kojoj su zavidjale susjede.

— A i zašto ne bi moja djeca bila kao go-

spodska djeca?! Možda za to, što znaju kopati kao seljaci?!

— Moja Roska je prava gospodjica. Još i više je ona. Zna kopati, krave musti, kruh mijesiti. To sve ne znaju gospodjice. A ona se zna fino i cifrasto ponašati u svakom društvu.

Roska se potpuno slagala sa ovim mišljenjem. Koliko joj se puta napunile oči suzama, kad je čula, kako je majka brani od zlih jezika ženskih.

Ovo se obično dogadjalo za ljetnih nedjeljnih i blagdanskih popodneva, kad se cijeli komšiluk« iskupio pred strina Naninom kućom. Žene su sjedeći na klupi davale maha svojem jeziku ogovarajući jedne druge. Ljudi se nešto podalje kartali i politizirali a omladina je na nedalekom praznom prostoru pjevala, ijujukala i plesala.

Djeca strine Nane nijesu rado dolazila na ove zabave, napose Roska. Ona se nije htjela nikako da pokaže medju onim »paorima«. Ona je poprijeko gledala ovakove zabave. Klonila ih se. Ona je tražila nešto više. Potpuno je usvojila mamino mišljenje, da je ona prava gospodjica.

— Zar ne, mamice, — znala je pred susjedom Marom reći. — zar ne, mamice, da u našem mjestu nema ljudi za mene?! Za mene su samo gospodska društva. A najviše mi se svidja sabljica. Uh, kad čujem njezin zveket, onda sam ponosna, ne znam, kuda bih pogledala. Dušu mi ispuni velika čežnja, kao onda, kad se za rana jutra nadjem u našem vinogradu, u onom lijepom Zaguljancu. Godi mi, kao kad s njega mogu da gledam u daljinu, tamo, gdje se radja sunce i gdje se sastaje zemlja s nebom. Godi mi kao ugodni miris zrele breskve!

— Ah mani se ti toga, dušo moja, — rekla bi joj susjeda Mara. — Za nas je mnogo bolje, da volimo naše »paore«. Oni su mnogo bolji od gospode. U »paora« crna torba a uvijek puna. Gospoda su željna svega. Piju kavu za zajutrak i za večeru, to im je sve. Samo ti čuj mene. Mislim bolje od tvoje mame.

— Uh, ala ste vi strina Maro naivna žena! Gospodin je gospodin. Čist je, lijepo obučen. Kao da je izašao iz škatulje, tako izgleda. A naši ljudi: zamazani, prljavi, zaudaraju po staji. Ne, ne ću se s tim sprijateljiti i ako sam i sama seljačkoga roda. Zar ne vidite gospodu časnike i narednike, kad se navrate u naše mjesto. To su gospoda. Čovjek bi ih zagrizao. Svi su lijepi. čisti, da ih milota pogledati. Pa zveket njihovih mačeva to je prava, uzvišena pjesma. Onda mi nešto teško obuzme dušu i srce. Zahvati me sjeta i najvolila bih kad ne bih postojala. Ne, ne ću se udati za »paora«, ma mu bila na glavi i carska kruna. Hoću gospodina, da budem gospodja, da se lijepo oblačim da mi ruke budu bijele a ne kao u mene, mojih sestara i moje braće. Hoću daleko odavde i da sam u gradu. U našem su gradu sami »paori«. Da nije đaka i nešto profesora te par činovnika, bili bismo kao u pustinji.

Strina Nana gledala je u svoju Rosku kao u vilu. Oči joj bile pune suza. Drhtala je sva u tijelu. Da joj moguće poletila bi u vis, tako ju oduševio Roskin govor, govor njezine prvijenke.

— Da, Maro, Roska ima pravo! Nijedno svoje dijete ne ću dati za »paora« a najmanje Rosku. Držim, da će se u Rosku ugledati i druga mo-

ja ženska djeca. Da, neka samo ne polaze za naše ljude. Neka odu iz ovoga gnijezda, gdje sve miriše po vinu, staji i po vlagi. Neka idu u svijet u g r a d o v e, gdje ljudi žive kao ljudi. Mi smo robovi zemlje i ništa drugo. Da mi je sada Stipa živ, jamačno bi se i on složio s mišljenjem svoje pametne kćeri.

Prolazili su dani, mjeseci i godine. Po Rosku je došlo par prosaca, sve dobrih gazda iz mjesta i okolice. A ona odbijala ih redom. Jednom je zamjerila ovo, a drugom ono. Dolazili su i odlazili su. Roska je čekala, da joj se javi kakav sabljaš. To bijaše za nju ideal. Radila je i dalje sa sestrama i braćom. Navršila je već dvadeset i sedam godina. A nikad, da se javi njezin snivani kraljević, koji onako dostojanstveno udara sabljicom po «kaldrmi«. Roska je čekala i čekala. Sprječavala je mladjim sestrama udaju. Mama i Roska nikako, da se maknu sa mrtve točke.

— Čuj, — nekoga će dana reći mladja Roskina sestra Dara, — čuj, mamice, meni je već dosta, čekanja. Već mi dvadeset i pet godina. Ne ću čekati na Roskinu udaju. Iva Žuljević, sin seoskog gazde iz Bukovca, poručio mi, da će u prosce. Udat ću se, mama. Dalje ne ću i ne mogu čekati. Vrijeme prolazi. Starim i što će onda biti, ako svih nas osam moramo čekati Roskinu sreću. To je ludost, nemogućnost. Sve ćemo biti stare usidjelice. A to, majko, ti valjda ne ćeš. To valjda ne će ni Roska. Valjda ne će da povežemo svoju sudbinu s njezinom. Uostalom ,ja sam o tom govorila s bratom Živkom i rekao mi: Poruči ti samo Ivi. Mora se prestati sa čekanjem. Mama, neka Roska čeka gospodina, časnika, narednika. . . . Ako misli, da ne će zakasniti, meni i nama je svejedno. Mi hoćemo da se udamo.

Strina Nana u prvi mah bila je veoma srdita. Ljutila se na napržicu Daru. kako ju je znala nazvati u srdžbi. A kad se malo ohladila, kad se bolje promislila, vidjela je da Dara ima pravo. Djevojke su pokvarljiva roba. Takove robe treba se riješiti što prije. Zato je čekala zgodu, da rekne svoje mišljenje Roski i Dari. Brzo joj se za to pružila prilika. Sutra dan bijaše nedjelja i prije nego će kćeri u crkvu, strina Nana okupila ih kao kvočka piliće:

— Čuj, Roska. Dara ima priliku, da se uda. Što ti veliš ? Poručio je Iva Žuljević iz Bukovca, da će joj u prosce . . .

— Ah, to me malo zanima, — odgovorila je Roska. — Uostalom, ako je tebi po volji, da se ona kao mladja uda prije mene i da ti ja pletem sijede, neka se uda. Onda si kriva mojoj nesreći : ti i Dara.

— Ne govori tako ! Ne mogu radi tebe sve one ostati djevojke. I ti to ne možeš i ne smiješ tražiti od svojih sestara. To bi bila vrlo velika žrtva. Neka se Dara samo uda. Bit će mnogo bolje. Ja ću postati baka a ti tetka. Pruža joj se dobra prilika. Koliko sam imala zgode da čujem Ivan je dobar i pošten mladić pa će jamačno biti i dobar čovjek. Uopće, neka se udaju sve.

— A i ti, čedo moje. gledaj, da se udaš. Stariš. Vrijeme prolazi. Što dalje sve se manje javljaju prosci. Pazi, da ti se ne dogodi prema onoj: ko traži pokrivač, nadje otirač. Pazi što radiš. Bi-

la bih najsretnija, da tebe vidim sretnu. Zaboravi na gospodu: časnike i narednike. Eto, ja i tvoj pokojni otac smo »paori», pa što nam fali ? ! Samo da je on živ, sve bi bilo drukčije. Danas bi bilo u našoj kući svega osim ptičjeg mlijeka. Pa i ovako nam nije zlo. Samo bi trebalo sreće vama.

Roska je gledala u majku začudjeno. Oči joj se napuniše suzama. Problijedila je. Nije znala što da učini. Da poleti majci, da je izgrli i izljubi to bi najvolila a nije mogla, da se pokaže slabom, kako je u sebi pomislila. Znala je ona vrlo dobro, da joj mati ne želi zlo a ipak joj bilo teško, što joj povrijedila ponos. Plakala bi, vikala, imala bi volju da se s nekim potuče, posvadja. Drhtao joj svaki mišić a srce joj udaralo kao ludo.

— No, majčice, rekla je Roska, dobro, neka se Dara uda. Neka isto to učine i druge seke, kad dodju na red. Ne zavidjam im ništa. Neka se samo udaju za »paore«. Vidjet će one, što to znači. A i ti imat ćeš prilike, da se osvjedočiš o tome.

Roska je počela plakati. Nije znala baš zašto, Ali ona je osjetila za to neku potrebu. Suze joj navaljivale silom na oči. Što se više ustezala, suze bijahu sve obilnije,

— No, majko, ja ću i dalje raditi u kući našoj, u poljima i vinogradima našim. I dalje ću sanjariti o udaji za gospodina, časnika ili narednika. Potonji su mi miliji više svega. O, kako je ugodan zvuk njihovih sabalja, kad im udaraju o noge i kad udaraju o kamenje »kaldrme«. Mamice, ja onda obezumim, obnevidim. Pretvorim se u veliko uho. Zveket sablje miliji mi od najljepše pjesme. Kad njega čujem, zanesem se, zaboravim

na samu sebe. Sablja je za mene najveća čežnja. O majko, kako bih bila sretna, kad bih se nalazila uz takova gospodina ! Moja bi sreća bila onda na vrhuncu. Znam, da me ne shvaćaš ni ti, ni seke, ni braća. Svi ste vi »pozemljusi«. Teče u vama »paorska« krv. Vi mislite prema onoj : zavukao se crv u rotkvu pa misli, da nigdje bolje nije. Kroz vjekove teče u vama seljačka krv i za to ne možete, da me shvatite. Ne udam li se za sabljaša sve ću žrtvovati. Ostat ću djevojka. Radije to, nego da odem medju »paore«, zadojene samo mišlju na rad. Hoću, da se riješim ropstva, da udjem medju gospodu, da obnovim našu krv u svojoj djeci. Da, mama, to je jedina, moja želja !

— Čekat ću. Ko zna, ne ću li ipak dočekati sreću svoju. Pa i ako je ne dočekam, ne ću žaliti. Tako mi je valjda sudjeno. Mrzim niski rod. Hoću, da me ljudi štuju i da me se boje. Dosadilo mi več, što moram štovati druge i što se moram bojati drugih.

Mati je šutjela. Pustila je Rosku neka se izgovori, neka se naplače, da joj bude lakše. Žalila je ubogu svoju kćer, koja je bila mnogo bliže tridesetim nego dvadesetim godinama. Žalila je što se tako udaljila od svoje seljačke porodice.

— Da i ja sam mnogo tomu kriva. Nijesam joj smjela dopustiti, da se uživi u tu misao, pomislila je mati u sebi! No, drago dijete moje, — rekla je strina Nana Roski — Pa, neka se uda samo Dara. Onda će se otvoriti vrata naše kuće, koja dosele nije niko smio da otvori baš radi tebe. Nijesu se usudili na tvoj šešir, su ncobran i fino, gospodsko odijelo. To mno-

go smeta tvojim sestrama. A ko zna, ne će li se onda otvoriti i tvoja vrata? Možda ipak naidje junak tvojih čežnja.

— — — — — — — — — — — —

Dara se udala prvog proljeća, kad je cvao jorgovan. Udala se za Ivu Zuljevića u selo Bukovac. Ona je bila sretna. Udala se u dobru, gazdinsku kuću. I odmah je metnula šešir na glavu. Ona je radila obratno, nego Roska. Bila je sretna. Znala je ona da je čeka rad a znala je i to, da rad jača čovjeka, da radom stvara čovjek uvjete slobodi. Volila je svoga muža seljaka, koji ne mora biti rob svakomu i koji ne mora svakoj šuši skidati svoj šešir. Da, volila je ona svoju seljačku kuću, u kojoj je sve mirisalo od reda i čistoće.

Polako se udavale i druge sestre, već kako su stizale na red. Oženila se i oba brata. Osnovali su svoje domove i svoje porodice. Obradjivali su zemlju i iz nje su pokrivali sve svoje životne potrebe. Oni su štaviše stvarali mnogo više. Zemlja je najzahvalnija. Ona je tvrda i uvijek se vrijedni na njoj održati mogu, Slabići podliježu.

Strina Nana bi mogla reći, da je posve sretna. Ali misao na Rosku kvarila joj sve životno veselje. Uvijek se brinula, kako da usreći svoju Rosku, svoje pametno a pretjerano umišljeno dijete. Uvijek je mislila na to. kako bi Roski istjerala iz glave misao na sabljicu, na onu stvar, koja nije baš osobita. Ali, kako da to učini?

— Roska, dijete moje, već je skrajno vrijeme da se i ti usrećiš, udomiš. Ovako dalje ne ćeš moći. Pogledaj braću i sestre. Zar ne, da su oni

sretni?! Svaki ima svoj dom i svoj mir. Zar ne bi i tebi bilo bolje, da stvoriš svoj dom, da uživaš mir? A to bi mogla, samo, ako hoćeš. Čuju se mjestom glasovi, da te želi upoznati bogati udovac Ilija Kavićev, koji se pred desetak godina povratio iz Amerike, donesavši mnogo dolara. Mnogi ti zavidjaju na sreći. Zlobni su ti već sada. A pred par dana došla mi neka nepoznata žena i zapitkivala me o tebi. Konačno je priznala, koje i što je i koje šalje. Strina Nano šalje me Ilija. Da znaš, kako je samo zaljubljen u Rosku. »Znaš« — rekao mi, — »ako isposluješ, da podje za mene Roska, onda ćeš dobiti ne samo peškir i košulju, već ću ti dati pol jutra zemlje. Mogu to žrtvovati za Rosku. Vjeruj mi Nano, rekao je Kavićev Ilija, tako sam zaljubljen u Rosku, da ne ću moći živjeti bez nje. Vidio sam je nedavno, kad sam bio u njezinom mjestu. Ma kao da je stvorena za meue. Dano pazi, da ti neizbjegne pol jutra zemlje. A to znači mnogo!« I, eto, ja se, strina Nano, prihvatila toga posla, ne radi pol jutra zemlje, već zato da usrećim i Rosku i Iliju. Čula sam, da to ne će ići osobito lako. Vele, da Roska cilja na gospodu: časnike i narednike. Njoj se svidja sabljica, općenito se govori. Ali ipak pokušat ću. Daj strina Nano, reci joj koju dobru za čika Iliju. Možda će se još predomisliti. Partija je dobra. Bit će svoja gospodja i moći će godišnje promjeniti više šešira, suncobrana i moći će nositi najljepše i najmodernije oprave. Ilija je mastan oko srca. A uostalom nije Ilija baš ni prestar. Ovih je dana navršio četrdeset i pet godina. Sad je u najboljoj muževnoj snazi. A fin je, znaš, kao gospodin. Ru-

ke mu bijele a lice rumeno. Ne radi on ništa. Samo nadgleda.

— Pa dobro, snaša Dano, pokušat ću!

Drugoga dana počela je strina Nana onako izdaleka, da priča Roski o Iliji. Hvalila ga, da se bolje i više ne može.

— Znaš, Roska, da sam već i sama s time na čisto, da se bolje udati za imućna seljaka, nego za makakvog, pušljivog gospodina. Priznajem, da sam prije mislila drukčije. A sada sam promijenila stubokom svoje mišljenje. Seljak je jedini pravi gospodin. Pa još, ako je onakav, kao što je Ilija. Ništa ne radi. Što je prema njemu kakav oficirčić ili bože sačuvaj, kakvi narednik. Već polovicom mjeseca moraju paziti, da imaju toliko, da se najedu.

— Hm, — rekla je Roska nakon kratke stanke svojoj majci: — Nemoj, da me tjeraš za Iliju. Radije ću u rijeku ili o uže. Rekla sam ti, da ne volim seljaka. A nijesam ti valjda teška. Još da se udaju dvije najmladje seke i ostat ćemo same. Bit će nam lijepo, vrlo lijepo. Još ću čekati neko vrijeme, ne ću zakasniti. Na dobro se ne kasni nikad. Još nijesam izgubila nadu. Mamice, ostavi me samo na miru. Činim ono što držim, da je za mene najbolje.

Kad je ovo rekla majci, pogledala je onako ispod oka: Htjela je, da vidi utisak svojih riječi na majku. Pri tom je pocrvenila i izgledaše kao da joj dvadeset godina. Bila je malo uzrujana. Ovo je primjetila strina Nana.

— Roska, čini mi se, da ti nešto skrivaš predamnom. Imaš li samo što, reci majci. Uvijek sam spremna i na drugu odluku. Čini, što držiš da je za tebe najbolje a i najpametnije.

Roska se pričinila majci danas neobično lijepa. Samo joj čitala na licu neku brigu, Kroz rumenilo katšto je provalilo blijedilo, da se strina Nana malo uplašila.

— Majko, htjela sam, da nešto skrijem od tebe, rekla je Roska, ne zato, što ti to ne bi smjela znati, već zato, što je možda stvar preuranjena. Znaš, kad sam ono zadnjiput bila u susjednom gradu, dogodilo mi se nešto neobična. Slijedio me neki uniformirani. Ne znam, je li bio časnik ili narednik. Par puta je prošao kraj mene. Nasmijao mi se i značajno me pogledao. To bješe pred nekih četrnaest dana. Od onda nemam mira. Srce mi govori, da će onaj uniformirani biti moj sudjenik. Sanjam od onda mnoge krasne snove. Eto, to sam skrivala pred tobom. Nijesam htjela, da dodje stvar na javu i skrivala sam je u duši svojoj. O uže ne mogu. S pričom o Iliji prisilila si me, da ti to kažem. A jučer dobila sam i pismo. Eto, na, kako je samo na lijepom, finom papiru. Pa i miriše. Piše mi, da mu se svidjam, da sam lijepa i da bi volio, sa da se upozna samnom. Narednik je. Ima priličnu plaću a imat će i više. Na domaku je promaknuću za upravnog časnika. Sve mi to priča opširno i moli me da dozvolim, da nas može posjetiti. — „Sve sam se o vama potanko raspitao. Dobio sam sve sama najljepša obavještenja. Još prije nego se sastanemo, slobodan sam, hoću, da vam kažem, da sam rad da vas isprosim" — piše Danilo.

I Roska je pružila majci list. Dok je majka čitala list. ona je gledala kroz prozor, nekamo u daljinu. Na zapadu tonulo je sunce. Koke s pijet-

lom na ovisokom dudu još su raspravljale prije nego su legle. Fines stari pas resko je štektao. Valjda je nešto vidio, što mu se nije svidjalo. Roska je bila zamišljena. A kako i ne bi? Približava se svojem cilju. Udat će se i to za sabljaša.

— Pa lijepo je čedo moje. Dobro. Odgovori mu. Piši mu, da slobodno može u našu kuću. Vjeruj mi, da ću biti najsretnija, ako ti budeš sretna. Ali ipak te upozoravam, pazi, što radiš. Kod tebe ne tjera više vjetar kapom, — žena si, pametna si djevojka. Vjerujem da ćeš znati, što trebaš i što moraš da radiš. da se usrećiš.

— Mamice, ne vodi brige! Roska će tvoja učiniti sve ono, čim će usrećiti i tebe.

I zbija. Nekoga lijepoga jesenjega dana pojavio se u Roskinom mjestu lijep vojnik, narednik. Pošao je ravno u kuću strina Nane. Ostao je ondje skoro cijelo poslije podne. Ugovoreno je, da druge nedjelje dodje i prstenuje Rosku. U mjestu je ovaj glas prasnuo kao bomba. Bilo je svakakovih pripovijesti, ogovaranja i sličnih pojava, koje prate ovakove zgode.

— Dakle, ipak je Roska postigla, što je htjela Dobit će sabljicu — govorilo se u mjestu.

U kući strina Nane u veliko se pripremalo za Roskine svatove. Radilo se od jutra do mraka. Strina Nana, kao gospodska punica, bila je u istinu blažena. Ona je bila svagdje. Gledala je, da Rosku otpravi što bolje, da ne bi bilo prigovora. U kući iskupile se sve udate sestre, braća i snahe te dvije još neudate seke. Bilo je veselje pogledati djecu strine Nane. Svi su bili sretni, preporodjeni. Ma, eto i njihova će Roska konačno biti sretna.

Svatovi su bili o sv. Kati. Provedeni su, da se bolje ne može. Bilo je preko stotinu uzvanika. Pjevalo se, igralo, da se zemlja tresla. A kako i ne bi?! Roska se udala, dobila je sabljicu, za kojom je toliko čeznula.

Kroz par dana otputovali su mladenci na svadbeno putovanje. Sušak, Novi Vinodol, Šibenik, Split i konačno Dubrovnik obišli su mladenci. Mogli su, jer je strina Nana gazdarica, imućna žena.

Kroz tri tjedna vratiše se natrag. Par dana iza toga, stiglo je i imenovanje Danilovo za administrativnog časnika. Sad je veselje bilo na vrhuncu. Roska je zaista bila prava gospodja. Uistinu su joj mogle zavidjeti i mnoge gradske djevojke. Oblačila se uistinu vrlo lijepo i moderno. Bila je već daleko u blagoslovljenom stanju. A i Danilo nije bio kao drugi časnici. Bio je tih i miran. Najviše bio je kod kuće. Odlazio bi samo u ured,

— — — — — — — — — — —

I onda, kad su Danilo i Roska mislili, da su najsretniji, nešto je pomrčalo njihovu sreću. Lijepog nekog lipanjskoga dana, kad bješe ljeto na domaku, kad je cvala lipa, za rana jutra oglasilo se njihovo kućno zvonce. Oboje su potrčali prozoru, Imali su što da vide. Pred kućom stajao je auto. Na vratima stajahu dva viša časnika i dva vojnika s bodovima na puškama.

Danilo i Roska čudnovato gledahu jedan u drugoga i u svoje rane posjetitelje. Na Danilovom licu pokazali se crveni božuri. Dušom mu prostrujale bezbrojne misli. Odmah mu bilo jasuo, što je

razlog ovom ranom posjetu. Sjetio se, kako je nekom zgodom učinio nešto, što je u protivnosti s njegovom čašću i njegovim zvanjem. Pronevjerio je oveću svotu novca. Ni sam ne zna, zašto. Mladost je tomu bila kriva. Bio je ipak još toliko priseban, da je brzo otrčao i otvorio vrata.

— Gospodo, izvolite unutra. Nemojte se truditi mnogo. Znam, za što dolazite. Spreman sam na sve. Molim tek toliko vremena, da se mogu obući.

— — — — — — — — — — — —

Za čas odjurio je auto. Za njim vidjela se duga crta prašine. S prozora gledala je sa zaplakanim očima Roska.

Bila je na čisto, da je zakopana njezina sreća. Polako povukla se s prozora i predala sa boli svoje ojadjene duše.

„Jadranska Vila“ g. 1936.

BRAT ANSELMO

Kadgod je Mladen Perović vidio brata Anselma, uvijek ga zahvatila sjeta, tuga. Duša mu doživljavala i proživljavala nešto proti čemu se borio od svoje mladosti. U grudima osjećao je teret, koga se nije mogao lako riješiti. Kad se dobro zamislio u svoj život, u svoju mladost, prošlost, pak je osjećao ugodnost tereta, koji mu obuzimao dušu, um, i srce.

Brat Anselmo sa svetačkim, ispaćenim licem, s crnom rijetkom bradicom i s pronicavim vatrenim očima, djelovao je na njega magičnom snagom. Sav bi utonuo u očima brata Anselma, predao bi se maštanju i pretresao bi svoju prošlost

Blijedilo lica brata Anselma, na kojem se vidjela svaka žilica i optok krvi kroz njih, toliko je utjecalo na Mladena, da se posve mislima prenio u više sfere. Jamačno onamo, gdje su bile i misli brata Anselma. Misli su njegove jurile svemirom, zadržavale se na zvijezdama, iznad zvijezda, na nebu. Brat Anselmo sdružio se s njim u jedno etersko biće.

— Brate, Anselmo znao ga pokatšto osloviti Mladen — Što je brate tebe natjeralo, da navučeš na sebe krutu kutu? Tvoja nježnost treba svilu i kadifu. Blijedilo tvoga lica je velika zagonetka. Zar ne, brate Anselmo? Oči su tvoje svjedok, da si dobar, mio čovjek!

A brat Anselmo, kao da je prečuo riječi Mladenove. Ipak mu na blijedom licu procvali breskini cvijetci. Oborio je oči. Plašljivo je gledao na sve strane. Bojao so prisutnosti trećega lica.

— Znaš, Mladene, i ako smo nekad bili saučenici, ipak me pitaš previše. Jamačno se dobro još sjećaš, kada smo svršili četvrti razred gimnazije. Rastali smo se. Ti si otišao na jednu a ja na drugu stranu. Bili nam različiti putovi. Ja podjoh na glazbenu školu. Glazba mi bila jedina svrha života. U školi upoznao sam djevojku, andjela. Jedno bješe njezina pogriješka. Bila je iz odlične, bogataške porodice. A ja!? Znaš da bijah seljački, siromašni sin i da se jedva progurah kroz niže razrede srednje škole.

— Ines, tako se ona zvala, učila je glasovir. Bješe talenat prvoga reda. Obećavala je vrlo mnogo. Bila je krasotica. Glava joj je bila dio neba. Čelo je kazivalo o vrijednosti njezinoga talenta. Plave duboke, sanjarske oči, bijehu odraz njezine velike, blage, nježne duše. Bješe neobične ljepote.

— A ja sam učio violinu. I to nas pomalo zbližilo. Ona je uživala u glasovima mojih gusala, koje su mi pod prstima čas plakale, čas se smijale. Ulijevao sam u njih najljepše, najsvetije svoje osjećaje. Gudio sam o ljepoti njezine duše i o strojnosti njezina tijela. A ja opet uživah u nemirnim, razdraženim udarcima, odjecima tipaka njezina glasovira. Chopen je oživljavao pod blagim, nešto nervoznim udarcima njezinih prstiju. Dodavala je uvijek Chopenu nešto od svoga ja.

— I tako smo se sve više približavali, sve više nadopunjavali naše duše pune nježnosti koja je izvirala iz viših sfera, koje bjehu odjek. Onoga, koji je usadio ljubav u čovjeka. Bili smo, kao mala, razmažena djeca. Glazba nas sve više sjedinjavala.

— Oprosti, Mladene, možda ti dosadjujem. A ne mogu drukčije. To su najljepši komadi mojega života. Zatomiti ih ne mogu i ako hoću. I ova smedja kruta kuta nije u stanju da ih uguši.

— Neka mi zato oprosti Bogorodica djeva i njezin predragi sin : Isus. Ljubim ih odano, svom dušom. Umrt ću za svoju vjeru, za vjeru trojednoga Boga. Ali.. Duša mi je ranjena . . .

— Moj odnos prema Ines bio je rekao bih isprva bratski. A kasnije? Bože, oprosti, ne smijem na to ni da mislim. Ines je postala moja vjera, moje božanstvo. Kao da je njezina duša ušla u moju. Osjetio sam u glavi pakao, nešto što nikako nijesam mogao da shvatim. Branio sam se proti toj sili nogama i rukama. Zvao sam u pomoć Boga, Hrista, sv. Tadeju . . . Sve bješe uzalud! Podivljao sam. Zgrabio sam gusle i gudio sam ludo, bijesno, da tako dotučem vraga koji se sve više javljao u meni.

— A Ines? Ona je proživljavala isto. Samo je bila mnogo jača nego ja. Znala je svladavati nutarnje sile, njezina vjera u Boga, u Mariju, majku božju bila je jača nego moja. Ona se približila pobjedi nad samom sobom. I konačno se moradosmo rastati. Njezini roditelji, bogataši, kad su saznali za naš odnos, učiniše brzo svemu kraj. Ona je morala napustiti glazbu i ako vrlo teško. Udali je roditelji nakon godinu dana za nekog bogatog a dobrog i plemenitog čovjeka. Ona je već davno majka. Ima dva krasna sinčića i dvije umilne kćerkice.

— Ne znam, da li se još sjeća svoga druga s glaz-

bene škole, guslača Mirka, sada brata Anselma? Koliko bi mi bilo ugodno, kad bih znao, da živim bar u njezinoj uspomeni Pri ovim riječima pocrvenio je brat Anselmo Stidio se samog sebe. A ipak je to mogao podnijeti jer mu Mladen bio saučenik.

— Mladene, eto ti moje povijesti. Iz nje sam hotimice izostavio mnoga poglavlja Držim, da sam ti ipak rekao ono, što je bitno u mojem životu i što me potjeralo u samostan, u ovu oštru kutu.

— Znam, da ćeš me zapitati: Pa zašto nijesi otišao na bogosloviju, medju oce već medju braću? A to nije tako važno. Uostalom opravdat ću ti i to. Hoću da trpim, da trapim svoje tijelo, koje nije znalo, da se održi na visini duše, koja je stanovala u njemu. Braća moraju da podnesu mnoge fizičke terete To sam baš htio.

— Ti ne znaš, kako ja volim svoje zvanje. Ljubim svoje drugove, braću. Živim za samostan i sve što je u njemu. Uživam u samostanskoj tišini i sretan sam, kad sam nesmetan od ljudi iz današnjega društva, koji nijesu ništa drugo nego obijeljeni grobovi Možda griješim. Neka mi zato oprosti svemogući, dobri Bog, Gospodar mojega mišljenja i htijenja, gospodar mojega života i moje smrti Ovdje u samostanskim, svetim zidinama, pjevam hvalu Bogu svojemu, pjevam slavu njegovu i učvršćujem svoju vjeru. Vraćam sve svoje misli izvoru života, izvoru ljubavi i vjere, izvoru svega onoga, što je lijepo u nama.

— Znaš, kako sam sretan, kad u crkvi našoj mogu, da pjevam i sviram. Toliko sam se izvještio na orguljama, da mogu katšto odsvirati i bolje i jače glazbene komade. Sa zanosom znam, da otpjevam lauretanske litanije. Pjevam ih iz srca, iz duše. A kad pjevam Ave Maria uistinu se prenesem u nadzemaljske sfere, gubim se u njima pomalo se rasplinjujem i sjedinjujem s Bogom, svojim spasom. Nema ništa ljepše, uzvišenije nad crkvenom, svetom pjesmom, u koju su veliki muzički duhovi utopili svoj ja. Crkvena je pjesma zaista pjesma nad pjesmama i uistinu blaženi su oni, koji vjeruju u Boga i u njegovo spasenje, koji vjeruju u Hrista i u sve njegove ugodnike Crkvena je pjesma, vrhunac ljudskoga stvaranja Ona krijepi, diže, učvršćuje. Kad se sjetim divne one pjesme, koju pjevam na zadušnicama: O, umrli umrt ćete . . . Duša mi utone u Bogu, misao mi se sjedini sa Isusom, njegovim sinom. Na oči nehotice naviru mi suze i plačem, gorko plačem i sretan sam, što vjerujem u nadzemaljske, vrhunaravne sile i što im se pokoravam.

Mladen je šutao i slušao druga brata Anselma. Pretvorio se u veliko uho, u ognjeni stup, koji je počeo daleko da svijetli. Gledao je u brata Anselma s puno pouzdanja i s mnogo ljubavi.

— Brate, Anselmo Mnogo sam mislio o tebi. Kad sam vidio, blijedo, ispaćeno tvoje lice, nijesam mogao da te shvatim. Povijest tvoja otvorila mi tvoje srce, tvoju dušu. Zavirio sam u nju i sad tek mogu da shvatim tvoje preobraženje. Velik je Hrist Bog. Bezbrojno puta htjedoh mu izbrisati lik njegov u duši svojoj. I što sam ga više tjerao od sebe, sve je više navaljivao u mene. U tom se baš očitovala njegova snaga i ljubav prema meni. Sada tek shvaćam tebe i divim se tvojoj vjeri. Blaženi svi oni, koji vje-

Juju u izvor vječne ljubavi, u tvorca svemira. Zaista su sretni svi oni, koji nijesu izgubili vjeru.

— Anselmo, pogledaj svemir, onaj divni plavetni svod nebeski. To je vječiti svjedok božjega bivstva. Divimo mu se i ja i ti. Priznajem, da si daleko predamnom u duhovnom savršenstvu i da si prodro svojim pogledom kroz plavetnilo iza kojega stanuje Onaj, koji vlada svjetovima Razumijem tvoj mir, tvoj položaj. Divim ti se i vjerujem, da si sretan i ako držim, koliko sam mogao razabrati iz tvoga pričanja, da rana, koju ti je zadala Ines doduše ne krvari ali je zarasla samo tankom, nježnom kožicom.

— Brate, Anselmo, držim, da smijem govoriti s tobom, otvoreno, iskreno. Vjerujem da te ne će pokrenuti iz tvojega mira, ova moja možda i neopravdana tvrdnja o Ines. Ti si svu svoju bol, svu svoju nesreću iza doživljaja katastrofe sa Ines prenio u ljubav prema majci Isusa, spasa tvojega i mojega, na njegovu majku Mariju. Oprosti, što ovako govorim, kao da hoću da profaniram tvoju vjeru. Ne. Naprotiv, ja se divim tebi i tvojoj vjeri i iskreno ti velim, da je moja misao o tvojoj ljubavi prema majci božjoj bez trunka nečesa, što bi moglo makar i na čas profanisati tvoju ljubav, tvoju vjeru. Vjera je tvoja uzvišena nad sve. Ona je sveta. Ti je najbolje ispovijedaš u pjesmi posvećenoj majci božjoj u lauretanskim litanijama i u Ave Mariji.

I ta tvoja vjera izbrisat će u meni moju nevjeru. Izbacit će mi iz duše onaj nesnosni teret, koji mi tereti dušu od djetinjstva do danas. Slijedit ću tebe. Uklonit ću iz sebe sve ono, što mi guši dušu, ubija duh. I ja ću nastojati, da duhom prhnem u visine, nad zvijezde, nad plavetnilo. Vratit ću se Bogu i izvoru svega dobroga i lijepoga. On je uvijek u meni i ako sam bezbrojno puta pokušao da ga se riješim.

Ove riječi izrekao je Mladen gušeći se u suzama. Pao je pred brata Anselma, obujmio mu koljena i pokušavao je, da mu pogleda u oči, da u njima vidi Boga, da u njima vidi neumrlu dušu . . Plakao je Bio je sretan.

Anselmo je na čas šutao. Gledao je u Mladena. Bilo mu ugodno gledati obraćenika čovjeka, koji je silom htio, da uguši u sebi vjeru u svevišnjega i svemogućega Boga U očima pojavile mu se suze radosnice i polako kotrljale mu se niz ispaćeno blijedo, lice. U duši osjećao se velikim. Kao da je osjetio, da mu rastu krila i svaki čas bilo mu kao da će s teretom oko koljena, s Mladenom poletjeti onamo, gdje stanuje i živi vječna istina.

Podne se bližilo. Sunce je sjalo. Ulicom kraj samostana jurili su tramvaji i kočije. Objesni dječaci podigoše viku, kao da nijesu pred hramom Gospodnjim. Trgovine su bile pune svijeta. Ljudi su se brinuli za tijelo, jer nikako jednom da uvide, da je tijelo prolazno, raspadivo.

Mladen je medjutim pustio koljena brata Anselma, uspravio se kraj njega kao stup. Ogrlio ga. Tražio je njegova blijeda usta, da ih poljubi u ime zahvalnosti za ovih nekoliko vrlo ugodno provedenih časova, da mu tako potvrdi, posvjedoči da se obratio, da shvaća brata Anselma, koji strpljivo nosi svoj teret.

— Brate, Anselmo, primi moj poljubac kao izraz zahvalnosti. Sad te potpuno shvaćam. Ti si zaista velika duša

Sa samostanske crkve oglasio se pozdrav Gospin. Oboje padoše na koljena i molili su. Prolaznici gledali ih u čudu.

POSLJEDNJI PUT U VINOGRAD.

Raković Mato bješe u najtežem stupnju sušice. Lice mu upalo. Obrazne jabučice bìle mu oštre. Iz očiju je teško gledao, jer su mu upale duboko. Ramena mu tako stršila, da ìzgledahu kao vješalice za odijelo. Noge mu skoro posve otkazale službu. Tek uz potporu jake palice mogao bi hodati. U ovakovom položaju očekivao je Mato berbu.

— Julka, viknuo je, što ga glas nosio: Julka, rekao je svojoj ženi: Što. zar se još nijesu vratila kola s kljukom[1]?! Eto, podne je na domaku. A kočijaš još ne stiže.

— Ne, još nije došao, odgovorila je Julka svojem mužu, kojem su podrhtavale usnice kao lišće breze i svijetlile oči, kao ivanjske krijesnice. Bio je silno uzrujan,

— Mato, budi miran. Znaš, da je uveliko uništila naše vinograde trsna uš. Danas su radnici otišli da oberu Čerat[2]. On je baš najviše stradao a velik je. Za ime Božje i za čast Majke Božje tekijske[3] smiri se malo. Držim, da će doskora stići kola s kljukom. Znaš, da su u kolima dva bureta po šest akova[4]. Nije lako napuniti burad. Pa još na Čeratu! Znaš. da će u njemu biti prava

1. Izgnječeno grožđje. — 2. Čret = čerat brdo na kojem su vinogradi. — 3. Tekije, crkva posvećena smježnoj Gospi kod Petrovaradina. Glasovito proštenište. — 4. Mjera za tekućine (od prilike pol hektolitra)

šetnja. Tek svaki deseti čokot ima po par reljavih grozdova. Za to se, molim te, nemoj toliko brinuti. Znaš, da ti to škodi.

Mato je mirno slušao svoju ženu Julku, majku njihove sedmero djece. Sjedio je u širokom stolcu dobro zamotan. Sjedio je i razmišljaše. To se vidjelo po očima i nabranom čelu. Prodje mu mozgom cijeli dosadanji život. Sjetio se lijepih svojih mladačkih dana, kada je iza očeve smrti preuzeo gospodarstvo, jer bješe najstariji. Tom zgodom padoše na njegova pleća i tri mladja brata: Ivan, Marko i Pera. Kako ih je samo volio! Bješe im mjesto oca. Sjetio se s najvećim poštovanjem svoje pokojne majke Tekle, napose prizora o svakom velikom petku, kad su se u zajednici okrenuli prema istoku i molili pet Očenaša i pet Zdravih Marija za pregorke muke Isusove. O, majko, pomislio je u sebi; da si sada uz mene! . . .

— O, Bože, rekao je Mato u sebi: Kamo su prohujale onolike godine?! I ovo je izrekao nešto glasnije tako, da je to čula i njegova žena Julka.

— Što je Mato? Trebaš li nešto? Evo me odmah!

— Ne trebam ništa! Mislim samo nešto glasnije. Razgovaram sam sobom. Ne brini se za mene. Ta i onako imaš pune ruke posla. Valjda je već poslan ručak u vinograd?!

Julka mu nešto odgovorila i nastavila je svoj posao.

A Mato?! Maštao je dalje i govorio je sam sobom. Katšto je bio prekidan jakim, krupnim kašljem.

— Žaguljanac, Raša pa Rovine i Dimšin dol?! Svuda je bilo lijepo. A Raša?! One četit „struke“*, oh Bože dragi, da mi još jednom otići onamo! Da mogu na izvor po vodu. . . Da mi je malo zaviriti u bujno čokoće: traminca, plemenke, damascenera, da mogu okusiti slast; slankamenke, mirisavke i ružice, koja je uspjevala onako divno u ona tri člana ** ispod kruške: crvene ranke. O, Bože i Majko Božja od mira, hoću li moći još jednom onamo?! I Mati se oči zasjale suzama. Plakao je.

U tom času ušla je Julka u sobu.

— Mato, što plačeš? zapitala ga nježno. Što je? Boli li te što? Jesi li gladan? Podne je prošlo već davno. Sunce se počelo da spušta sa svoje visine.

Mato je šutao. Oči mu bile pune suza. Medjutim počeo je kašljati i to tako jako, da mu se treslo cijelo tijelo.

— Mato, budi strpljiv. Bog je dobar. Ozdravit ćeš i opet će biti sve kao i prije.

— Majko božja ilačka[1], protisnuo je Mato kros zube i opet se zamislio. Pred njim je prohunjala sva njegova mladost sve njegove uspomene. Kako je samo bio sretan, kad je sadio lozu u crnu, prhku zemlju. Kako je uživao, kad je na zapregnutim vrancima jurio cestom u obližnji grad, da ponovi svoju djecu: Andriju, Nikolu, Jocu, Nanu, Mariju, Rozinu i najstarijeg sina Paju. O, gdje su ona lijepa, zlatna vremena, kada mu dječica donosila ručak uz kite sasa i ljubìca, kad su šumljeli pro-

* Karlovčani i Petrovaradinci djele vinograd na struke.

** Razdioba vrinograda.

1. U selu Ilači, srijemsko proštenište.

ljetni vjetrovi! O, da se još jednom vrati sreća onih dana. Da mu je još jednom, da udara motikom u zemlju, da razbija grude, da snaži vinograd da stvara iz zemlje slasnu rumeniku i žuto zelenkasti traminac, da se divi onoj kao karmin crvenoj pjeni kod otakanja crnoga vina! Da li će još jednom potjerati vrance, da sitno predu nogama?! A ko zna, hoće li još ikad moći baciti stelju pod rumenku i milku. . . .

— Bože, smiluj mi se, Daj mi zdravlja i snage. To je potrebno već radi moje žene i djece. To treba moja zemlja, naša hraniteljica. moje blago, cijela naša kuća. Bože. okrjepi me makar toliko, da još jednom mogu u vinograd, u šljivik, da popunim prazna mjesta.

— Julka, viknuo je Mato, što je mogao glasnije. Zar još nijesu stigla kola s kljukom?! Pri tom podigao se sa stolice, kao da je bio spreman da podje.

Julka je dotrčala iz dvorišta, u kojem je spremala, što je potrebno za berbu i rekla mu: Za rane božje, Mato, što je tebi? Budi miran. Očekujem kola svaki čas, Bliže se dva sata.

— Ostavi sve! Daj da se obučem. Idem do Čerata. Nije baš daleko. Moram onamo, da znam, što je. Inače ubit će me briga. Znam da su ondje i naša djeca. Ko zna, nije li se dogodilo što?! Sunce je još prilično visoko. A ja osjećam toliko snage, da ću još moći do vinograda. Potrebuo mi, da možda još zadnjiput vidim čokoće, lozu, grožđje. Vuče me onamo vrlo velika čežnja. Idem pješice, polako. Vozitì se ne smijem radi krvi. Za sat, dva bit ću jamačno ondje, a kući ću možda ipak

s kolima, s djecom, sa svojim beračima i ako bi to moglo biti za mene kobno.

Julka je nastojala da ga odvrati od ovoga nauma, od ove za njega vrlo velike opasnosti.

— Što ? Daj me samo obuci. Navuci mi one nove opanke, one na „šnole“, što ih majstor „lač-man“ onako udesio. A daj mi i prsluk od crnog „samta“ s krupnim, srebrnim dugmetima. Ne zaboravi zlatom vezenu košulju od domaćega platna. Izvadi iz ormara crni, široki šešir i sivi štofani „jankl“. a bit će valjda još i oleandrova cvijeća, ako nema kakvog drugog.

— Obuci me! Idem, da posljedniput pozdravim našu zemlju, naš vinograd, da poljubim svoju dugogodišnja hraniteljicu i da se oprostim s njom, Idem da se nadivim višnjevom drvoredu, što okružuje naš Čerat, da ga pomilujem pogledom s Magarčeva i Simon brega, da pošaljem poljubac zvoniku naše župne crkve. Idem posljednjiput da čujem veselu ševinu pjesmu, i idem. . . Mato je počeo plakati. Niz mršavo lice kotrljali mu se biseri. Drhtale mu noge, a prosijeda kosa kao da se podizala. Tek veliki njegov smjedji brk, sličan krilima lastavice mirovao je i ako su mu usnice malo drhtale. Oborio je oči.

— Mato, rekla mu Julka — ne idi nikuda! Znaš, da si bolestan. Ne čini to!

Ali Mato je uporno ostao kod svojega zahtjeva, da ga obuče žena, da ide na Čerat.

— Moram onamo, Julka. Zar nijesu u vinogradima prošli najbolji i najsladji moji časovi? I ako sam u njima prolio mnogo znoja. znao sam, za što radim. Radio sam zemlju, da budem svoj

na svojem, nezavisan. Ništa mi nije bilo teško Radio sam s ljubavlju. A i zašto bi bilo teško? Ta već moji djedovi i pradjedovi obradjivali su zemlju i živjeli su od nje. I to bješe moj poziv. Hvala Bogu, što mi dade zemlju u nasljedje. Držim, da nema ljepše baštine od zemlje, od vinograda. Vrijednija je od zlata.

— Idem na Čerat. Proći ću kraj našeg groblja. Pogledat ću mogile oca, majke i druge rodbine. Pomolit ću se u duhu za njih, jer nije još daleko čas kad će i moje slabo, krhko tijelo ležati u njihovoj blizini. I Mati su opet navalile suze u njegove crne oči, spuštale se niz suho lice i ustavljale u jakom, gustom brku. Ništa nije popustio od svog zahtjeva, da ide u vinograd.

Pa, dobro Mato, rekla je Julka i počela ga oblačiti. Sve je učinila, kako je htio. Nije zaboravila, ni da mu utisne u zapučak cvijet oleandra i žutu ružu, koju je silno volio. Bješe zadnji, jesenji cvijet.

Hvala ti, Julka! — rekao je Mato, kad je bio obučen. A sada mi još dodaj debeli višnjev štap, da se mogu poštapati putem. A možda će mi trebati, da se obranim i od koga psa.

I sve je bilo na dlaku izvršeno, kako je Mato htio Kola s kljukom još stigla nijesu. Bilo je nešto preko dva sata. Ulicama su drndala kola i zveckala zvonca i praporci sa zmijolikih konjskih vratova, kada se Mato uputio na Čerat, u vinograd.

I krenuo je. Polako je išao do kućnih vrata. Julka mu išla u stopu. Koracao je teško. Mato je ovo osjetio, ali još bješe ponosan. A i Julkinom vidu ovo nije izbjeglo, pa ipak nije smjela da mu se

usprotivi. Mato je medjutim odlučio, da ode u vinograd, pod svaku cijenu.

— Mato, još mu jednom savjetovala Julka. — Ne idi! Vinograd doduše nije daleko. Treba dobra četvrt sata. A ti si, Mato, bolestan. Pamti to,..

Matu ova napomena kao da je nešto uvrijedila. Pogledao je Julku s prikorom, kao da joj htio reći: — Pusti me, da izvršim zadnju svoju želju. A nije izrekao ovu misao. Kao da je i sam osjećao njezinu težinu.

Mato je bio na kućnim vratima. Julka ih je otvorila. Jesenje sunce obasjalo je Matino lice, koje je poprimilo boju osušene zemlje iza mnogo kiša. Bio je toliko slab, da izgledaše, kao da će se srušiti, da ni koraknuti ne će moći. Ipak zato, čvrsto je odlučio da ode u vinograd.

I krenuo je sa uličnih vrata. Poštapao se teškom višnjovačom. Začudo : korak mu isprva bio čvrst. Učvrstila ga volja, da vidi vinograd, da se osvjedoči što je ondje, zašto nijesu stigla kola s kljukom i što će proći kraj groblja, gdje počivaju svi njegovi od davnina.

— S Bogom, Julka, rekao je na polasku. Išao je ne osvrčući se. Osjećao je u sebi novu silu i snagu. To bješe ljubav prema zemlji, prema vinogradu.

Julka je gledala za njim s kućnih vrata. Teško joj bilo pri duši. — Što, da ga pustim sama? Zapitala se. A što ću ? ! To je njegova volja. Mato joj se izgubio iz vida.

Mato je išao i išao. Korak mu bio stalan sve do prvoga humčića, s kojega je ugledao svoj vinograd Čerat, Dunav i crkveni zvonik. A najstariji

njegov sin Pajo, koji je pukim slučajem ugledao oca iz viuograda, potrčao mu u susret. Kako da ga prepusti samom sebi?! Za par časaka bio je uz njega.

— Oče, kamo ćeš, kuda si se uputio ? Baš čas prije otišla su kola s kljukom. Čerat je obran, Kamo ćeš?! Žalosna je ovogodišnja berba. Hajde, vrati se. Uzalud ćeš se umarati. Bolestan si, bit će ti teško.

— Što ?! Rekao mu otac. Hoćeš, da mi braniš, da odem u vinograd ? Idem, čuj me, idem. Hoću još jednom da vidim vinograd, koji mi prirastao duši, da vidim njegovu smrt. Da ga vidim još jednom.

Pajo je šutao. U duhu je odobravao ocu. Oči mu se suzile, postale sitne. Znak plača. Nije mogao, da se usprotivi očevoj volji. Stajao je i gledaše oca.

— Idem a ti, ako dospiješ, dodji pred noć s kolima po mene. Idi Pajo, ne mogu da podnesem toliku bol. . . I Pavla nestade.

Mato je pošao. Korak mu sada bio vrlo težak i ako bješe na domaku svojem cilju. Zastajkivao je i kašljao je. A nije htio da se okrene. Vidio bi Paju, kaho stoji i plače. Pa i bolje je, da ga nije vidio. Medjutim Pajo je otišao kući. Tjerao ga je onamo posao.

Mato je opet išao, zastajkivao i kašljao. Štap mu se savijao u ruci, jer se morao odupirati o njega, jer je mnogo i teško kašljao. Njegova volja bješe neslomiva. Gledao je samo napred a nikako natrag. Njemu pred očima bješe jedini cilj : vinograd.

Majko, rekao je Pajo stigavši kući: Zašto si pustila oca, da ide u vinograd? Vjevuj, bilo mi teško, ali nijesam imala toliko snage, da se usprotivim njegovoj želji. Jamačno bi mi se oteo sa usana plač, koji bi porazno djelovao na njega. Meni se majko dogodilo to isto, kao i tebi kad ga sretoh na putu. Majka i sin ušutali su. Gledali se nijemo i značajno. Pogledi njihovi govorili su vrlo mnogo.

Mato je opet nastavio put. Išao je, Ustavljao se, odmarao i kašljao. A još je išao dosta čvrsto i ako korak za korakom. Put, koji bi zdrav čovjek prešao najduše za četvrt sata, on je išao već duže nego podrug sata. A volja mu bila stalna. Da vidi vinograd pa makar umro. Zato je i opet išao. Sunce se već počelo spuštati za ovisoka brda na zapadu. Dunav, kao da je gorio u rumenilu večernjega sunca. Vrapci su zborovali prije počinka. U džbunovima vodile se čitave rasprave. Po gdjekoja tekunica uzdigla se na stražnje noge. Gledala je oko sebe. Htjela je nešto ukrasti. Spuštalo se polako lijepo, jesenje veče.

Konačno je Mato uz veliki tjelesni i duševni napor stigao do medje svoga vinograda. Dušu mu obasjala dosele nepoznata sreća. U duši, u srcu javljali mu se osobiti, svečani kliktaji. Da bješe zdrav u onom času, bez sumnje bi potrčao kao lane, povikao bi iz svega grla, da bi se odbila jeka od bregova i dopria do Dunava. Ne bi znao, što bi od veselja. A ovako?! Polako se spustio na zemlju, poljubio je tu dragu, svetu majčicu, koju je mnogo nakvasio svojim znojem. Obrisao je uznojeno čelo, postavio je štap kraj sebe i gledao

je unaokolo, daleko sve donde, dokle mu sizao pogled. A taj je dopirao daleko u bačku ravnicu, koja je pukla pred njegovim očima.

O, sveti Antune, zaštitniče bijednika, tiho je prozborio Mato. Sada mogu da umrem, kao što je umro Simon kad je ugledao Hrista. Mogu da ostavim ovaj život. Teško će mi biti mrjeti. Žena, sedmero siročadi, zemlja, vinogradi, konji, krave. . . Ah, sveti Judo Tadijo, budi mi vanredan zagovornik. Neka se vrši volja Božja. I Mato je molio u sebi Očenaše i zdrave Marije. Počeo je i vjerovanje. Bilo mu teško. Nije mogao. Sazivao je upomoć sv. Franju i sv, Ciprijana. . . Presveto srce Marijino i Isusovo! Predajem se vama. Neka se dogodi ma što. Vjerujem Bože u tebe. Sveta Marijo pomozi! Znam da ćeš mi biti majka, kao što si majka svima onima, koji vjeruju u tvoga sina. Dalje nije mogao. Gušio se u suzama i kašlju.

— Još da mi je naći jedan grozd, javila se u mjemu i ova želja. Vinograd je obran. Mrak se polako šulja. Hoću li moći naći bar još jedan grozd, da ga uberem svojim rukama?! O, Bože i sveti Ivane Nepomuče, dajte mi još tu sreću! Oči mu kružile unaokolo. U nogama je osjećao teret kao da su na njima visjele ogromne olovne kugle. U prsima, plućima počelo ga nešto probadati. Po čelu rasule mu se hladne kaplje znoja. Nešto mu krkljalo u plućima. Počeo je kašljati. Krv mu je jurnula na usnice. Mato nije gubio svijesti. Volja da nadje grozd i da živi, bješe jača i od krvi, koja je konačno prestala da navaljuje na usta.

Bože, sveti Ivane krstitelju, imenjače moga pokojnoga oca, majko Božja tekijska, dajte mi

snage da bar izvršim zadnju svoju želju, da nadjem slatki grozd, ovu sada još jedinu svoju težnju.

I Mato je napregnuo sve svoje sile uzeo štap i pokušao se dići. Nije mogao. U duši osjetio je očaj, bol koju nikad poznao nije. Bilo mu da viče, da plače, da moli, uopće bilo mu teško, neizrecivo teško. I opet je pokušao, da se digne. Noge nikako, da se pokore njegovoj želji. Dovukao se do višnje, koja bješe na medji, ljubio joj hrapavu koru. Poljupci bjehu namjenjeni zemlji, ženi i djeci. Umrijet ću, pomislo je u sebi, ovdje sam sam, bez igdje ikoga. I još jače napregnuo je svoje sile. Odupro se ledjima o drvo, višnju. U desnici držao je svoj štap. Polako mu uspjelo, da se digne i pošao je u član, da potraži groždje. I poslužila mu sreća. Ispružio je ruku prema najbližem čokotu i napipao je nešto, što bi moglo biti grozd. Ostvarila mu se želja. Bio mu u rukama grozd: ružice. Polako se opet pustio na zemlju. Privukao je grozd ustima i ljubio ga, kao majka dijete svoje. Obezumio je skoro od radosti. Pogledao je prema nebu. Bješe vedro, zvjezdano. Spustila se prva jesenska večernja izmaglica, slična kopreni nevjeste. A Mato?! Gledao je u noć, u daljinu, u sjajni mjesec, prema Dunavu i prema okolnim brdima, medju kojima se isticao Simon brijeg. Tražio je pogledom još Stražilovo. Ono bješe daleko. Bješe već mračno. Zadivljavao ga onaj tihi, sveti mir, koji se spustio nad rodnim njegovim mjestom, gdje su nestale generacije njegova roda, gdje će i on naskoro iščeznuti i konačno se spojiti sa zemljom onom, koja ga hranila dugo i koja će još dugo

hraniti njegovo pokoljenje. Mato se trgnuo. Čuo je neki šuštanj. Proletjela je sova, razbojnik noćni. Zamislio se. Bilo mu tako teško od boli da je mislio, da nikako više izdržati ne može. Dušom je časimice obuhvatio svu svoju prošlost i sadašnjost. Nehotice javila mu se misao, što će biti s budućnošću. Opkoliše ga likovi žene i djece. Klonuo je. Grozd je čvrsto držao uz opreznu pažnju, da ga ne pognjeći. — Bože, prošaptao je, hvala ti na svemu. Sve je dobro, što dolazi iz tvoje ruke. Oprosti, ako sam te uvrijedio. Ko zna, hoću li biti još toliko i tako sretan, da se mogu ispovijediti i pričestiti, pomiriti s Bogom, Mrači mi se pred očima. Osjećam kao da više ne postojim Radi mi samo još misao. O, slatki grozde ružice, uzet ću tvoje jedno rumeno zrnce i pričestit ću se. Imam dobru volju, da se ispovijedim. Sveti Matijo, apostole i imenjače, pomozi mi. Daj mi bar toliko snage da mogu kući. Mato je napnuo još zadnje sile i molio je.

S nedalekoga puta čulo se drndanje kola i zveckanje praporaca. Uz to prolamala se kroz večernji suton vesela pjesma berača, praćena zvucima tamburice, harmonike i gajdi. Razlijegao se uz to objesni smijeh mladjarije, koja je pratila berače. A ipak je prizvuk bio pun sjete, sentimenta. Kao da se u svim zvucima čuli odjeci boli za izgubljenim vinogradima i lošim berbama radi trsova ušenca. Berbu je ipak mutila neka tužna nota.

Mato je napregnuo sluh i čuo je riječi svoje najmilije pjesme:

Šargarepo, zeleno ti lišće . . .

i dobro poznate mu pjesme :

Mara djevojka tri vijenca plela . . .

Ovo ga dirnulo silno. Misao bi još nešto htjela ali tijelo nije moglo nikako. Klonuo je. Posve mu smalaksale sile. Već je bio duboko osvjedočen, da ne će moći kući. Nešto je buncao. Počeo je da zove, a zov nikako da prodre iz grla. Posve se predao udesu. Za tren malo se osvjestio i čuo je šuštanje. Julka i Pajo bjehu uz njega. Prepoznao ih. Za tren oka kao da mu je oživjelo tijelo i ojačala volja. Znak sigurne smrti. Htio je da se digne. Od napora ponovno mu je navalila krv na usta. Julka i Pajo pokušali su da dignu bolesnika, da ga prenesu pod onu višnju, pod kojom je Pajo ugledao svijetlo svijeta. Bješe već kasno. Mato je ispustio dušu s grozdom ružice u ruci i sa osmijehom na usnicama, kojima je htio privući zrno ružice, da se pričesti. Ispunila mu se zadnja želja s posijednjega njegovoga puta. Umro je sa slatkim grozdom u ruci.

Iz mjesta čulo se zvono naviještajući pozdrav Gospi. Dopirali su zvuci momačke sjetne pjesme i zvučni smijeh moma tih vječitih obradjivača zemlje. Na nebu titrale su zvijezde i mjesec, kao da su htjele da uljepšaju Matinu smrt, smrt patnika i sina seljačke zemlje. U tom tihom, tajanstvenom času pala je u Dunav Matina zvijezda, ostavljajući za sobom dug, svjetao trag.

— Bože, svemoćan si i svesilan, kliče ti cijeli svemir i u njemu Matina duša, koja je ostavila ovu zemlju, opojena slatkim grozdom ružice.

God. 1935.

PO ZLATNIM STAZAMA

Na zapadnoj strani baranjskih brda tonulo je zlaćano sunce. Vrh Aršanja bješe osvijetljen rumenilom sunca. Djed Nikola zaplakanih očiju i kao sav izbezumljen gledao je prema ravnici, koja se protezala nadaleko i naširoko iza baranjskih bregova, na kojima je dozrijevalo grožđje. Na ramenu imao je oveliku torbu punu različitih stvarčica. Sve te stvarčice označavahu lijepe i ružne časove njegova života. Sve mu bjehu ugodne i rekli bismo svete. Stajao je zamišljen. U duši, vodio očajnu borbu. Razmišljao je, da li da krene, da ostavi rodnu grudu, da podje na jug, gdje mu žive braća u slododnoj narodnoj državi. A u duši javljao mu se odjek njegovih misli s naročitim naglasom, neka pazi što radi neka i bez razmišljanja ne napusti zavičaj, u koju dodjoše njegovi djedovi još prije puna dva stoljeća.

Djed Nikola uz tešku borbu odlučio je da podje, da potraži sreću medju braćom. Bio je uvjeren, da ga ondje čeka sreća, da će ga primiti raširenih ruku. A prije nego će napustiti rodnu kuću, prije nego će preći njezin prag, skinuo je torbu s ramena, otvorio je i počeo je, da razgleda njezin sadržaj. Na vrhu njegovih amaneta bila je gruda crne zemlje. Kad je djed Nikola dotaknuo

rukom, bilo mu pri duši tako teško, da je uzdanuo od boli. Poljubio je onu svetu grudu, koja mu bila hraniteljica kroz punih skoro šest decenija.

— Bože, uzdanuo je djed Nikola: — teško mi ostaviti ovaj lijepi kraj, rodjenu svoju grudu. Ali, što ću ovdje?! Uz dobra, doživjeo sam ovdje i mnoga zla. Padoh skoro na prosjački štap. Nijesam više gazda u očinskoj kući. U njoj sam sad samo stanar. A ko zna, hoće li i to još biti dugo! I djed Nikola, kad je izgovorio ove riječi, prekrstio se i glasno je izgovorio: Vo imja Oca i Sina i Svjatago Duha, Amin. Odmah zatim izvadio je iz torbice sliku svoga svečara sv. Gjurgja i poljubio je tako glasno, da se čulo.

— Sv. Gjurgje! — izustio je djed Nikola, budi mi u pomoći. Daj da zaboravim na sva zla i na sve boli, koje sam proveo u ovom svojem rodnom selu, koje je sastavni dio tudje, neprijateljske države, Pomozi mi, prati me na putu u otadžbinu. Idem onamo. Nadam se, da ću ondje doživjeti svoju sreću, da ću ondje umanjiti svoje boli i svoje patnje. Sv. Gjuradj kao da je gledao u njega i kao da mu htio nešto reći.

— Zar ne sv. Gjurgje, zar ne da sam ovdje pretrpio mnogo?! Od dvadeset rali zemlje i od hjepe kuće ne ostade mi ništa. Tudjinci, kao da se zavjerili proti meni i kao da im bila jedina zadaća, da se riješe mene, koga smatrahu tudjincem, parazitom na njihovom narodnom tijelu. Gonili me kao vuka. Posljedica; parnica za parnicom. Neprijatelj me na nepravdi svladao. Pomalo gubio sam svoju zemlju. Da se donekle spasem, oženio sam se s djevojkom iz dobre kuće. I tako sam

pojačao svoj imetak. Imali smo i dva sinčića: Blagoja i Predraga. Medjutim buknuo je svjetski rat, koji mi ubi ženu i djecu. . . Sv, Gjurgje, ti me valjda slušaš. . .

— Daj, reci, da li da ostavim rodnu grudu. ti si Božji ugodnik. Budi mi vodja, zagovaraj me i preporuči me tvojem i mojem Gospodaru. Čvrsto vjerujem u njegovu pomoć a ta će biti tim obilnija, ako me ti preporučiš.

Djed Nikola plakao je, jecao je kao malo dijete. Ispravio je svoj visoki stas, koji izgledaše kao ukopani stup, unatoč toga, što je stupio u sedmo desetljeće. Rukom je prošao kroz svoju još uvijek bujnu a sijedu kosu. Kao da je nešto razmišljao i kao da je očekivao odgovor od sv. Gjurgja, tako je stajao.

— Sv. Gjurgje, ti šutiš. Znači, da odobravaš moj naum, znači, da mogu krenuti svojoj braći u otadžbini. Kao da mu duši malo olakšalo. Tek pomisao na mogile: Milene, Blagoja i Predraga, kao da mu malo poremetiše tok misli.

Još jednom pogledao je po nijemoj krajini, koja ga okružavala. Pogledao je na bivšu svoju kuću. I gledao je, dugo gledao. Sunce je već utonulo. Nebo se osulo zvijezdama a na istoku javljao se mladi mjesec. I selo kao da je zaspalo. Ljudi umorni od dnevnoga posla otišli su na počinak. Seljački život ni malo nije zavidan. Pun je pregaranja. Bije ih led i kiša, peče ih i pali sunce Uvijek su u poslu. A kad se pitaju: za što i za koga rade, ne mogu si odgovoriti. Žive s dana u dan. Rade kao strojevi a samo zato, da plod svoga rada razdijele drugima. Ovako je živio i djed Niko-

la, pa eto, ipak mora da ostavi rodnu grndu. Malo se zamislio i gledao je u mrak, u onu tišinu, koja ga okružavala.

— Idem, rekao je najednom. Idem. Budem li i daljc ovako razmišljao, slomit će mi se volja i ostat ću ovdje. Sve mi nešto govori : Ne idi, Nikola . . , Ljuto ćeš se kajati.

Sv. Gjurgje, uvijek si mi bio pomoćnik i ako nije ispalo sve onako kako sam ja htio i mislio, ne ostavi me ni sada. Budi moj vodja, branitelj i hranitelj! Predajem se posvema tebi. Čvrsto vjerujem, da ćeš me voditi po zlatnim stazama, da ćeš me odvesti onamo, gdje će mi biti bolje i ugodnije, Idem medju braću svoju, idem, da ondje u sreći i zadovoljstvu provedem zadnje dane svojega života, da u slobodnoj otadžbini ostavim umorne svoje kosti.

I djed Nikola naprtio je torbu na ledja. Prije odlaska iz kuće poljubio je kućni prag, oprotio se sa svakim kutićem i sa svakim drvetom u dvorištu. Noge mu nešto zadrhtale. Srce mu zakucalo jače. U sljepočnicama, kao da su kovači udarali po nakovnju, u grlu ga nešto stiskalo, da glas nije htio iz njega. U ušima mu zvučalo kao da čuje stotine tvorničkih sirena. Mozak na čas kao da je prestao da radi.

A nije ni lako ostaviti rodnu kuću. U toj kući rodio mu se pradjed, djed i otac. I on ugledao je svijetlo u toj njemu dragoj kućici. A sada? Sada, da je ostavi zauvijek.

— S Bogom rodno selo! Ostavlja te tvoj sin. Odlazi braći. I pri tom pogledao je oko sebe. Ugledao je pri tom vitki i visoki toranj seoske

crkve, Vrisnuo bi u tom času od boli. Ali odluka je njegova bila čvrsta, stalna. Nadjačahu je osjećaji njegove rasplakane duše.

I krenuo je djed Nikola. Otišao je noću, da ga niko ne vidi i on da ne vidi nikoga. Tako je učinio samo zato, da umanji svoje boli.

Pred zoru stigao je do naše granice. Propustiše ga pogranični stražari. Ništa mu nijesu smetali. I oni se pokloniše njegovoj sijedoj kosi. I oni shvatiše njegovu veliku ljubav prema slobodnoj narodnoj državi, prema oslobodjenoj braći.

— Djede, idi, ne stoj ! Idi i budi sretan medju svojom braćom, za kojom si napustio vjekovni svoj zavičaj. Klanjamo se veličini tvoga duha, koji nije htio, da se da sapeti, okovati u tudjem, stranom svijetu, rekoše mu stražari.

Idi !

— — — — — — — — — — — —

I djed Nikola našao se u prvoj, pograničnoj općini u novoj našoj državi. U prvi mah bilo mu pri duši ugodno. Svuda je čuo našu riječ, našu pjesmu. Svuda je ozvanjao mili i lijepi naš jezik. Djed Nikola prije svega otišao je u crkvu. Zahvalio se svojom svečaru sv. Gjurgju, što ga sretno dopratio amo, medju naš svijet.

Zatim otišao je u općinsko poglavarstvo. Prijavio se kao baranjski izbjeglica. Na općini primili su ga dosta prijazno a ne raširenih ruku, kako je to zamišljao djed Nikola. Upisaše u zapisnik sve što je htio djed Nikola. Zapisnik je svršavao od prilike ovako: — Sada molim visoko

ministarstvo, da uvaži moju molbu, da mi dodijeli nešto zemlje, da mogu ovdje živjeti. Djed Nikola se sav umorio kod kazivanja u zapisnik svojih že-lja. Niz staračko lice kotrljale mu se hladne, krupne kaplje znoja.

— A što sad? rekao je djed Nikola, kad je zapisnik bio gotov. Što sad? Ja sam siromah. Nemam skoro ništa. U torbi imam samo svoje uspomene, svoje amanete. Od njih se ne da živjeti. Amo sam se uputio, da umanjim svoju bijedu, da bolje živim. Što da počnem?!

I bilježnik, načelnik i seoski pisar pogledaše se medjusobno. Zanijemili su. Nijesu znali, što da odgovore djed Nikoli. Pocrvenili su od stida. I oni se nadjoše u velikoj neprilici. Pomisliše, što će s čovjekom? Da li da ga hrane na općinski trošak. To nijesu megli. Nijesu imali ništa osigurano u proračunu za nepredvidive troškove,

— Čuj, djed Nikola, rekao mu načelnik. — Mi nemamo troškova za ovakove svrhe. Ali iz obzira prema tebi starcu, kojeg je dovela prava, velika, istinska ljubav prema braći svojoj, primam te kao gosta i bit ćeš u mojoj kući do riješenja tvoje molbe za naše državljanstvo i za dodijeljenje agrarne zemlje.

— Jeli ti pravo, djede, zapitao ga načelnik.

— Velika ti, hvala, dobri čovječe. Vidim, da si čovjek božji. da znadeš njegove putove i da se pokoravaš njegovim zapovijedima. Osvjedočio sam se, da znaš za onu njegovu zapovijed: gladne treba nahraniti.

— Imat ćeš u mojoj kući sobicu, čistu i lijepu. Smatrat ću te kao oca. Pripazit ćeš mi na

djecu i kuću. kad odem u polje sa ženom i radnicima, prekinuo ga općinski načelnik Velimir Strajin.

I tako se malo smirio djed Nikola. Imao je osiguranu koricu hljeba i krov nad glavom. A to je veliki dobitak, velika sreća. To se ničim naplatiti, nagraditi ne može.

I tekli su dani djedu Nikoli. Bilo mu dosta ugodno. Živio je zadovoljno u kući načelnikovoj. Pazio mu kuću i djecu. Djeca ga tako zavolila, da nijesu mogla da budu bez njega. Volio ih, kao što je nekad volio svoga Blagoja i Predraga. Volio ih pravom očinskom ljubavi. S njima je plakao i smijao se s njima. Pomalo se djed Nikola udomaćio u načelnikovoj kući a upoznao se s mnogim ljudima iz sela.

Prolazili su dani i mjeseci. Nije stizalo riješenje djed Nikoline molbe. Općina je koliko mogla požurivala riješenje. Ali uzalud! Na molbu djed Nikole kao da su u ministarstvu posve zaboravili. Ova činjenica zabrinjavala je načelnika i djed Nikolu. Načelniku ne bješe doduše teško hraniti djed Nikolu ali pomalo počeše, da mu se suseljani rugaju i da mu se smiju.

— Što, rekoše mu mnogi, što ti misliš, da tvoj gost, djed Nikola vjekuje kod tebe?

— Manite se vi toga posla! — odgovarao im hladno načelnik. Ne hranite ga vi, ne dajete mu stan vi, pa što se onda bavite tudjim brigama!? To je najveća pogrješka našega svijeta, što voli da vodi tudju brigu. . . .

Pa ipak, kad je već bila druga godina na domaku, od kako je podnesena molba djed Nikolina a riješenja bilo nije. nadjoše odjeka u njego-

vom srcu i njegovoj duši poruge njegovih suseljana. Ali nikom to nije pokazivao. Nosio je sve u sebi. Znao je da mu nitko ne će pomoći.

Bilo mu je žao djed Nikole. A ipak je počeo nešto više da misli na sebe i svoje. Bezbrojno puta je mislio, da se o svemu porazgovori s djed Nikolom o toj stvari, da mu kaže onako kroz ruže, da bi bilo potrebno, da se okrene na drugu stranu, da potraži kakav rad ili što slično. A sprječavao ga njegov ponos.

Nekoga dana, kad je došao u ured, odmah mu istrčao u susret bilježnik i pružio mu spis. Bijaše riješena molba djed Nikolina. Podijeliše mu naše državljanstvo a odbili mu molbu za podijeljenje zemlje uz motivaciju, da je star, da ne će moći obradjivati zemlju, da će je iznajmiti i da od nje ne će imati koristi. Oni ondje kao da su zaboravili da su mnogi dobili zemlju mada je ne obradjuju, dodao je načelnik.

A ipak je bio veseo i radi ovakova riješenja Odmah se dao na savjetovanje s bilježnikom, što i kako da sada, učine s djed Nikolom i zaključiše, da mu treba svakako pomoći.

Načelnik nije dočekao ni podne u uredu. Otišao je ranije kući da rekne djed Nikoli, da je stiglo riješenje.

— Djed Nikola, viknuo je načelnik još sa uličnih vrata — djed Nikola, stiglo je riješenje od ministarstva. Dobili ste naše državljanstvo, a zemlju ne. I pri tom pogledao je u djeda Nikolu.

Ovaj je sav problijedio. Riječ mu zapela u grlu, zaostala na usnicama. Oči mu se napunile

suzama. Podrhtavale mu usnice, treslo mu se cijelo tijelo.

— Što sada, dobrì čovječje i hranitelju?! To znači, dati mi zdjelu a posve praznu. I djed Nikola uhvatio se za glavu i bilo mu da rikne kao ranjeni bik. Zar sam zato ostavio svoj rodni kraj, da dodjem amo, da umrem od gladi? Oh, Bože i sv. Gjurgje, gdje su moje zlatne staze, koje si ja zamišljah. Čini mi se, da će sada voditi moj put kroz trnje i preko žeravice. Opustješe moje nade. Pa ipak vjerujem još uvijek u pravednoga Boga, u mojega vodju i mojega učitelja. Vjerujem, da me ne će posve ostaviti.

— Pravo imaš, djed Nikola. Vjera je tvoja stalna. Propasti ne ćeš! Bit ćeš ovdje u dvorcu ključar. Sve će biti u redu. Dobivat ćeš mjesečno tri stotine dinara, imat ćeš stan i hranu u naravi i dva jutra zemlje na uživanje. A svakako samo donde. dok se ne riješi pitanje zemlje i dvorca!

Djed Nikola bio je više nego zadovoljan. — Bogu hvala! — uskliknuo je. Znam, da me Bog nije ostavio. Vodio me dosele kroz cijeli moj život. Hvala mu i slava. Amin!

I načelnik je bio zadovoljan. Ne će mu se više moći rugati njegovi suseljani.

— — — — — — — — — — — —

Djed Nikola nastupio je svoje mjesto. Bio je u službi vrlo dobar, točan i marljiv. Kao da mu ništa nijesu smetale njegove godine. Procedura oko riješenja pitanja dvorca i njegove zemlje povlačilo se nekih pet godina. Za to vrijeme djed

Nikola bio je sretan. Pomalo zadoravljao je na svoj rodni kraj. Tek katšto sjetio se Milene i svoje pokojne djece. U časovima sreće, ako se tako mogu nazvati svijetli časovi njegova života, vadio bi iz svoje torbe, koju je čuvao kao svetinju grudu očinske zemlje. Ljubio je toplim cjelovima i natapljao vrućim suzama.

— Bože, sretan sam. Samo da ovako ostane do kraja moga života . . . Prolazili su dani, mjeseci i godine. Iznenada, kada se niko nije nadao, stigao je općini spis o riješenju posjeda dvorca i zemlje, koja je dvorcu pripadala. Ima se prodati dvorac i zemlja . . .

Glas o ovom riješenju dopro je i do djed Nikole. On je bio za njega grom iz vedroga neba. U njemu je vidio znak nove svoje Kalvarije. Nije se prevario. Kroz četrnaest dana dobio je odluku, da gubi mjesto — dakle plaću, stan, hranu i uživanje dva jutra zemlje.

Djed Nikola našao se pred pitanjem, što sada? Bilo mu grozno pri duši. A ipak mu se javio tračak nade.

— — — — — — — — — — — —

Došao je u veliki susjedni grad. Mislio je da će ovdje moći živjeti sa svojom uštedjevinom, dok ne nadje kakovo mjesto. Prevario se djed Nikola. Zaboravio je, da grad nije selo, da grad ne zna za sentimentalnost, ni za rodoljublje. Grad guta i ždere rodjenu djecu, braću i sestre. U nj se slegla sva mizerija, koja hoće da živi i ništa drugo. I u ovom vrtlogu našao se djed Nikola. Isprva je bio miran. Uvijek je računao, da još nije izgub-

ljen, da još nije zalutao sa zlatnih staza. Ali što je koristila njegova vjera?! Uštedjevina je nestajala na hranu i stan. Djed Nikola je imao sve manje i manje. A ljudi su tvrda srca. Ne daju badava ni stan ni hranu. Prolazili su dani, mjeseci i godine. A djed Nikola je bez službe. Starca niko ne će i ne treba. Gdjegod se pojavi, svagdje ga odbiju. Na mnoglm mjestima se katšto i nasmiju. Novci iščezavaju i djed Nikolina uštedjena svota gubi se kao magla pred suncem. I djed Nikola počinje pomalo da se boji za svoju budućnost, za svoj život. Obija tudje pragove. Moli milostinju, A ta je tako malena, da se s njom ne da živjeti.

— O, Bože, zar zaista moji putovi vode kroz trnje i žeravicu? Ovako djed Nikola završava svoju tutarnju i večernju molitvu.

— — — — — — — — — — — —

Nekoga dana nadjoše ga skoro smrznutoga na ulici. Predadoše ga u gradsku ubožnicu, da mu tako naplate vruću ljubav i čežnju za otadžbinom.

Ondje je imao zgode da razmišlja, da li je pametno učinio, kad je napustio svoj zavičaj.

OBIČAN DOGADJAJ.

— Gospodine, uzeli smo se, govorila je brzo Mara Perićeva, kao da se bojala, da ne će sve moći izgovoriti. Uzeli smo se, jer smo se volili. Bili smo još oboje mladi. Ja sam navršila šesnaest a njemu je bilo dvadeset i tri godine.

— Mislili smo, da će nam biti u životu dobro, tim sigurnije, što smo oboje bili izučeni čarapari, što smo se nadali, da ćemo uvijek imati posla. Posve smo zaboravili, da je u društvu sve promjenljivo, da ništa nije vječno. A to bješe najglavnije.

— Savili smo gnjezdašce i isprva življeli smo sretno, zadovoljno, Nijesmo ni pomišljali na to, da će nam jednoga dana potamniti sunce naše. Radili smo kao crvi. Uzeli smo nešto jeftiniji stan, zato, da možemo od zarade pemalo metati na stranu. Radili smo isprva u istoj radnji. Kasnije je poslodavac otpustio mojega muža Milana, jer mu radnja počela nazadovati.

— Vidite, gospodine, rekla je Mara sva crvena u licu, ovaj je dogodjaj skrenuo naš život stranputice. Od ovoga dogodjaja počinje, da tamni naša sreća.

Mara je počela plakati, jer joj bilo vrlo teško.

— Od onda prošle su nešto preko dvije godine dana. Zato vrijeme rodila sam dvoje djece:

kćerkicu i sinčića. Da znate samo, kako su to lijepa djeca! . .

Mara je na čas ušutala. Namjestila je na glavi lijepu vunenu kapicu, popravila je opravu. Bila je pristojno obučena. Vidjelo se, da pazi na sebe. Kosa joj bila smedja, lijepa, kratko ošišana. Pristajala joj uz lijepe crne oči i nešto bljedje lice. U očnim kutovima sjajile joj se krupne suze, Oko usana pojavio joj se smiješak sličan oblačićima kod zalaza sunca. Grudi joj bile mirne, kao iz kamena isklesana, samo se katšto trgla u snažnim kukovima.

I htjela je, da nastavi svoju povijest, koju je ona smatrala najtužnijom povješću na cijelom svijetu. Mlada je bila, još nije imala uvid u sve one gadnoće, u sve one životne nijanse, koje se javljaju u društvu. Mislila je, da je njezina nesreća najveća.

— No, gospodjo Maro, rekao joj gospodin pristav, u kakvom je savezu vaša pripovijest s vašim dolaskom u moju uredovnicu? Držim, da to ne spada na ono, zašto dolazite meni-

Mara ga pogledala razrogačenih i suznih očiju i kao srdita, odgovorila je nešto jačim glasom, lijepim, ugodnim altom.

— Kako to, da ovo ne spada na samu stvar?!

Samo se malo strpite. Milan je otišao u drugu radnju, U njoj je bilo mnogo ženskih. I od onda počeo je, da izostaje od kuće, da mi ne donosi cijelu plaću. I njegovo mi ponašanje bješe čudno. Milovanja, intimnosti, gubile se sve više. I djecu je manje pazio.

— Mlane, rekoh mu jednoga dana. kada mi

srce htjelo da svisne — Milane zašto si tako hladan? Zašto zaboravljaš na mene i djecu? Zar smo ti tako mrski?

Milan me pogledao oštro, mrko. Pogled mu bio hladan, kao sjevernjak. Oči mu se umanjile, obrve nakostrješile, usne mu drhtale.

— Uh, Maro, rekao je, pusti me na miru. Nije meni do ludorija! Teška su vremena. Čujem onako izdaleka, da će i tebe otpustiti poslodavac. Pa što ćemo onda? Dvoje je djece u nas. Eto, te me taru brige.

— Na oko sam se umirila. Napose me zabolila nabačena vijest, da ću i ja možda biti otpuštena iz posla. Pritajila sam se. Počela sam Milanu tepati kao za prvih medenih dana. Ljubila sam mu ruke, oči, usta. A nijesam mirovala.

— Neke večeri izašla sam malo ranije iz posla i pošla sam njemu u susret. Put je vodio kroz krasni perivoj. Bila je divna proljetna večer. Kad bijah u perivoju i prolazeći kraj jednoga grma, začula sam šuštanje i diskretan šapat. Podigla sam glavu i na svoje najveće zaprepaštenje, ugledala sam svoga Milana u zagrljaju mlade ženske. Umalo me kap nije udarila. Viknula sam kao da me ujela guja a prije nego se osvjestih nestade i Milana i one njegove nesreće. Počela sam da plačem. Vikala bih, da se daleko čuje. A što bi sve to koristilo?!

— Milan me varao. Zato je kasnio kući.

Izvadila je rupčić iz torbice i počela je brisati suze, koju se naljivale na oči.

— Gospodjo, Maro, mene stvar počinje da zanima. Volio bih da znam, zašto vi sve to pričate meni?

— Odmah ćete čuti i to! Brzo sam krenula kući. Kad se nadjoh u sobi, s djecom, mislila sam, da ću poludjeti. Djeca me gledala radoznalo. Nijesu znala, što se dogadja. Plakala sam, čupala sam kosu i trgala haljine.

Spustila se topla, ugodna proljetna večer. Umorna od posla i utučena od onog, što sam vidjela, brzo sam zaspala. Sanjala sam o vješalima i o lijetu po zraku. Oko pola noći probudio me Milan, i ako se polako ušuljao kroz vrata.

— Naša je sudbina bila zapečaćena tim više, što me u onoj za mene teškoj noći „ošamario“ dva puta tako snažno, da se predamnom pokazali crni kolutovi. Milan me htio jamačno da kazni radi one moje drskosti kad ga nadjoh u naručaju druge žene. Šutala sam. Bila sam mirna. Nijesam htjela da probudim djecu, da vide očevo divljaštvo i da im ostane u dušama ružna očeva slika. Tiho, nečujno sam plakala a katšto otele mi se u duši riječi Očenaša . . . i oprosti nam tuge naše, kao što i mi opraštamo svojim dužnicima. Trpjela sam, krvarila mi duša.

— Gospodine pristave, sada naslućujete, za što vam pričam tužnu pripovijest svoju. Sad ćete razumjeti savez pripovijesti i moga dolaska vama.

Pristav je gledao ravnodušno. Naučio se sličnim scenama. One se mnogo odigravaju u uredovnicama naših upravnih oblasti. Zato je ona bila za pristava nešto, što je njega diralo malo. Bilo je nešto drugo, što je njega zanimalo kod gospodje Mare: njezina hladnoća i razboritost i ljubav prema djeci. To su danas vrlo rijetke vrline. Omladina ih skoro ne pozna. Ona se ženi i udaje, ona

se dijeli i rastavlja tako, kao da ih se to ništa i ne tiče. Ovo je malo diralo gospodina pristava, koji je imao svoje posebno mišljenje o današnjosti.

— No, gospodjo Maro, recite, zašto ste došli u ured i što hoćete od mene? Recite, ne bojte se, ne stidite se.

— Gospodine, hoću službinsku knjigu, domovnicu, hoću neku ispravu da mogu u svijet, da mogu naći zaslužbe, da othranim djecu svoju. . . To ja hoću od vas! Ne ću da budem robinja mužu svojem. Bogu hvala, kadra sam, da sama zaslužujem, da mogu prehraniti sebe i djecu svoju. Ne ću da trpim batine. Ne ću da smetam mužu svojem u njegovoj sreći. Neka mu je blagoslovljeno, Ne srdim se onako pravo na njega. Mlad je. Zapao je u mrežu neke nevaljalice, žene, što trguje svojim tijelom i svojom ljubavi. Pa neka mu bude sve to!

— Ma, gospodjo Maro, pa nije valjda to razlog, da napustite muža? Mislite na djecu! Djecu treba othraniti, odgojiti. Osjećate li se toliko jakom za izvršenje te velike, za roditelje a napose za majku svete dužnosti?!

— Mara je počela drhtati. Suze joj silom navaljivale u oči. Stisla je usnice i slušala je mirno.

— Ne dam se tući. Ni ja nijesam životinja. Ja sam ravnopravna mužu. Zaslužujem, koliko i on. A koliko mi puta znao dobaciti kod stola za jelom: Zar te nije sramota, da toliko jedeš?! Štediti treba. . .

— Ne ću, da mi neko broji zalogaje, da me psuje radi jela. Izmedju nas svršeno je sve. Ne, ne mogu dalja trpjeti grubu silu i ako sam pri-

prosta žena. I roditelji mi rekoše već više puta, da se izmirim s Milanom, već radi djece. Ne ću, ne mogu. Moj pakao traje nešto više od četiri godine. Ne mogu ostati s Milanom, pa ni onda, kad bi mi obećao, da će se popraviti. Mrzak mi je, prezirem ga. Znam, da griješim, ali što ću? Ne dam se ponižavati toliko i ako sam mu žena i mati njegove djece.

Pristav je šutao i gledao, Mara je imala možda i pravo. Ali, što se sve to tiče njega? Zato su zvani drugi činbenici.

— Maro, pa dobro, dosta je. A znate li vi, da ne možete dobiti službinsku knjigu bez dozvole muža? Otidite po njega. Dovedite ga. Ako ne će, pozvat ću ga da čujem što i kako misli.

Ne ćete li ga možda još pozvati s ružmarinom? gorko mu se narugala Mara. Još samo to nedostaje?

Pristav je pogledao nježno, s puno pažnje i pritajene boli i ako mu se baš nije svidio njezin način razgovora.

— Gospodjo, Maro, što ćemo! Zakon je zakon.

Mara je porumenila nešto jače.

U duši joj drhtale strune boli i patnje. Boli lo je, što treba dozvolu muža, nemuža, da pošteno može prehraniti sebe i djecu svoju.

— No, najednom je glasno prozborila: — Kakav je to vraški zakon?! On nije za današnjost. On znači verige, spone za ženu. Zar je žena još i sada tako slabo, prezreno, poniženo biće? Zar je žena zaista robinja. Zar njoj društvo i zakon, kultura i civilizacija brane da ne jede, da nema pravo slobodno zasluživati?!

Neka se niko ne čudi ovim Marinim izvodima. I ako je priprosta radnica, pratila je radnički pokret i žensko pitanje. Polazila je javna predavanja i zapamtila je mnogo štošta. Da li se time i znala dobro poslužiti, pitanje je njezine slobodne volje i obrazovanosti.

— Pa, dobro Maro, rećićete mi, gdje stanuje vaš muž. Pozvat ću ga, da ga preslušam, da li pristaje, da vam se može izdati služinska knjiga. Preko ovoga ne smijem preći. I mene vezuju zakoni i zakletva.

— Ne, ne tražim od vas ni milosti ni protuzakonitosti! Ja hoću samo da živim, hoću da slobodno šetam po suncu i da jedem koliko trebam Zaista tražim vrlo malo zar ne, gospodine.!?

— A, ako ne pristane moj muž, da mi se izda služinska knjiga!? Što ću onda? Zar da umrem od gladi ja i moje dvoje djece? Želi li i to zakon? Zar da se prepustim svagdašnjosti, da tražim ljude da me izdržavaju? Ne ću i ne mogu se poniziti. Pljujem na takav život. Silom prilika morat ću rezignirati na život, neka mi oprosti Bog. On će mi postati suvišan, izlišan.

— Gospodjo, Maro! Uzalud vaše nastojanje. Društvo ima neka stalna, odredjena pravila, preko kojih ne smije niko. Ko se usudi izvan okvira, prodje zlo. Društvo mu uskraćuje slobodu. Ovo pamtite i vi gospodjo Maro! I ako ne usvajam po društvu stvorene ograde, pokoravam im se, činim kompromise. Ko to ne će i ne može, dospijeva u tamnicu i na vješala. Život ga pregazi. Neplašim vas ovim izvodima gospodjo Maro. Samo vas upozoravam, da

znate što treba da radite i kako, da se vladate. Vaša je stvar, hoćete li me poslušati ili ne. Tu prestaje moj savjet.

— Čujte, sutra ću pozvati vašega muža. Nije isključeno da ne će pristati, da vam se izda služinska knjiga a možda ćete se izmiriti i vratiti se kući, domu, gdje je mjesto svakoj ženi. Vi ste slobodna u tom pogledu, Možete raditi, što hoćete. Moja je dužnost, da preslušam vašeg muža.

Gospodja Mara otišla je iz uredovnice puna boli i čemera.

— — — — — — — — — — — —

Prospavala je jednu tešku, burnu noć. Nije mogla da dočeka svanuće. Prespavala je kod svojih roditelja. Ustala je rano. Bila je neispavana Pod očima imala je modre kolobare. Vani je bilo sjajno proljetno jutro. Sunce se pokazalo. Lastavice su izvodile divne melodije. Pjevale su suncu. Vrapci su bezobrazno čavrljali u krošnji lipe pred kućom. Mara je neprestano gledala na sat. Nastojala je da ne zakasni. Bolila je duša za djecom, koju je ove noći napustila prvi puta. Bilo joj upravo strašno. Bojala se onoga poniženja, koje će danas možda doživjeti. A svejedno! Idem, moram ići. Držim, da je Milan još toliko pošten, da me silom ne će htjeti zadržati uz sebe. Uostalom to ni ne očekujem od njega. Ima već drugu. Vjerujem u Boga i njegovu pravicu. Idem pristavu, dogodilo se ma što.

— — — — — — — — — — — —

— No, Milane, tvoja žena Mara traži od tebe da dozvoliš, da može dobiti služinsku knjigu, rekao je pristav.

— Jest. Milane, rekla je Mara, hoću dozvolu i svoju djecu.

Milan se malo zamislio, nabro je čeloi rekao je:

— Ne, i nikada ne, izgovorio je i ostavio je nredovnicu.

— Maro, rekao joj pristav, — pomoći vam ne mogu. Zapodjenite brakorazvodnu parnicu i čekajte njezin svršetak.

Mara je problijedila i rekla: Zaista smo u dvadesetom stoljeću. Srdita ostavila je uredovnicu.

JOŠ JEDNOM DA VIDI BRDA

Erić Fila i ako je već davno ušao u svoju zimu, još uvijek bio je pun zanosa, vjere i ideala. I mada mu kosa bila sijeda, da izgledaše kao čista janjeća vuna, još uvijek je bio svjež, nasmijan i dobre volje. Srdio se vrlo malo. Pa i ako bi došlo do toga, Fila je uvijek nastojao, da svoje sporove izgladi mirnim načinom.

— Mir je bolji od svega, znao je reći stari Fila. Mir je potreban za održanje života. Na njemu počiva sve. Iza ljubavi najljepše je svojstvo mir. Ovo je bila životna filozofija staroga umirovljenika, učitelja, koji je bio umirovljen u nekom selu ravnoga Srijema.

— O, Bože, znao je često puta uskliknuti stari Fila, kada se sastao sa kojim davnim poznanikom, — o, kako mi je teško živjeti. Ostavila me je pred par godina dobra moja Zlata, dobra moja žena, s kojom proživjeh više od puna tri deset lјeća. Milostivi. Gospod uzeo mi je i djecu.

Čiča Fila, kako su ga od milja zvali svi u selu, počeo je plakati. Tople suze kotrljale mu se niz obraze i kvasile su tlo s kojim je Fila srastao.

— Zaista je teško živjeti, znala mu reći mladjarija kad se sastao s njom. Svi nekada bjehu njegovi učenici. — Znamo mi gospodine učitelju, da je vaše srce pretrpjelo mnogo i htjedoše mu opetovaii dogadjaje iz njegova

života. Zlata i Branko i nijesu dalje mogli, jer ih prekinuo Fila.

— Zaklinjem vas, ne govorite. Ne otvarajte rane, koje su zacijelile. Imajte samnom samilosti. Bože, daj mi bar samo toliko snage, da sve zaboravim. Znam da je to nemoguće, ali . . . i opet je stari učitelj počeo plakati i to tako, da se smilio onima, koji bjehu oko njega.

I opet je počeo da priča. Pogladio je sijedu kosu i dugi sijedi brk. Pogledao ih sa smiješkom i počeo je.

— Mojoj velikoj tuzi i boli, pridružila se još jedna . . . Svi su radoznalo gledali u starca, kojem su oči bile pune suza a ipak malo nasmijane.

— Što dalje, sve me više vuče čežnja, želja u rodni kraj, u lijepo naše hrvatsko Zagorje. Moj dragi Remetinec . . . Na čas je ušutao. Kao da se u nešto zamislio. Buljio je pred sebe, u nešto daleko, neponato . . . Misao mu časimice poletjela svemirom. U glavi oživjela mu cijela prošlost. cijeli život: patnje, boli i uživanja. Sjetio se i najsitnijih dogadjaja svojega života.

— Moj Remetinec! Ona plava brda. O, Bože! Pa onaj potočić, što se valja kroz selo nešto podalje ispod lijepe, velike naše crkve, zadužbine Patačića Pa ona naša dva velika voleka, pa jato purica i kokošaka ! Lijepe one naše proljetne, ljetne i jesenje večeri, dok su brda još u zelenilu odnosno rumenilu. Pa ona lijepa naša zagorska pjesma, puna sjete i boli a katšto šale i zajedljiva humora. Pa one naše drage puce rumenih obraza, u onoj divnoj bijelini. O kako je sve to krasno, lijepo, nezaboravno!

— I danas vidim jasno očevu sliku. U gaćama, košulji, s prslukom. U ruci mu bič. Goni voleke s kolima natovarenim žutim, zlatnim kukuruzom. Vozi daleko, u Varaždin, daleko od Turčina. Voleki idu polako. On je strpljiv. Tek katšto skoči s kola, pogleda, prisluškuje. Čini mu se da čuje izbijanje sata iz Varaždina, Volekima govori kao djeci. Tapka ih po vratu, koji im pritište jaram. Sad ga opet vidim, kako se vozi u gorice, u kojima zrije naše slatko zagorsko grožđje. Koračam za njim, ne mogu da ga stignem.

— No, Fila, što je danas s tobom? — opominje me otac i nježno me pogladi po kosi, po licu.

— Još malo, napni sile. Moraš još dospjeti u školu. Bog zna, što bi rekao meštar, da zakasniš. Pobrzaj malo. Nije još daleko.

— A ja?! Gledao sam onamo prema Novom Marofu. Ondje mi se činilo tako lijepo. Jutarnja rumen zlatila je brijeg i dolinu. A nad šumama dizala se plava izmaglica. Ondje su bile moje misli. Zato je i zapinjao moj korak. Ja se posve izgubio. Srastao sam se s brdima oko mene i s onima po kojima sam išao. I ako bijah dijete, osjetio sam u sebi nešto, što me vezivalo za onu grudu očinske, djedovske zemlje,

A, što se tako zapričah?! Mislim, da vas to ne zanima ništa. Vi ne znate, što su brda. Vi živite u ovoj ravnici, na kojoj se tek za najljepših ljetnih dana vide obrisi divne Fruške Gore. Jest, daleko je ona. Osjećaj prema brdima za vas je nepoznat. A kako je on sladak!

— Ne. Nastavite samo. Mi volimo vašu pripovijest. Ona je lijepa, mila, ugodna. Kao da nam je

vadite iz naših srdaca i naših duša. Nastavite samo gospodine učitelju . . .

Sjalo je toplo ljetno sunce. Peklo je baš nesmiljeno. Izdaleka vidjela se ogromna siva zmijurina s ceste, koja vodi prema Rumi, Beogradu. Valjala se kao aždaja sedmoglava. Jurio je krasan gospodski autotaks. Nad nama iz zraka čula se buka, štropot. Nad nama letjela je zračna flotila, koja nas posjećuje često. Za čas smo svratili pozornost gore i u daljinu. I nije nam ostalo ništa do lih sjećanje na aždaju i štropot iz zraka.

— Molim, nastavite, gospodine učitelju. Oprostite, što se na čas udaljismo mislima od vas. Znate, časimice nas zanimala siva zmijurina, onda gusta prašina i buka iz oblaka,

— Vi ne znate, što su brda. Već stari Grci postaviše svoje bogove na Olimp. Brda su bliža Bogu. U njima čovjek diše jače, osjeća se slobodniji. Krv mu jače struji, srce udara kao pomamno. Brda, ah divna brda! Ljubio sam i ljubim vaše plavetnilo. Ne mogu da vam iskažem osjećaj, koji se javlja u mojoj nutrinji, kada ugledam brda a ispod njih naše gorice i katšto plave šljivike. Brda su čežnja svih duša, koja teže, čeznu, da se otrgnu zemaljskih briga, da se dignu u sfere duha, i duše. Čiča Fila prestao je na čas. Podigao je desnicu i prekrstio se. Bacio je šešir s glave. Zvonilo je podne, Gospino pozdravljenje. Tiho se pomolio. — Oče naš, — šaptale su njegove usnice. — i ne uvedi nas u napast, — izgovorio je nešto glasnije, — i oprosti nam duge naše, kao što i mi opraštamo dužnicima našima . , . U očima staračkim pokazale se tople suze. I njegovi slušači, sve od reda njegovi bivšiučenici ušutali su i oni su molili.

— Želimo da nastavite, povikaše svi kao iz jednoga grla:

— I Fila je nastavio: — O, bajno je plavetnilo brda! Još danas i ako sam prevalio sedamdesetu sjećam se, kako sam kao mladić, kad sam za divnih jutara i prekrasnih proljetnih večeri, kao djak učiteljske škole u nekom planinskom kraju ugledao brda, kako sam morao u njih. Nijesam mogao da odolim duši: Vuklo me ono plavetnilo nekom magičnom snagom, vukli me oni planinski gorostasi tako, da sam morao onamo. O, koliko me puta ponoć, jutro zateklo u onim rajskim krajevim, na podnožju kojih je šumio jak gorski potok, pritok Kupe. I danas, ovdje u ovoj pustoj ravnici kao da osjećam onu istu snagu i da mi moguće poletio bih ili u onaj kraj ili u svoj rodni Remetinec.

Prema rodjenoj grudi ljubav je divovska snaga. Pomisao na djedove, pradjedove, koji su kopali i plužili zemlju i koji su iz nje stvarali sve ono, što nam potrebno za život, snažna je kao velebitsko gorje. I osjećaj, da si sin zemlje, koja hrani sva bića, čini te velikim, kao što su brda naša, snažnim kao što su divovi u junačkim našim pjesmama. O, plava brda divnoga moga rodnoga kraja! Njihovi obrisi navaljuju u moju dušu. Silom me vabe sebi. Ona su u biti svojoj simbol i snaga našega naroda, našega sela, naših vila i divova. I eto baš ta brda, ispod kojih se nanizali naši bijeli zaseoci opkoljeni goricama, šljivicima i voćnjacima, ona me vuku sebi. Ona hoće, da me uvuku u sebe. Hoće da usišu moje molekile i atome, da povećaju objam svoj. Ta plava brda, što opkoljuju

moj mali, dragi Remetinec, pod kojima se na vrhovima humaka dižu crkvice i crkve ne daju mi mira ni pokoja.

Starac je pogledao u svoje slušače. Mnogi su gledali u njega kao u ognjeni stup, koji pomalo dogara a ipak ima još toliko snage, da osvijetli lijepu svoju domaju, onaj divni kutić naše zemlje na kojemu još i danas rastu i žive naši ljudi, naša djeca. Lica mnogih bila su rumena kao božuri, kao kruške i lubenice. A nekima su i oči sjale. Skupljale se u njima suze.

— Djeco, — nastavio je stari Fila, — vuče me. onamo silna želja, ljubav, da još jednom ugledam ona brda, one oltare s kojih je naš narod u borbi za svoje očuvanje prolio potoke znoja i krvi. Vuče me potajna sila, da odem onamo, gdje su izumrli čitavi nizovi naših generacija, da ostavim svoje kosti. Ne mogu odoljeti toj sili. Otići ću, onamo, da ostavim svoje kosti uz kosti pradjedova i djedova, da posvetim onu zemlju, koju ljubim kao zjenice svojih očiju. Idem, da još jednom pogledam brda naša, na kojima zrìje slatko groždje, iz kojega se dobiva dobro zagorsko vino. Idem. da u njima još jednom poljubim stope svojih praotaca, koji su krvlju i znojem, natopili svaku stopu. Idem u ona brda, da s njih kao svećenik sa oltara zapjevam: Tebe Boga hvalimo. Ono su oltari, s kojih se čuje najveća molitva, žrtvenici s kojih se ori i razliježe divna pjesma naša

I starac je opet na čas upro pogled daleko, deleko u srijemsku ravnicu. Gledao je s tugom u srcu i bilo mu žao ovoga naroda, svojih slušača, braće svoje. Htio je nešto da kaže a nije imao

toliko srčanosti, snage. Osjećao je, da voli ove ljude. Ali uz ovu misao, javljala se pomisao na divni zagorski kraj.

— Djeco, rekao je starac kao kroz plač. Proveo sam medju vama dugi niz godina. Odnjegovao sam mnogo pokoljenja. S vama sam živio, s vama trpio, dobro i zlo. Mišljah, da vas nikada ostaviti ne ću. I opet je počeo malo da plače. Tro je suze i znoj na staračkom čelu. Noge mu u koljenima tako drhtale, da se vidjelo a usnice mu se tresle, kao da su na usta navaljivale jake, snažne, riječne struje. — Djeco, dodao je starac: — Morat ću se dijeliti s vama i ako ste vi dio mene. Moram u svoje kolijevku. Nije ona bila od zlata i slonove kosti, ali meni je draga. Tamo ću držim, biti sretniji. A sreća će moja biti u plavim brdima, što okružuju rodno moje mjesto, puno čari i ljepota, u kojemu još živi snaga prošlosti naše i u kojoj se radja snaga budućnosti naše. Volim vas. jer bjeste moja djeca. Žalim, što ću se morati rastati s vama. — Vjerujte, da se to ne bi dogodilo, kad bi bilo moguće veljem Joži ispod Učke, da prenese moja zagorska brda u ovaj vaš ravni Srijem. Onda bih ostao s vama do konca svoga života, Imao bih i zašto. Vi ste me hranili. Proveo sam uz vas najljepši komad svoga života. Ovdje su razasute umne i fizičke sile moje. Ovdje počiva dobar dio moga ja i starac još nije dovršio svoj govor, kad se izmedju slušača čulo: Zlatka, Branko.

— Ne, molim vas ne, viknuo je starac. Ne spominjite mi to. Ja rekoh onako općenito. Pustite u miru sjene pokojnika. Oči se starcu nešto suzile, usnice mu se skupile, kao da jede oskoru-

še. Plakao je. Samo se držao junački, da to drugi ne primjete. Slagao je suze u grudi, u srce svoje, da ondje zalije davno povelo cvijeće.

Medjutim se sunce već počelo da spušta Pomalo se hvatalo Crvenoga čota. Umorno je polako spuštalo svoju glavu, da utone u Dunav, daleko tamo, gdje se dnevno utaplja. U selu čula se zvoncad. Vraćalo se blago iz polja, s paše. Ulicom su štropotala kola natovarena svim darovima plodne srijemske ravnice. A pogdjegdje vidjelo se i zalutalo prase, koje nije pogodilo svojoj kući. Sparina je pomalo jenjavala, da je zamijeni noćna hladovina.

Najednom je nešto prekinulo grobnu seosku tišinu. Zvonila su zvona. Zvonila su dugo i svečano. Glas njihov razlijegao se kao glas srebrnog novca i gubio se nekamo daleko. Umro je neko, čuo se glas iz skupine Filinih slušača. Za čas pronijela se selom vijest, da je umro stari seoski župnik, dobar Filin prijatelj.

— Djeco, prošaptao je Fila nakon izmoljene molitve za dušu prijatelja, svećenika i oca cijeloga sela, za dušu župnika Dretvića. Djeco moram da završim svoj govor stojeći pod dojmom ove tužne vijesti.

— Čujte, idem sjutra, preksjutra, odlazim za tjedan, mjesec dana. Ne mogu odmah. Potresla me smrt moga prijatelja. O, hoću li moći dospjeti u svoje rodno selo, u Remetinec i ako maleno selo ipak priraslo mojoj duši. Ko zna, hoće li još jednom moja noga prestupiti prag one lijepe velike crkve ? Ko zna, hoću li još ispred nje zaokružiti svojim pogledom po onim plavim brdima! O Bože, daj

mi, da još dočekam to. Idem onamo, gdje našu i moju braću nazivaju kmetom i ako je ondje u svojoj biti najbolji naš narod. O, krasno, milo moje Zagorje! O, slatka lijepa, modrikasta zagorska brda, vi svjedoci prošlosti naše, svjedoci veličine i pada našega. Ljubit ću vas, vratit ću se medju vas, da se uvučem u vas, da prospavam u vama sve donde, dok ne bude naš narod opet slobodan. Divni su zagorski krajevi načičkani crkvama i crkvicama, u kojima se slavi Majka božja bistrička i Majka božja trška. Primite me u svoj zagrljaj. Dajte, da još jednom uživam u vama, da se divim plavetnilu vaših brda.

Starac je stajao kao da moli. Ljudi ga posmatrahu s čudjenjem.

—Hvala vam lijepa, gospodine Fila, na vašem pričanju. Daj Bože, da vam se ispuni želja, uskliknuše slušaći.

— — — — — — — — — — — —

Od onda nije prošao ni dobar tjedan dana. Selom se opet razlijegala zvonjava, sjetno i bolno. Čulo se, da je umro umirovljeni učitelj Erić Fila.

— Pokoj vječni, daj mu Gospode! govorilo se u selu. Umro je a da mu se nije ispunila želja. Zaklopio je umorne oči a da nije više vidio plava Zagorska brda.

SVIJETLA, VIŠE SVIJETLA.

Već davno prošla je ponoć. I šišmiši umorni skrili se u svoja skrovišta. Na gradskim ulicama tek katšto vidjela se koja ljudska sjena. Još jedino u velikoj restauraciji „Jadran“ čula se buka promuklih muških i ženskih glasova. Tramvajski kondukteri spremali se sa zadnjim svojim kolima za spremište. Dugo su zvonili dajući tako signale veselom društvu. Ovo se nije obaziralo na znakove tramvaja. Samo šoferi autotaksa sa obližnjeg stajališta, nešto se više uzrujavali a ponešto i veselili. Znali su oni, da ovako kasni a veseli gosti dobro plaćaju, kada se voze kući. Gospodje su onda najbolje mušterije. Muževi odnosno prijatelji kao njihovi „kavaliri“ žele da ugode mušicama svojih žena i prijateljica. Zato se sada i nešto jače uzrujala, ustalasala skupina šofera. Gledahu se medjusobno kao, da htjedoše uskliknuti: Bogu hvala! Pijana gospoda i gospodje ili ljepše rečeno vesela gospoda i gospodje plaćaju najbolje. Oni se ne cjenjkaju. Njih ne zanima taksometar.

I najednom provalila je vesela, pijana rulja iz restauracije „Jadran“. Čula se promukla pjesma veselih, kasnih gostiju. Svi su htjeli da pokažu, što znaju.

— Gospodo, molim, malo tiše, uljudno ih upozorio redar, koji je službovao u onom kraju.

I ako su odreda bili dobre volje, primiriše se malo. Samo za kratko vrijeme.

— Šofer broj 7 i 9 povika u isti mah par do promuklosti iznemoglih glasova.

— Brzo, moramo kući, vìkali su razdragani gosti restauracije „Jadran“.

I začu se huktanje dvaju ogromnih autotaksa. Tako su štropotali, da su zaglušili buku veseloga društva.

— Gospodo, gospodje, molim, izvolite u kola. Kamo da vozimo? povikaše šoferi.

Gospoda i gospodje odgovoriše, na viku vikom. I opet je morao da uredjuje redar.

— Molim, samo tiho. Sve može biti bez buke, rekao je crnobrkati redar i to dosta oštro.

Gospodja Katinka i njezina prijateljica Olga i ako bjehu mnogo u vlasti boga Baha, prve su ušle u autotaks. Drmale se kao drveće za jake bure Išle su kao po ledu. Izgledaše kao da će svaki čas poljubiti lice pločnika. I konačno se našle u autima. Za njima jurnuše u kola i njihovi pratioci. I napuniše dva autotaksa. Razumije se samo po sebi, da je društvu to bilo dosta neugodno. U noge, u glavu kao im se utislo ogromno kamenje i kao da ih privlačilo zemlji. Katinka i Olga, Milivoj, Pero, Branko i još njih nekoliko i opet počeše urlati. Osjetili su želju za pjesmom.

— Gospodo! — Mirili ih šoferi. Tiho. Zapisat će nas redar i bit će zlo. Svi vrlo dobro poznate strogost redarstvenog pristava. Ne ćemo da nas kazni. I onako nam već zaprijetio, da će nam oduzeti dozvolu. S njim se ne valja šaliti.

— Što?! — promrljala je gospodja Katinka. J-j-j-a ću veeć um-m-i-r-i-t-i g-g-gospodina... Pozna on mene. I jedva se mogla održati u kolima u stavu sjedenja. A čas za tim zaspala je. Šoferi još krenuli nijesu. Ne mogoše se nagoditi s gospodom. Pa ipak se pogodiše i ako je običaj, da se ovako veseli ljudi ne pogadjaju mnogo. Gospodja Katinka već je hrkala u kolime natječući se piskom sirene autotaksa, koji bjehu u pogonu. Što je sanjala gospodja Katinka, bilo bi zanimivo znati. Par puta nasmijala se glasno. Mahala je i rukama.

— Labudova ul. br. 10. povikaše neka gospoda a prvi muž gospodje Katinke. — Gospodo, vozite samo polako i sigurno. Dame spavaju. Nama se ne žuri, povikalo je par gospode.

Sa obližnje rijeke strujio je svjež povjetarac i milovaše lice i kosu gospodje Katinke i Olge. Već se oglasili i pijevci s periferije. Na istoku javljale se krasna rumen. Gorjelo je nebo. Radjalo se sunce. Febo je otpočeo borbu s mrakom. Autotaksi su zaglušno štropotali. A ipak nijesu mogli da probude gospodje: Katinku i Olgu.

— Gospodo, mir — rekose šoferi. Sirene zasviraše. Autotaksi poletješe kao rane planinkinje vile. Jurili su odredjenom cilju: Labudova ulica 10. Za autotaksima ostajala je siva pruga prašine pomiješane s jutarnjom vlagom. Jurili su. Labudova ulica je daleko na periferiji, daleko od restauracije „Jadran“. Ondje je rezidencija gospodje Katinke. I gospoda se nešto primirila. I njih je svadao svesilni Morfej. Stigli su već do želiezničke brklje. Projurili su veći dio puta. Ondje se morali ustaviti. jer se bližio zagrebački vlak.

— I opet jure. Vlak je već ulazio u stanicu. Oštri glas sirene zvučao je gromko tako, da se dotaknuo i bubnjića gospodje Katinke.

— Što je to?! — povikala je gospodja Katinka. Protrla je pospane oči. I u prvi mah nije mogla da se snadje.

— Katinko, viknuo je skoro u isto vrijeme njezin muž Milovan. Za čas bit ćemo kod kuće. Olgice, daj, probudi se, drmala je Katinka svoju prijateljicu. I ova se trgla. Pogledala je oko sebe. Nešto je steglo u grlu i oko srca. — Katinka, gdje smo? Svi se nasmijaše njezinom pitanju. I za čas ustavila se oba auta. Stadoše pred kućom br. 10. Šoferi su iskočili, otvorili su vrata i čekali su da izadju gosti. Katinka je izašla prva. Bješe joj teško. Noge joj bile neposlušne. Za njom je išla Olga, muž gospodje Katinke i njegovi prijatelji.

— Gospodo šoferi, molim, evo! I bez riječi platio je odredjenu taksu.

A ipak se malo vajkala gospodja Katinka. Nije li to previše?! zapitala je muža. Kao da se posve otrijeznila.

— Dušice, što se ti brineš za to? To je moja ili bolje rečeno naša stvar. Vi, gospodje riješene ste tih briga.

Gospodja Katinka osjećala je bol u glavi. Kao da joj u njoj kovalo stotinu kovača. Osjećala je, da je nešto privlači zemlji, kao da je pijana Pri pomisli na sve što se dogodilo malo se zastidjela. Lice joj porumenilo od prikrivena stida, koj je obrazina mnogim ženama sadašnjosti.

— Unutra samo! — vikao je muž gospodje Katinke. — Gospodo, molim, izvolite samo unutra.

Gospodja Katinka i ako je već dobrano bilo svijetlo, nikako da pogodi kućna vrata. Teturala je amo i tamo. Izgovarala je neke nerazumljive? riječi. Olga je nastojala da joj pomogne prekoračiti kućni prag. Gospoda su medjutim udesili pjesmu, koja sve bješe prije nego pjesma. Pokušavali su da pjevaju. Tenori kvarili su basove i obratno, Ulica je već počela da oživljava. Radnici — noćna šihta — iz obližnje tvornice vraćali se kući. Neki se zaustavljali i posmatrahu ovu šarenu skupinu, kako se „muči". Neki se i nasmijaše „veseloj" inteligenciji.

Svima je upala u oči gospodja Katinka. Ona se razmahala rukama i vikala je nešto. I ona je htjela pjevati. Uzalud bjehu svi njezini pokušaji, napori. Usprotivilo joj se grlo. Bila je izvan sebe. Silom je htjela preko praga. Nikako, da joj se pokore noge.

Iz skupine radnika i radnica palo je mnogo prigovora na njezin račun. — Uh! ova ga ima! čuli se posprdni povici. — Zašto je ne uvedu u kuću? Sramota!

Najednom kao da se probudila. Čula je iz visine jaku buku. Nad njom, nad njihovim glavama, visoko gore kružilo je pet vojničkih zrakoplova. Sunce je obasjalo sav kraj. Periferija svijetlila se, kao da bješe posuta suhim zlatom. Veselo društvo stajalo je i nijemo je buljilo u visinu. Gledalo je zrakoplove.

Sa zvonika gradske crkve zabrujalo je zvono. Pozdravljenje. Kad je prestala zvonjava nasta za čas tišina. Iza toga ponovno se oglasiše zvona. Jamačno su oglasila smrt kojega gradskoga bogataša. Zvonilo je dugo i svečano.

A gospodja Katinka nije znala što da počne

— Svijetla, više svijetla — vikala je iz sveg grla. Svi su ušutali i gledali a nju. Ona stajaše kao izbezumljena, kao stihija, koja prijeti svemu i svakomu. Počela se smijati i pružati ruke u vis. Htjela je valjda da ukloni zrakoplove, da zagluši njihovu buku. Cerila se. Šta više pokušala je i da pleše. . . Smetala joj i skupina radnika, koji su još stajali i posmatrali veselo društvo. Svidjala im se gospodja Katinka. Žalosno je doduše, da ljudi uživaju u tudjoj nesreći. Ali čovjek je samo čovjek, bio obrazovan ili priprost.

Katinkino društvo bunilo se. Gledali se medjusobno. Nijesu znali, što bi počeli. Stidjeli se.

A gospodja Olga? Ona je tiho, kao za sebe govorila: nikada više ne ću piti ni ići u društvo. gdje se pije. Počela joj se gaditi gospodja Katinka. I najradije bi je ostavila. A drugarska svijest, nije joj to dopustila.

Medjutim gospoda su bila na čisto, da se ovako dalje ne može. I polako se počeše uklanjati. I razmiliše se kao buba mare, kad pripeče proljetno sunce.

Ostao je samo gospodin Milovan, muž gospodje Katinke. Povukla se i skupina radnika i radnica.

A gospodja Katinka neprestano je još vikala: svijetla, dajte mi više svijetla. Ne vidim ništa. Vino je još uvijek držalo.

Sa prozora njihova stana pokazale se dvije krasne, kovrčaste glavice, koje su začudjeno gledale i radosno klicale:

— Mama, tata. . . !

GOSPODJICA PARASKEVA

Čudna je sudbina ljudi. Jedni uživaju u njezinim blagodatima. Drugi osjećaju posljedice njezina maćuhinska raspoloženja. Oni, koji su progonjeni od sudbine, mogu činiti što hoće. Ali uzalud! Udes je neumoljiv. Dok jednima daje šakom i kapom, dok ih dariva ljepotom, razumom i drugim vrlinama, dotle drugi umiru živi, ne mogu da se snadju u životu. Svaki im je korak besciljan. Ne mogu naprijed i ako hoće. Često ih puta tako unakazi, da sami sebe teško mogu prepoznati. Udes je osvetljiv i teško svakom onom na koga se on okomi.

Ovako je uvijek mislio Sebastijan Kovačić, kad je na poznatom gradskom uglu susreo gospodjicu Paraskevu. Uvijek je mislio o onom, što sudbina dodjeljuje čovjeku. Paraskeva je bila živi primjer nedaća sudbine.

Mala, sitna, slabunjava. U licu je uvijek bila blijeda, kao ispijena. Grudi kao da joj nijesu ni ispupale. Jedna obična ploha i ništa više, Nogice joj bile kao u srne. Ručice isto tako. Na njima isticali se dugi prsti ali ne u prenesenom smislu. Lice joj uvijek bilo nagrdjeno ružnim, crvenim prištićima, koji se nijesu dali odstraniti.

Uz to gospodjica Paraskeva nije mnogo pazila ni na svoju vanjštinu. Sebastijan je pamti istu

već desetak godina. Zna je od njezine dvadesete godine. Uvijek bješe skoro u istoj opravi. Dala joj katšto novu formu. Na glavi je nosila mali, crni šeširić, a na nogama cipele, koje su svemu bile više slične nego cipelama.

Bila je zaposlena u nekom privatnom uredu. Redovno je dolazila u uredovnicu kao pravi kakav filistar. A kad bješe bez posla obično je nešto učila. Nije mogla da miruje, kako je ona znala reći. Išla je brzo tako, da se prolaznici osvrtali za njom. Njezine nožice tapkale su kao male stapke. Uvijek se žurila, da ne zakasni, da udovolji svojemu poslodavcu. Volila je da priča vrlo mnogo.

Sebastijan uvijek je očima pratio onu malu, ponešto smiješnu žensku figuru, gospodjicu Paraskevu, dok se jednoga dana nije s njom upoznao To je već davno želio. A nikako za to nije imao prilike. Konačno dočekao je i to Nije Sebastijan volio gospodjicu Paraskevu, nasuprot ona mu se samo smilila svojom smiješnom pojavom.

Nekoga ljetnoga jutra. oko osam sati žurila se gospodjica Paraskeva u poslovnicu. Upravo je jurila. Na uglu ulice stajao je Kovačić i iz radoznalosti čekao je gospodjicu Paraskevu. Ona kako se žurila i kako je bila zamišljena nije ni primjetila Kovačića. Spazila ga tek onda, kad se sukobila s njime i kad ga skoro srušila.

— Oprostite, gospodine! Kratkovidna sam. Žurim se u ured. Bojim se, da ću zakasniti. — Oprostite, molim vas još jednom. Pri tom je pocrvenila do kose, uprla je pogled u gospodina Kovačića, upravnog činovnika.

— Molim, molim gospodjice. Nemam što da

vam oprostim. To se svakom čovjeku može dogoditi napose onda, kada se žuri u ured. I sam sam iskusio to već više puta. I pri tom milo je pogledao gospodjicu Paraskevu. U tom pogledu skrivala se potajna bol, ujedno je virilo iz njega i nešto porugljivo.

— Ja sam Sebastijan Kovačić upravni činovnik.

— Milo mi je, odgovorila je gospodjica — Ja sam Paraskeva Lovašenova, privatna namještenica.

I tako se upoznaše Sebastijan i Paraskeva.

— Oprostite, gospodine Kovačiću, moram u ured. Možda ćemo još imati prilike, da se porazgovorimo.

— — — — — — — — — — — —

Prošlo je od onda par tjedana. Sebastijan je kao obično stajao na onom poznatom uglu. Ali badava! Gospodjice Paraskeva nije i nije bilo.

Nekoga dana, kad se najmanje nadao gospodin Sebastijan i to pod konac ljeta najednom pokazala se gospodjica Paraskeva. Bješe ista kao i prije, samo sada još nešto egzotičnije obučena. Imala je na sebi širok, velik, bijel šešir s velikim nojevim perom, tako. da izgledaše kao da će poletjeti, Na nogama je imala polucipele smedje boje i sive čarape. Oprava joj bila od zelene svile. Slika papagaja. A ipak je gospodjica Paraskeva jamačno držala, da je lijepo obučena.

O, dobar dan, gospodjice, pozdravi je Sebastijan a pri tom je obješenjački zaškiljio svojim krupnim crnim očima. Na licu i na crnom velikom brku vidjeo se odraz potajnog smijeha.

— Dobro jutro, gospodine Sebastijane. Zar ne, da ste me već željni? Pri ovim riječima, malo se nasmijala. Malo se zbunila. Dugo me nijeste vidjeli. Mislili ste već bogzna što, zar ne gospodine Sebastijane. Oprostite, što govorim tako slobodno s vama nakon kratkoga našega poznanstva.

— Znate, počela je nešto koketno, znate bila sam u nekom sanatoriju u Sloveniji, u Mojstrani. Ah, da znate, kako je tamo lijepo božanstveno. Raširila je svoje ručice i počela je njima tapkati kao malo dijete, kad se veseli. Ah, ala je Slovenija lijepa. Mojstrana! Izvor Peričnika!

Gospodin Sebastijan gledao je u malu, sitnu figuru. Bilo mu, da je podigne u zrak na svojim snažnim rukama, da zaokruži par puta onim malim tijelom i da joj ne da danuti. Gledao je u nju čudnim pogledom punim samilosti i pritajena smiješka. Još nikad svoj položaj nije mogao da shvati ozbiljno.

— Gospodine, danas sam slobodna. Moj dopust još traje i možda bismo se danas mogli razgovoriti od srca. Vjerujte da bi bila osobito sretna, kad bih mogla naći biće, kojemu bi se mogla povjeriti posve, kojem bi mogla otkriti svoju dušu i srce. I ušutala je. Paraskeva kao da se raznježila.

— Gospodjice, oprostite, danas mi je, bar sada prije podne posve nemoguće, da udovoljim vašoj želji. Čeka me u uredu silan posao. Popodne mogu da vam budem na usluzi.

— Hvala i stotinu vam puta hvala! Sastat ćemo se popodne. Kada ì gdje, odredit ćete vi.

— — — — — — — — — — — —

Na zapadnoj strani neba pokazivali se rumeni traci sunca, koje je zalazilo. Lastavice su već davno ušle u svoja gnijezda. Ulice su bile pune prolaznika, koji se ustavljali pred dućanskim izlozima. Auta su jurila ulicama. Čuo se zvižduk njihovih sirena. Crkveni zvonik kupao se u rumenilu sunca a šišmiši se javljahu navješćujući skori mrak.

Gospodin Sebastijan, koji je cijelo popodne prospavao, išetao se pred noć malo do gradskog perivoja. Bio je danas neobično veseo. U duši je osjećao nešto, što mu bilo slatko i gorko. I nije mogao, da protumači ovu svoju promjenu ili bolje rečeno sadanje svoje duševno raspoloženje. U svojih pedeset godina osjetio je samo jedamput ili dvaput slično stanje, Još kao gimnazijalac sedmoškolac ugledao je krasno, lijepo i ugodno lice jedne hodočasnice Milice Topolovačke, koja je uzbudila cijelo njegovo biće. »Da«, onda je osjetio sličan položaj. A drugiput bio je u sličnom stanju kad mu za prvih godina službovanja izjavila ljubav žena vojnog glazbenog kapelnika, gospodja Marta Pospišil. »Da«. onaj položaj bio je sličan ovom. Razlikovao se tek time, što je onda odbio Martu kao čovjek i kao kršćanin.

A danas? Utiskuje mu se u glavu, u srce nešto teško kao olovne kugle. Pritište mu mozak. U sljepočicama bilo mu udara takovom snagom kao da će provaliti njegovu nježnu kožu. Noge kao da mu otkazuju službu. Vuče ih kao dva stupa. Omlitavilo mu tijelo. Vedje mu se sklapaju. Pred očima javlja mu se gusta magla. Što je uzrok tomu? pitao se Sebastijan. Jamačno od vrućine i spavanja cijeloga popodneva.

Sjetio se prijepodnevnog sastanka s gospodjicom Paraskevom. Počeo je pomalo da žali, kad se sjetio njezinih riječi, koje mu rekla na rastanku: sastat ćemo se popodne. Kada i gdje, odredit ćete vi. Počeo se prekoravati. zašto nije prihvatio njezinu ponudu i već mu bilo, da zaplače. Ali kada se sjetio neugledne Paraskevine pojave, kao da mu se i opet javilo u duši malo zadovoljstva.

Sjeo je na klupu. Bila je topla, ugodna noć. Branio se od misli na Paraskevu. Ali sve bješe uzalud. Kamo je god pogledao vidio je Paraskevinu sliku. Ako je pogledao prema zvijezdama i ondje mu se činilo, da se nalazi Paraskeva. Bilo mu zato čudnovato pri duši. I ako bješe topla i zvjezdana noć, koju je dočekao maštajući u perivoju, bilo mu ipak nešto hladno. U svakoj prolaznici vidio je Paraskevu i bilo mu vrlo teško, kad se prevario. Već se odlučivao, da će kući. A nešto ga ipak zadržavalo u perivoju.

I u času, kada je mislio, da će poći kući, čuo je po štropotu šljunka, da neko dolazi. Podigao je glavu i na svoje najveće začudjenje a i veselje ugledao je pred sobom gospodjicu Paraskevu, Skočio je s klupe. Naklonio joj se. Htio je nešto da rekne. Medjutim prekinula ga Paraskeva.

— Gospodine Sebastiane, želim vam dobru večer. Otkud vi tako kasno ovdje?! smiješeći se i veselo mu rekla.

Sebastian stajao je kao malo dijete, kao ukopan, bez riječi. Kad je došao sebi odgovorio je:

— Oprostite, gospodjice Paraskevo, to bih ja prije trebao i morao zapitati vas. Uistinu se čudim, da ste se tako kasno uputili ovamo. Ali

ujedno dodajem, da mi to vrlo milo. Cijeli dan mislim o vama. Teško mi pri duši. Osjećam neki nedostatak. A taj, čini mi se, da ste vi. I opet je ušutao. Gledao je u Paraskevu. Htio je, da joj s lica čita, što se dogadja u njezinoj duši. A nije mogao. Gospodin Sebastian bio je na čisto, da je analfabeta u takovim poslovima. On je samo vidio malo nasmijano Paraskevino lice, na kojem se mijenjale crvene i blijede mrlje.

— Gospodjice Paraskevo. molim da još malo prosjedimo ovdje. Izvolite sjesti. Lijepa je i bajna večer. Mjesec je u punom svojem opsegu. Sjedite, da se divimo večernjoj prirodi. Prisluškujte ugodni šum brezina lišća. Slušajte njegov šapat. I breza kao da je zadovoljna, što se mi nadjosmo ovako iznenadno. Zar ne, gospodjice Paraskevo?!

Napokon su sjeli. Što dalje sve se više bližili jedno drugome. Riječi, koje im isprva teško dolazile na usne, sada su bile kao gorski potočić. Tekle su brzo i bile su slatke kao jagode i zrele šljive a ugodne kao miris bagrene i metvice. Pričali su. Čavrljali su kao mala djeca. Bili su nestašni kao srne. Osjetili su neku mladačku snagu i nijesu znali, da je rastumače. Oboje su osjećali nešto slično, nešto, što ih vezivalo duševno.

Gospodinu Sebastianu se učinila Paraskeva sada vrlo lijepom. Pričinila mu se velika, kao oko njih prostrani perivoj. Požalio je u duši, što je držao, da je Paraskeva obična. smiješna figura. — Eto, kako čovjek može, da se vara, rekao je u sebi gospodin Sebastian. Ljudi, da se upoznaju, moraju se približiti medjusobno. Inače mogu loše suditi jedni o drugima. Ovakove se misli javljale

u glavi gospodina Sebastiana, kada je pogledao u Paraskevu.

— Gospodine Sebastiane, već je kasno. Iščezli su i zadnji šetači i bilo bi skrajno vrijeme, da i mi podjemo kući.

Sebastinu ovo baš nije bilo milo. On bi volio, da prosjedi ovako uz Paraskevu makar cijelu vječnost. Ali kao čovjek takta, morao je prihvatiti Paraskevin prijedlog.

— Gospodine Sebastiane. ne bi li bilo zgodno, da me sjutra malo posjetite u mojem stanu, da se malo načavrljamo? Imam stare roditelje. Oni nam ne će smetati. Naprotiv bit će vrlo veseli. Prihvaćate li moju ponudu? izgovorila je Paraskeva sva crvena u licu kao kakva kevica. Dodjite samo!

— Stanujem u Trpimirovoj ulici, jednoj od najljepših gradskih ulica.

— Bit ću tako slobodan, da vas otpratim do kuće, rekao je tiho gospodin Sebastian a ne ću zaboraviti vaš poziv za sjutra.

*

Gospodin Sebastian nikako nije mogao da zaspi. Činilo mu se kao da ga grizu tisuće buha. Spavaća košulja grebla ga kao kostrijet. Prevrtao se neprestance. Meki vanjkuši bili mu tvrdi kao kamenje. Sve ga peklo, kao da bješe opaljen suncem. Često je puta pogledao na sat. I što je više gledao, noć mu se činila sve dužom. Mislio je, da ne će dočekati jutro. Neprestano je mislio na Paraskevu i na sjutrašnji sastanak.

U sobu počeli mu već da navaljuju prvi traci jutarnje zore. Iza njih javili se rumeni traci sunca sa istoka. Lastavica u hodniku tik njegove sobe

pjevala je suncu, zori i djeci svojoj, kojoj je već u ranu zoru morala da namakne hranu. Cvrkutala je tako nježno, milo, cvrkutala je, kao da je htjela da uspava gospodina Sebastiana. I to joj pošlo za rukom. Pred zoru je zaspao tako tvrdo, da se probudio tek oko devet i pol sati tako, da je zakasnio u ured.

Sanjao je o Paraskevi, o njezinim roditeljima i njezinom stanu. Vidio je Paraskevu ovjenčanu vijencem od zvijezda i mjeseca, isprepletenih draguljima i biserom. U kosi imala je crvenu ružu, crvenu kao topla krv. Mirisala je opojnim mirisom. Boja tople krvi malo ga preplašila. Ali veseli, zvučni Paraskevin smijeh uklonio je njegov strah. On je stajao uz nju. Gladio joj kosu, kratko ošišanu i dragao joj sitno, rumeno lice. Mislio je samo na svoju i Paraskevinu sreću.

Udar u vrata njegove sobe trgnuo ga iz bajnoga sna. Gazdarica ga probudila, jer se bojala, da ne zakasni u ured. Pa ipak je zakasnio.

Sebastian se naglo trgnuo. Skočio je s kreveta. Tro je oči. Sunce je medjutim sjalo u njega punom svojom snagom, koja oživljava. Iako je bio neispavan i ako se osjećao kao išibano pseto digao se, umio i obukao. Na zajutrak nije ni čekao. Pošao je u ured sa zakašnjenjem od dva i pol sata. I ako se nikoga nije imao da boji ipak mu bilo teško. To je valjda bilo prvo njegovo zakašnjenje. Znao je, da ga čekaju mnoge stranke. A što je mogao? Ništa! Prevario ga san.

Vrijeme mu u uredu prolazilo sporo i ako je imao mnogo posla. Na sat je valjda pogledao stotinu puta. — Gdje su još dva sata — rekao je u sebi i radio je dalje. Preslušavao je stranke. Pisao je zapisnike. — Malo se i srdio i to na sebe, jer se osjećao nesposobnim za rad. On je samo mislio na današnji posjet kod Paraskeve. Konačno je prošlo i uredovno vrijeme. Otišao je kući. Prilegao je. Nije ni objedovao. Razmišljao je, ima li smisla da ode Paraskevi i kada? Oko šest sati ili nešto kasnije. Ko zna, možde će ona nešto zakasniti. U privatnim namještenjima izrabljuju se ljudi kao stoka. Kapital je neumoljiv. Oni, koji mu služe napose oni s boljim plaćama i položajima iskorišćuju one „male“ i „niže“ svoju nižu braću, ne daju im ni dahnuti. Pate ih, da se gore ne da ni zamisliti. Kakav mušičavi ravnatelj, u mnogo slučajeva tudjinac, čovjek izmoždеn alkoholom i pokvarenim ženama ne da svojoj manjoj braći mira. Muči ih kao neljude. A zašto? Samo zato, da uguši u sebi sve ono, što je u njemu možda bilo lijepa i dobra, da se ispolji njegov sadizam. Ko zna, nije li i Paraskeva oćutjela danas na sebi bič progonjenih i tlačenih? Ova ga misao uzrujala. Iz dna duše mrzio je inteligenciju, napose onu s višom školskom spremom, koja se nimalo ne razlikuje od goniča blaga i koja je bez duše i bez srca. Te čuvare kapitala prezirao je kao obične bludnice, koje žive zato, da ih grije božje sunce.

Idem Faraskevi nešto kasnije. Bit će dosta rano ako odem u sedam sati.

I Paraskeva je proživljavala slične časove. A kako i ne bi?! Ostala je dosele nevidjena. Imala je doduše i ona svoje platonske obožavatelje a to sve nije ništa. A sada! Javio se čovjek na njezi-

nom nebu kao sjajan meteor. U njezinoj duši podigla se bura, vihor, orkan. Osjećala se visokom tako, da joj glava dopirala do svoda nebeskoga. Sebastijan ušuljao joj se u malu, sitnu dušu tolikom snagom, da joj pretio rasprsnućem. Sebastijan joj bio u cijeloj duši, u cijelom njezinom biću. I ona je željno čekala sastanak sa Sebastijanom. Bila je danas vrlo marljiva. Radila je podvostručenim silama samo da može prije iz poslovnice. I uspjela je, Sve je svršila i mogla je prije kući. Tek sada rekla je roditeljima, da će danas imati posjete.

Kolovosko sunce bilo je već na zapadu, tonulo je iza dalekih gora. Sunčano rumenilo osvjetljavaše cijeli kraj u kojem je bila Paraskeva. Već je bila malo uzrujana. Svaki čas je pogledala kroz prozor i molila mamu da pazi, da večera bude danas svježa i dobra i da ne bi što zagorjelo. — A ti, oče, gledaj, da vino bude hladno. Moram se pokazati pred gospodinom Sebastijanom. On je, koliko mi se čini fin, dobar gospodin, pa je i pravedno da ga dočekamo, kako se pristoji. Otac i majka bili su presretni, kad su gledali u svoju Paraskevu, u krasnoj opravi boje crvena vina, s crvenom ružom u kosi. Paraskeva se obukla svečano. Htjela je, da se veoma svidi gospodinu Sebastijanu. I opet je pogledala kroz prozor. I odmah je spazila gospodina Sebastijana. Išao je polako. Gledao je na svaku kuću kao, da je tražio broj kuće Paraskevina stana. I Paraskeva još nije dospjela, da priopći roditeljima, da dolazi njezin posjetnik, kad se oglasilo kućno zvonce. Paraskeva i ako zbunjena, brzo se snašla i otključala je vrata j čekala je gospodina Sebastijana. Roditelji su bili u sobi.

— Dobar večer, gospodjice Paraskevo. Došao sam, da održim svoje obećanje. Došao sam, da vidim vaš stan i vaše roditelje. Oprostite . . , .

— Molim, molim izvolite samo unutra.

Sebastijan se našao malo u neprilici. Nakon kratkog upoznavanja sa roditeljima ušao je u Paraskevinu sobu.

— — — — — — — — — — — —

Paraskevina soba bješe vrlo lijepa. I ako ne bješe u njoj najmoderniji namještaj ipak je bio za oko ugodan. Bio je namještaj u slogu »Altdeutsch« i to cijela soba. Na zidovima visjelo je moderno obješenih par lijepih slika, a uz njih redale se mnoge fotografije. Paraskeva se slikala vrlo mnogo puta. Svaku znatniju zgodu života svoga htjela je, da ima u slici, da može o sebi sve dokumentirati. Po podu bio je prostrt fini turski ćilim s nekoliko lijepo izradjenih vanjkušića. Soba je odavala neku intimnost. Uz spomenute stvari imala je Paraskeva i pianino i ako star ipak veoma zvučan. Imala je gitaru i gusle. Volila je glazbu. Nije je doduše učila sistematski. Ona je učila kao autodidakt. Imala je za glazbu i dara i smisla. Uopće Paraskeva je bila djevojka, koja je sve htjela, što je vidjela. Bila je prirodan talenat, koji je ona prilično znala iskoristiti.

— Gospodine Sebastijane, izvolite sjesti, da se malo porazgovorimo. I ako se drugiput tek sastadosmo, ipak vam imam mnogo pričati.

Sebastijan je pogledao pogledom, koji je Paraskevi bio tako jasan, čitljiv, da ga posve razumjela. Bila je na čisto da je Sebastijan voli.

— O, pa, gospodjice Paraskevo, vidim, da imadete i knjižnicu. Mogu li malo pregledati vaše knjige, da vidim, što vi volite. Počeo je da pregleda knjige. Knjige su bile lijepo uvezane. Bijehu većinom romani, romantičkog smjera. Medju ta djela zabasalo je i koje realističko, šta više i naturalističko. Nije nedostajao ni Zola ni Verga. Bilo je i par znanstvenih djela većinom socioloških. Gospodjica Paraskeva htjela se potanko da upozna sa socijalnim ustanovama u cijelom svijetu. I Bakunin i Černiševski i mnogi drugi ruski pisci nalazili se medju knjigama gospodjice Paraskeve. Ona je mislila, da se ne može govoriti o obrazovanosti jedne žene, ako ne pozna ruske socijalne pisce.

Paraskeva je zaboravila, da nije dosta samo poznati pojedine pisce, već da je čovjek dužan da izgradjuje dušu, da jača karakter, da se nastoji usavršavati. Inače je svako obrazovanje besciljno. Ovo je morala biti Paraskevina vjera, koja je trebala isticati iz poznavanja ideja velikih ljudi, umnika napose onih ruskih. Samo u takovom slučaju vrijedi obrazovanost čovjekova. Inače mu ostaje prazno srce i pusta duša. Čovjek ostane hrpa raspadiva mesa. Da je ovako, shvaćala gospodjica Paraskeva ruske velikane, onda bi zaista bila istinski obrazovana.

Konačno je gospodin Sebastijan prilično umoran od pregledanja i prevrtanja knjiga sjeo u fotelj, koji mu ponudila Paraskeva. Vidjelo se, da je

vanredno bio iznenadjen stanom Paraskevinim, koji je odavao ukus na svakom koraku. Sebastijan je morao u sebi zaključiti, da je Paraskeva obrazovana djevojka.

Gledajući u Paraskevu bilo mu da zaplače. Sad je tek vidio, kako je krivo činio njojzi, kad je onako dočekivao na uglu i kad se u duši rugao njezinoj smiješnoj figuri.

— Ne mogu i ne moraju sve djevojke biti lijepe. Glavno je, da su dobre. Koliko vidim Paraskeva je savršena dobrota. O tom me uvjeravaju njezine pomno izabrane knjige, o tom mi svjedoče one lijepe slike simetrično poredane po zidu.

— Nepravedno je o nekom misliti zlo sve donde, dok ga se ne upozna. Tako sam i ja bio nepravedan prema gospodjici Paraskevi, kad sam o njoj od oka, naprečac stvorio sud. Ovako je od prilike mislio Sebastian u blizini Paraskeve.

Medjutim udjoše u sobu Paraskevini roditelji Sada je otpočeo razgovor s njima. U glavnom se kretao oko sitnica, o kojima su oni ipak govorili vrlo važno.

Gospodin Vlado, otac Paraskevin bio je niži sudski umirovljeni činovnik. Bio je samouk. Malo pomalo, velikom voljom i marljivošću utrpao se medju činovnike. Za ništa drugo nije se zanimao osim za svoj posao. Književnost, umjetnost i znanost bjehu za njega nepoznata zemlja. Katšto je zavirio u političke novine. I odmah se krstio od čuda, ako je u njima naišao na ono, što je držao da nije za njega, državnoga činovnika. On je znao da mora raditi i slušati. Dalje ga se nije ticalo. Ukratko: bio je stroj, koji je hvala Bogu jednom dočekao, da ga stave izvan upotrebe.

Gospodja Cilka, majka gospodjice Paraskeve bila je posve drukčija. Ona je još kao dijete dospijela daleko sa sjevera u naše krajeve. Bila je ostavljena, bez oca i majke. Radila je različite poslove. dok se konačno nije ustalila kao tiskarska radnica, u nekoj ovećoj tiskari. Ovakovu je i našao gospodin Vlado! Bila je vrijedna, ozbiljna, odvažna. Ona je upravljala porodicom mjesto svojega muža. Oblačila se dosta pristojno i ako joj to ne bješe glavni cilj kao ženama sadašnjosti. Bila je ovisoka, uvijek nasmijana. Ten lica bio joj takav, da se na njenu vidjela svaka žilica i da se moglo na njemu pisati, mada joj se već bližila pedeseta godina. Pravdu je volila više svega. Bila je meka, blaga srca iz koga otsjevaše ljubav za sve lijepo i dobro. Bila je vrijedna kao mrav. Kroz cijeli život radila je sama u svojem kućanstvu.

— No, gospodine Sebastijane, eto vidite moje roditelje. Oni su priprosti a vrlo valjani ljudi. Ne znate, koji je od koga bolji. Kao da se natječu u dobroti.

— Ali, Paraskevo, budi malo štedljivija u hvalisanju. Nama je neugodno, da nas toliko hvališ, rekoše oboje u isti čas.

— Uostalom, gospodina Sebastijana (koji je bio samo desetak godina mladji od Paraskevina oca) to i ne zanima. — Zar ne? Vi ste došli amo radi ljepših stvari a ne da slušate hvalospjeve kćeri roditeljima a možda još i nezaslužene.

Gospodin Sebastijan je malo pocrvenio. Na čas pogledao je kroz prozor na ulicu, koja je otsjevala od bezbroj električnih svjetiljaka. Bio je u

neprilici i nije znao što da odgovori i Paraskevi i njezinim roditeljima.

— Pa, dobro, konačno je rekao. — Paraskeva ima posve pravo. Roditelji su joj jedino blago. Valja, da ih štuje i hvali pred svakim. A i vi imadete pravo, da kažete Paraskevi, što je dobro a što nije.

Za čas se svi pogledaše medjusobno. Bili su zadovoljnì odgovorom Sebastianovim. Vidjeli su, da je htio da ugodi svima.

— Prekinimo taj razgovor rekao je i otac majka. Govorimo radije o nečem drugom, što će više zanimati gospodina Sebastiana.

*

— Vidite počeo je gospodin Vlado, — naša Paraskeva je na domaku tridesete godine. Radi u istom mjestu već nekih šesnaest godina. Uživa milost svojih poslodavaca. Vrijedna je i marljiva. Svi je hvale u poduzeću. Dobra je kao dobar dan. Ured joj koncentrisao sve njezine misli, živi za ured a čini mi se, da će i umrijeti za njega. Ali nema sreće.

— Nikako, da se namjeri na dobra čovjeka, da se uda. A to je konačni cilj svakoj djevojci.

— Tata, što ti govoriš?! Rekla je gospodjica Paraskeva i pri tom je pocrvenila u licu. Vidjelo se, da se ljutila na oca. Podrhtavali joj lični mišići. Usnice joj se tresle od jada. Smrklo joj se čelo a umanjile joj se oči.

— Tata, molim te da se ostaviš takovih pripovijesti.

— Da, Paraskeva ima posve pravo, umiješala se gospodja Cilika. To su stvari, koje mogu a

ne moraju zanimati gospodina Sebastijana. On to može i ne mora slušati. Došao je amo, da se razonodi, da olakša sebi, svojoj duši, A kad tamo, hoćeš da sluša tvoje jadikovke,

— Znam, da ste ponosne, da ne ćete, da neko vidi makar i dijelak vaše nesreće. Vi to skrivate kao zmija noge, kako veli naš narod. Ja to ne shvaćam. Volim istinu više svega.

— Nastavite samo gospodine Vlado. Vaše me kazivanje zanima. Uopće zanima me sve, što se odnosi na gospodjicu Paraskevu. Nastavite samo. Bit ću vam veoma zahvalan na vašem pričanju.

— Paraskeva, nikako, da se namjeri na dobra čovjeka, da se uda. I ja i njezina majka lakše, mirnije bi umrli, kad bi znali, da nam je sretna naša jedinica.

— Dobra je. Uvijek je zaposlena. Ako ne radi, čita i svira. Pianinu predaje svoje osjećaje. da ih on glasno u obliku nježnih i mekih durova pripoći nama, cijeloj okolici, svim našim poznanicima, U pianino slijeva najsvetije svoje osjećaje. Svira o suncu kao izvoru svemira. Predaje se cijelom dušom mekim akordima glasovira. Gudi na guslama i udara u gitaru. U takovim momentima otsjeva joj sreća s lica, nadimlju joj se grudi, gore joj oči.

— Žao mi je gledati onakovu. A što ću?! Današnje djevojke udaju se vrlo teško. Većina ih umorna od lahkoumnoga a ako hoćete i raspojasanoga života. Mnoge su kao iscijedjeni limuni. S dvadeset i nešto više godina izgledaju, kao da im je četrdeset. Žive životima, koji su svemu više slični nego životima. Jednom riječju: iživljavaju se.

— A, eto naša Paraskeva, pogledajte je samo. Ona je kao junak. Radi, radi i radi. Za nju odmor ne postoji. U radu nalazi svu svoju utjehu. Rad je veseli kao igračka malu djecu.

— Uostalom, zašto, da vam toliko hvalim Paraskevu!? Osvjedočit ćete se sam, ako se sprijateljite s njom. Vidjet ćete onda njezinu plemenitu dušu.

— Tatice, povikaše u isti glas majka i kćerka, — dosta je hvale! Zar ne znaš za onu narodnu o samohvali? Bilo bi već dosta tvoje pripovijesti.

— A ti, Paraskevo, gledaj, da postaviš sto, da nešto založimo, bliži se već deveti sat. Zar ne, gospodine Sebastijane, milo i nježno rekla je gospodja Cilika.

— Hvala vam, gospodjo. Uostalom ja sam već večerao. Nemojte se truditi. Kad je ovo izgovorio pogledao je na gospodjicu Paraskevu. Bila je blijeda kao smrt.

— Gospodine Sebastijane ne ćete nam valjda dati košaru?! Jest ćemo malo. Nismo mi priredile bogzna što. Ovako malo zakuske. Zar ne, gospodine Sebastijane, da ćete založiti nešto s nama, rekla je nježno a prizvuk ovim riječima odavaše gnjev, srdžbu.

— Što pitaš? — ukorila je mati Paraskevu — Postavi stol i donesi na sto što imaš. Gospodin Sebastijan mora biti zadovoljan sa onim, što imam. Dajemo mu od srca, iskreno, jer vidimo u njemu čovjeka, kakovi se rijetko danas vide.

— Molim, molim, samo manje hvale. Ne zaslužujem je. Vidimo se tek prvipút. Ne poznajemo se još dobro . . Ali! . . . Što je dobra vidi se

odmah — povikaše svi u jedan glas.

Stol je za čas bio postavljen. Jela su bila birana. Bilo je i finoga crnoga dalmatinskoga vina. Gospodjica Paraskeva negdje je načula, napipala, da gospodin Sebastijan nerado pije vino a ako ga već pije voli jaka, južnjačka vina. Čula je ona, da se katšto navrati u poznati »Dalmatinski podrum« napose onda, kad doživi nešto u uredu ili kod kuće, da uguši srdžbu u vinu.

— Gospodine Sebastijane, izvolte sjesti bliže stolu. Vrijeme je poodmaklo. Mi smo nešto ogladnjeli.

I konačno posjedaše uz stol. Jelo se prilično. Vino se nije štedjelo. Roditelji Paraskevini bili su veseli. Razvezao im se jezik. Pričali su i pričali. Paraskeva ih htjela malo ušutkati, ali bješe sve uzalud. Oni kao da su mislili, da sve još ove večeri moraju ispričati gospodinu Sebastijanu. Pričali su ća onamo od Kulina bana. Pri tom nijesu ni mislili, da li njihova pripovijest godi gospodinu Sebastijanu. Ona je katšto porumenila napose onda, kad je otac govorio o današnjoj omladini. A naročito onda, kad je htio da govori o seksualno erotskim problemima, koji su za njega bili sasvim nepoznati. Bilo joj najmilije, da već jednom prestane. Izgovorio je svega i svačega.

— No ti, stara panjino, rekla je gospodja Cilika svome Vladi, — Što si se toliko raskokodakao?! Ta ti ne spadaš u današnjost. I ja sam daleko od nje, ali mogu i hoću da je shvatim. Svako doba ima svoje dobre i loše strane. Svi smo mi produkt vremena, u kojem živimo. Jedni smo pozitivni a drugi negativni elementi. Život i ne-

može biti drukčiji. On je niz dobro smišljenih kompromisa.

— Što se ti stara dade u filozofiranje? Ti kao da hoćeš da kažeš, da se ja ni ušto nerazumijem, odgovorio joj muž. A sjećaš li se ti onih divnih propovijedi oca Paskala, koje su punile isusovačku crkvu? Zar je i on govorio tako, kao što govoriš ti? Nemilice je udarao po svemu, šte ne valja, po svemu onom, što karakteriše sadašnjost. Sport je imao na zubu. Na njemu se odlučuje danas o sudbini naše mlade generacije. I htio je da nastavi.

— Oče i majko, ostavite se tih razgovora! Dosadjujete gospodinu Sebastijanu. Vrijeme je da odete na počinak. Pogledala je na sat. Bješe pola jedanaest. Prestali su govoriti.

Otac i majka poslušali su svoju jedinicu. Spremili su stol. Ostavili su na njemu samo vino. Oprostivši se s gospodinom Sebastijanom iščezoše u svojoj sobici. Legli su. Brzo su zaspali. Što su sanjali to samo znaju oni. Jamačno su sanjali nešto lijepa.

— — — — — — — — — — — —

Sebastijan i Paraskeva ostali su sami. Popili su po čašu finoga, jakoga dalmatinca, koji razgaljuje grudi i poljepšava misli, pali maštu i stvara čudnovate slike. Pošli su otvorenom prozoru i gledali su u mjesečnu noć, koja je svojim srebrnim sjajem prikazivala različite čudnovata figure.

Gledali su i razmišljali. Što se zbivalo u njihovim dušama onoga momenta, teško je pogo-

diti. Oboje su šutali. Nijesu smjeli da progovore. Ovo se doduše javlja kod mladih ljudi. A oni su već daleko, daleko od mladačke poezije. Njoj je trideset a njemu pedeset godina. Šutali su i gledali. Iz susjedne sobe čulo se hrkanje oca i majke. Oni su usnuli već davno.

Konačno je prekinula šutnju gospodjica Paraskeva.

— Gospodine Sebastijane, vi se valjda ne srdite na oca i majku? Oni su stari, priprosti ljudi. Shvatite ih onakve, kakvi jesu. Ne zamjerite, što su bili onako razgovorni. I oni su jedva dočekali, da mogu s kim izmjeniti svoje mišljenje. Jesu li dobro učinili, drugo je pitanje.

Gospodin Sebastijan malo se nasmijao i izgovorio je:

— Što se mene tiče, starci mi se svidjeli. Vrlo su dobri i mili ljudi. Mene se malo tiču njihovi razgovori.

— Zar ne, gospodine Sebastijane, da je sada mnogo bolje, kada smo sami, u dvoje? Eto vidite kako je krasna noć. Na nebu tiraju zvjezdice. Sa obližnjega drveta razliježe se bigljisanje slavulja. A nas dvoje smo sami! Što mislite gospodine Sebastijane?

Sebastijan, da ga ne bješe stid ispružio bi ruke, koje mu se ukočile. Prodrmao bi glavom, da se malo razvedri. Misli, kao da su mu izčezle i jezik kao da mu se zavezao. U prvi mah nije znao što da odgovori. Nakon kratke stanke rekao je:

— Gospodjice Paraskevo, u prvom redu oprostite mi, što sam se zadržao kod vas tako dugo. To je nepristojno. Ali. što ću? U ušima mi odzva-

njaju divni Preradovićevi stihovi krasne njegove pjesme: »J e d i n i c i«

»Bud' ja bdio, bud ja snio
Bdijuć, snijuć, misli moje
Uvjek, željne, nezasitne,
Kraj jedne su samo roje,
Ali tko je, sam se pitam . . .

Paraskeva gledala ga sva u čudu. Izvadila je iz kose crvenu ružu i dala mu je uz riječi:

— Gospodine Sebastijane, evo vam ove ruže, neka vam uvijek bude uspomena na mene i na prvu našu večer, na prvi naš sastanak u mojemu domu.

Gospodin Sebastijan uzeo je ružu i poljubio je. Pocrvenio je kao djače iz školskih klupa. Uz ružu poljubio je i malu, nježnu Paraskevinu ruku, ruku, za kojom su sada čeznule njegove misli, njegove usnice.

Zaboravio je na smiješnu Paraskevinu sliku sa onoga poznatoga ugla. Nije mu bilo do sažaljena. Paraskeva mu ispunila cijelu dušu i bio bi najsretniji, da je mogao ostati u njezinoj blizini. Madona bješe ništa prema njoj, prema njegovoj Dulcineji, trećoj u njegovom životu.

— O, mala, mila Paraskevo, dopusti da te tako smijem zvati. Zar ne, da ćeš uvijek biti i ostati moja? Ljubit ću te iskreno, odano i vjerno. Nema sile ni snage, koja bi me mogla odijeliti od tebe. Ljubim te živote moj, oprosti mojoj smjelosti.

Paraskeva stajaše kao iz kararskog mramora isklesani kip. Tako se bar pričinila Sebastijanu. Stajala je kao Nimfa. Oduprla se o prozor i prkosno je gledala u Sebastijana.

— Jest, vidim vaš zanos, osjećam, da me obasjava neka dosele nepoznata sreća, za koju sam držala, da je već davno zaboravila za mene. Smatram se velikom i visokom. Mislim, da nadvisujem glavom Eifelov toranj u Parizu, pa ipak osjećam u duši prazninu, pustoš.

— Znam, dn sam ružna fizički i duševno. Vi nijeste momentano mogli, da progledate moju dušu. Iskreno vam to velim. Ne mogu ljubiti i držim, da ne mogu biti ljubljena. Sjutra, kad se samo malo ohladi vaša mašta i sami ćete to uvidjeti. Ja tražim prijatelja, iskrena prijatelja i ništa više. Ljubav prepuštam mnogo mladjima od sebe.

— Uvjeravam vas, ako se pokažem s vama na ulici, da će se pobrinuti dobri prijatelji i prijateljice, da me prikažu vama u istinskim, pravim bojama. Ne bojim se toga. Priznajem iskreno, da nijesam vrijedna vas a samo zato, što sam već davno prestala biti djevojkom. Nevinost moja već davno pripada prošlosti. Evo, zato i odbijam, da primim vašu ponudu, da podjem s vama u raj, na cvijetne poljane, da beremo kaćune i šafrane, da slušamo pjesme mladosti. Postadoh žrtvom pohote ljudske. Da se održim na površini, u životu, predala sam se čovjeku, koji je zagospodario i mojim tijelom. Podalas am se čovjeku, koji mi dao životne uvjete, predala sam se svojem ravnatelju. Njegova sam milosnica. Iskreno vam velim, da se čudim njegovoj volji, čežnji zamnom. Sitna sam i neugledna. Ljudi danas traže figuru. tijelo, Duša im je sporedna. A pravo i imaju. Gdje nema tijela nedostaje i duše. Ja sam dakle bez duše. Grozna ispovijed i porazno priznanje.

Gospodin Sebastljan slušao je njezinu ispovijed. Oči mu bile pune suza. Najradije bi je zagrlio i poljubio. A ipak ga nešto odbijala njezina i ako iskrena ispovijed.

— Što me gledate tako čudnovato, gospodine Sebastijane? Ne možete valjda, da me shvatite, da mi vjerujete? Jest, ja sam se predala njemu, nekom tudjincu Aloisu Nürnbergeru. Ako vam dodam, da je bio oženjen i imao dvoje djece, onda ćete pljuniti na mene. Morala sam to, da učinim radi materijalnih sretstava a i zato, što sam ostala neprimjećena u životu. Prolazili su ljudi kraj mene i nijesu se osvrtali na mene. Bijah za njih bezvrijedan predmet. A u meni se ipah javljalo ženstvo i jedva sam čekala momenat, da se predam prvom čovjeku. A taj je bio Alois Nürnberger moj ravnatelj. Pa da je još ostalo kod toga i to bi se dalo podnijeti. Postala sam histerična i uz pomoć ravnatelja naškodila sam mnogoj namještenici našega poduzeća. Intrigirala sam, gdje sam samo mogla. U tom sam nalazila sreću, zadovoljstvo. Pred ničim nijesam prezala. Služila sam se svim mogućim sretstvima, da uništim sve što bješe oko mene. Najviše su stradale ženske i to one mladje. Bilo ih dosta uposleno. U svakoj sam gledala svoju suparnicu i najmilije bi mi bilo, da sam mogla zaigrati kolo na njihovim lješinama.

— Zar sam ja žena?! Zar nijesam odurna hijena i šakal? Služila sam se s ravnateljem, da prikrijem svoju zločinačku ćud, da se mogu pokazati lijepa na ulici i na svakom javnom mjestu. Mnogo sam puta htjela da igram ulogu andjela,

spasitelja radnika a i radnica a iz mene virio je sotona, vrag,

— Gospodine Sebastijane, slušate li me? Kako vam se svidja ova pripovijest? Držim, da ćete brzo zaboraviti na mene. Iščeznut ću ispred vas kao vodeni cvijet. Nestat ću za uvijek u vašoj uspomeni. Pa i pravedno je. Ovakova žena, kao što sam ja, ne smije unesrećiti čovjeka. Žena mora biti za čovjeka dragulj, kao što kaže kralj Salamon u svojoj Pjesmi nad pjesmama. Ja to ne mogu biti. Prokletnica sam, koja ne zaslužujem pogled poštena čovjeka.

— Prestanite Paraskevo. Uzrujaste mi čuvstva, osjećaje. Duša mi trpi i pati od boli. Gledao sam u vama svoje sunce, nadjoh u vama svojega andjela. To bijahu prvi moji utjecaji nakon našega sastanka u perivoju. A sada?! Uništili ste sve moje nade. Počinjem da sumnjam u opstojnost istine, dobrote, ljepote i poštenja. Još time ne velim, da prestajem vjerovati u vas. Čini mi se da me kušate, da vidite kakvog sam značaja. Vi se šalite samnom. Hoćete u vatri da iskušate moju ljubav. Kleknut ću pred vas i molit ću vam se kao božanstvu. Recite, da nije samo ono istina, što ste čas prije govorili o sebi. Ne mogu dopustlti, da sam se prevario u vama. Ne mogu vjerovati, da ste takova, kako se opisaste, ocrtaste.

Vani je na ulici bilo tiho i mirno. Sa zvonika crkve čulo se izbijati jedan sat iza ponoći. Nebo se malo naoblačilo. Mjesec se skrio i tek katšto pokazao je svoju osvijetljenu plohu. Čuo se i pogdjekoji pijetao. U gradu ih naime nema mnogo. Ulicom se tek katšto javio po koji prolaznik,

gradski lola, koji voli da se vraća u sitne sate, onda, kad su valjani ljudi već otračili veći dio svoga sna. Sebastijan je stajao kao Amor. Iz očiju mu vrcale iskre. Podrezani brk nakostriješio se tako, da je izgledao, kao da će navaliti na nekoga, kao razbiješnjeli bik u areni. Stajali su i gledali se. Nijedno nije smjelo, da se usudi nešto progovoriti. Stajahu jedno prema drugom napeti kao nabijeni samokresi. I trebalo je samo da padne iskra i da nastane grozna, strašna eksplozija. U dušama njihovim radjale se mnoge, teške misli napose u duši Sebastijana, jer nikako nije mogao vjerovati, da se prevario u svojem izboru.

Sebastijan buljio je pred sebe, nije znao, što da počne. U očima vidjele mu se suze. — Bože, smiluj se! Pretvori Paraskevinu ispovijed u šalu.

— Gospodine Sebastijane, prekinula je šutnju gozpodjica Paraskeva. — Ono, što sam vam dosele priznala o sebi, to je tek samo dijelak moga bivšega ja. Ja vam velim, da sam grozna, nepodnosiva. Ni s kim ne mogu, da se složim. Zlobim svakomu. Kolikima sam samo smetala u našem zavodu glede unapredjenja. Ravnatelj, moj zavodnik ako smijem, da ga tako nazovem, jer sam svojem padu sama mnogo kriva, pomogao mi, da razvijam i usavršujem svoju zvijersku ćud. Bio je slab prema meni. Znam vrlo dobro, da me nije ljubio, da me ne ljubi i da me neće ljubiti ali znadem i to, da se osjećao obvezanim prema meni. A kako i ne bi?! Jednom smo se tako zaboravili, da sam mogla biti mati njegovom djetetu, koje je uz pomoć »dobrih« liječnika odstranjeno. U meni se iz dana u dan sve više razvijalo ono, što nam je ostalo od praizvora

kad smo bili još divlji. Atavizmom sačuvale se u meni sve oznake praizvora moga. Već sam postala takva, da sam tvrdila, da samo obrazovan čovjek može prezirati, mrziti. Pri tom služila sam se svim dopuštenim i nedopuštenim sretstvima, da dokažem svoju tvrdnju. Pomalo pretvorila sam se u pravu zvijer, koja proždire sve oko sebe. Mnogo je, velim vam onih, koji su stradali radi mene. Mnogoj sam mladoj ženi otela kruh iz ruku a samo zato, što nijesam mogla da im priuštim da žive u mojoj blizini, jer sam se svake bojala, da mi ne otme mjesto i da se ne uvuče u dušu ravnateljevu, ondje, gdje držim, da ja samo imam pravo. Sve sam ovo činila i ako toga čovjeka nijesam volila.

— Duša je moja mala, sitna, bešćutna. Ne znam, što je ljubav i samozataja. Poznam samo svoj ja i svoje strasti i sve njihove posljedice. Mrzim do ludila. Prezirem poštenje. jer je ono zastarjelo. Hoću, da vladam, pa makar i uz žrtve. To je najveća moja strast. Hoću, da mi se klanjaju svi oni, koji su manji od mene. Volila bih, da ih vidim kako gmižu kao zmije, i da im petom satrem glavu. Ne poznam milosti i milosrdja. Za mene postoji samo mržnja, prezir i osveta. Zloba je još jedna od mojih vrlo dobrih svojstava. Ja sam sfinga, zagonetka koju niko ne će odgonetnuti. Ideal su mi žene, koje su svojom ljepotom i prevejanošću stvarale povijest.

— Vjerujte mi, gospodine Sebastijane. Govorim vam čistu, svetu istinu. To vam ispričah sve samo zato, da me ostavite, napustite. Nijesam vrijedna vaše ljubavi. Kad bi se smjelo, mene bi valjalo odstraniti iz društva, koje obiluje mnogim, vrlo mnogim tipovima sličnim meni, trebalo bi me odvesti na kakvo pusto oceansko ostrvo i ostaviti me ondje, da izjedam samu sebe, kao škorpijon. Trebalo bi me ubiti. Ja sam na štetu sebi, čovječanstvu. Ovakovi su tipovi suvišni. Znadem, da sam takova a što je važno nemam ni snage ni volje, da se popravim. Ovo je grozno a što ću?! rekla je a u očima joj se ipak javio neki svijetli tračak.

— Ne znam ni što je ljubav prema roditeljima. Vidjeli ste moje stare. Dresirala sam ih kao pse. Moraju da rade ono, što ja hoću. Jadnici! Prepatili su mnogo radi mene. Vjerujem, da bi oni bili najsretniji, kad bih se mogla udati, da ih tako riješim okova, negvi. Vidjeli ste ih kod večere. Ono njihovo ponašanje nije ništa drugo nego odraz moje volje i moga htijenja. Oni već rade samo ono što ja hoću. Oni su bez svoje volje. Stoje pod posvemašnjim mojim utiskom. O jadni moji roditelji! Da su znali, da ću u životu biti ovakova, jamačno bi me zadavili, kao što se davi prva štenad.

Sebastijan se pretvorio u veliko uho. Slušao je a koliko je od svega razumio, teško je reći. Riječi Paraskevine padale su u njegovo srce, kao ogromne ledene kugle i ubijale u njemu one lijepe misli, koje mu se radjale u duši od prvoga sastanka s Paraskevom. Izgledao je tup, nepomičan Ni sam nije jamačno znao, što se u njemu dogadja. Bilo mu, kao da mu glavu obiše teškim, širokim, željeznim obručima.

— Prestanite već jednom, gospodjice Para-

skevo. A ko ste vi zaista takova, kakva ste htjela da se prikažete meni, onda ste uistinu strašna, demonska žena. Ne mogu, da vam vjerujem, ne mogu, da zamislim takovu ženu. Žene takove nemogu biti. Takove su samo furije. A vi ipak to nijeste, gospodjice Paraskevo. Vi ste dobra, to bih mogao zaključiti po izrazu vaših očiju. Crte vam lica govore obratno.

— Ne ću i ne mogu da vam vjerujem. Mnogo sam čuo govoriti o zlim ženama. A vi valjda nijeste takova. Ne mogu, da vas zamislim takovom. Idem za korak dalje i vidim da je u svijetu nemoguća ovakova žena, kakvu ste opisali u sebi. To nije žena. Ta nadmašuje nìezinu karikaturu. I ako znam, da su žene i to u glavnom zločeste, stvarale i pojedine otsjeke povijesti, ipak ne mogu vjerovati, da ste i vi jedna od takovih žena. Tvrdim. da je to nemoguće . , .

Sebastijan se počešao po glavi i iza uha. Bio je nervozan. Vrpoljio se, kao da ga grizu buhe. Osjećao je, da mu krv jače struji po cijelom tijelu i da mu udara u lice. Pred očima mu potamnilo. Odrvenio mu se jezik. Zahvatila ga strašna toplina, koja se za čas pretvorila u nepodnosivu hladnoću. I ako je bila topla kolovoska noć počeo je drhtati. Javljala se groznica.

— O, Bože ! konačno je izustio. Spasi me! Povrati mi snagu moje duše. Daj da razlikujem dobro i zlo, da ne upadnem u napast. Bože, dugo sam se čuvao uz tvoju pomoć. Ne dopusti, da i sada zapadnem u bludnju, grijeh. Ovo je Sebastijan tiho govorio u sebi. Bože, molim ti se, daj da se ne prevarim u Paraskevi.

— Gospodine Sebastijane, vi se nečega plašite. Drhćete u cijelom tijelu. Zamaglile vam se oči. Tresu vam se usnice, koje su poplavile posve. Ne bojte se. Nemojte se danas odlučivati ni za što Imate još vremena. Kad vam se nije žurilo pedeset godina, neka vam se ne žuri ni sada. Prvi utisci vaše duše o meni rasplìnut će se sasvim. I s pravom čvrsto vjerujem u to kao u samu sebe. Vidim, da vam polako udara krv u lice. Dobar znak. Oživjela vam duša. Vidjet ćete, vi ćete mene zaboraviti za kratko vrijeme. Isčeznut ću u vašoj duši, kao što iščezavaju zvijezde, kad se javi sunce. O, da se to dogodi samo prije. Nepravedno je, da trpite. da se mučite radi mene. Još imade pred vama života. A i naći će se kakvo bolje biće, nego što sam ja, koje će vas usrećiti. Ja bih vas ubila, onesposobila za šivot. Ja utjelovljeno zlo, koje idem ulicama onako, kao da sam svetica. I htjela je nastaviti.

Sebastijan je prekinuo.

— Gospodjice Paraskevo! Ljubim vas kao što se rijetko ljubi. S vašim bićem navrla mi sreća u dušu, Oživljele mi i noge i ruke. Rad mozga kao da mi osvježen. Vi ste za mene topla, blaga proljetna kiša. Vi ste za mene najljepše cvijeće, vi ste moja sreća. Samo recìte, da je ono neistina, što ispričaste o sebi. Recite, molim vas. . .

— Manite se djetinjarija, gospodine Sebastijane. Tako govore djeca, mladići. Mi smo ozbiljni odrasli ljudi. Ne smijemo varati jedan drugoga. Istini slobodno moramo gledati u lice. Podjarmiti se ne smijemo nijedan ni drugi. Uostalom, vi ćete se, gospodine Sebastijane ispavati dobro i onda

ćete se moči bolje odlučiti o tom, da li sam ja za vas i bili samnom bili sretni. Ne ću vam zamjeriti radi vašega zanosa o meni.

Na istoku se već vidjeli traci sunca, kada se rastali Sebastijan i Paraskeva Ružoprsta zora pratila je gospodina Sebastijana.

— Laku noć. gospodjice Paraskevo! Kad bismo se opel mogli sastati? — zapitao je na rastanku gospodin Sebastijan i poljubio joj ruku.

— Možemo. Kada, javit ću vam.

*

Gospodin Sebastijan bio je sav slomljen. Pri zvuk u glasu, kad ma ponudila, da sjedne za večeru, javljao mu se u duši. Nije mogao, da ga zaboravi. Baš radi njega nije mogao ni da zaspi i ako je silno bio pospan. U glavi mu se rojile različite misli. Nije mogao dugo, da se smiri. Kad je već sunce posve prodrlo u njegovu sobu, otežale mu vedje i konačno je zaspao baš onda, kad su se svi drugi dizali. Usnuo je čvrsto i drugiputa u životu zakasnio je u ured.

Sanjao je. Vidio je ogroman, divan bor. Pod njime nalazili se borići, koji se otimali za život. Pod borom cvalo je divno cvijeće. Bješe ondje i plavi cvijet zimzelena, koji je volio više od svega cvijeća. Okolo bora igralo se obijesno stado košuta i srna. Kad najednom sve se razbježale a neke se sakrile pod bor pred navalom golemoga jelena, koji je udarao na sve strane parošcima svojih velikih rogova. Kad je pogledao gore, prema nebu ugledao je jato grabilica, koje su letjele bliže i bliže boru, na kojemu je pjevala zlatna, dosele njemu nepoznata ptica. Izvodila je pjesme, koje su

valjda samo slične pjesmama andjela, koje se izvode u rajskim dvorima. Pjevala je iz punoga grla pjesmu, kojoj valjda nema slične. Iznenadno pojavila se gospodjica Paraskeva sa strjelicom i lukom. Odapela je strjelicu prema ptici. koja se uz velik krik srušila na zemlju. — Tako ti treba — glasno je prozborila gospodjica Paraskeva. Ne smiješ na bor, jer on pripada samo meni. Paraskeva je glavom nadvisila bor i svakog časa bila je sve viša.

Sebastijan je u snu nešto buncao. Mahao je rukama i udarao nogama, kao da je htio da obrani pticu od Paraskevine strjelice. Kako se bacao najednom je žestoko udario nogom o dasku kreveta i to tako jako, da se probudio iz sna.

Sunce je već bilo daleko i visoko na svodu nebeskom. Soba Sebastijanova kao da bješe posrebrena. Po zidovima se razasuli dragulji: rubini i smaragdi. Protro je oči gospodin Sebastijan, pogledao je na sat i bez riječi skočio je iz kreveta. Odmah mu pade na um, da ne će moći u ured. I opet sam dakle zakasnio, premrljao je kroz zube

Malo se plašio od noćašnjega sna. Bojao se, da mu se ne će dogoditi kakva nesreća. Otišao je u kut sobe, kleknuo je i molio se sv. Antunu, da ga spase od svakoga zla a napose, da ga spase od zlobnih ljudi.

Kad se digao od molitve obukao se i umio se. U to je došla u sobu i gazdarica sva u čudu, što se danas tako kasno digao gospodin Sebastijan, kojega je znala samo kao ranoranilca.

— Gospodine Sebastijane, rekla mu gazdarica kao s nekim prikorom: zakasnit će te u ured. Blizu je podne. Pri tom pogledala ga značajnim pogledom.

Sebastijan je bio nešto zbunjen. Mislio je, da već možda i gazdarica znade za njegovu ljubav. Zastidio se, kao dijete, kad ga uhvate u laži.

Izašao je napokon na ulicu i otišao u perivoj, u kojem se prviput sastao s gospodjicom Paraskevom. Pred očima pojavila mu se ona ženska, smiješna figura, koju je svakoga jutra sreo na poznatom uglu. Sjetio se i toga, kako je sažaljevao i kako je mislio o njoj. A pade mu i to na um, kako mu onda posta ona jednom idol, sreća, potreba života. On nije tražio tijelo. Mnogo mu stalo do lijepe ženske duše. I mislio je, da je našao u gospodjice Paraskeve, za koju je držao, da je poštedjena od sve modernosti, od svih nastranosti današnjosti.

A nabralo mu se čelo i smrklo mu se pred očima, kad se sjetio njezinoga razgovora, njezinoga prikazivanja same sebe. Bilo mu, da zaplače, da zaplače tako jako, da se čuje do neba. Paraskeva se pojavila pred njim u potpunoj, pravoj slici. Ako je ona zaista onakova, kakovom mu se prikazala, onda se u njoj grdno prevario. O, Bože, je li moguće, da može postojati onakvo biće, kakva je Paraskeva, onakovo, kako se sama prikazala?! Kad bi bila onakova, bila bi slika: vraga, sotone.

I počeo je pomalo da sumnja. Bilo mu samo teško radi toga, što se prevario u njoj. Ali i to je moguće. Ljudska je duša mnogostruna. Teško je pogoditi glas i akord svake strune. Za to se hoće temeljito poznavanje ljudske duše. Nemoguće je upoznati čovjeka za dan, dva. Bože, budi mi u pomoći. Očuvaj me od Paraskeve, ako je zaista

onakova, kakova se prikazala. Budi mi štit, čuvar, da ne upadnem u vrtlog iz kojega se teško spasti. Daj, da uvidim, da sam se prevario u ljubavi.

*

I gospodin Sebastijan iza noći provedene u društvu s Paraskevom, nešto se promjenio. Bio je šutljiv. Smiješak mu nije htio na lice. Peklo ga nešto u nutrinji duše. Toplina njegova bijaše slična toplini pakla. Paraskeva mu se utisla u cijelo njegovo biće. Nije mogao da se riješi misli na nju. Bilo je momenata, kada je plakao kao malo dijete, jer nije mogao vjerovati, da se prevario u Paraskevi. — Ako sam se već prevario u njoj, daj mi Bože snage, da se mogu oteti od nje. Ne daj, da dušu okaljam grijehom. Očuvaj me Bože od svakoga zla, koje prijeti duši i tijelu.

— Da ne budem nepravedan prema njoj i da ne postupam prema njoj po njezinom prikazu, nastojat ću, da od drugoga saznam nešto više o njoj. I ako je ljubim silno, jako, ne mogu počiniti fizičko i moralno samoubistvo. I ako ljubav izvire iz viših sfera, ipak ne smije čovjek potpuno pasti u njezinu vlast. Potrebno je, da je pobliže upoznam. O, Paraskevo, ko zna, što ću i koliko ću još trpjeti zarad tebe?!

*

Gospodin Sebastijan počeo je, da se interesira za osobu, koju je ljubio cijelim svojim bićem za Paraskevu. Mnogom će se ovo učiniti čudnim i reći će, da ovo nije lijepo od gospodina Sebasti-

jana, da je ovo loša crta njegova značaja. Svako će mu učiniti krivo. Ljubav ne smije biti slijepa, jer će biti slijepe i njezine posljedice. Čovjek mora da prati srce razumom. Za to se razlikuje od životinje.

I tragao je Sebastijan za gespodjicom Paraskevom. Išao je za njom kao lovački pas za zecom. I ako mu to baš ne bješe ugodno, ipak je htio, da oslobodi svoju dušu a da ni Paraskevi ne učini ništa na žao. Tragovi su negdje bili odviše svježi a negdje dobrano prašinom zatrpani. Sve vijesti, što je o njoj čuo, bile su dosta nepovoljne, Sve se u glavnom podudarale sa onim, što je Paraskeva rekla sama o sebi.

Od neke namještenice iz istoga poduzeća čuo je o njoj grozote.

— Ni onda kada sjedi uz pianino i prebire tipke, ni ouda, kada prevlači gudalom po strunama i kada udara u gitaru, ni onda velim vam, ne misli nikom dobro. Duša je njezina zahirila posvema. Njezin ja pobjedio je samu sebe. Zasljepljena je strašću. Osveta je njezina vjera. Da vam ju je moguće vidjeti u uredu. Oči joj lete na sve strane. Pazi na svaki mig i kret svoje okolice. I teško svakom onom, ko se zamjeri njoj. Ravnatelj, čovjek, slabić, potpuno je spao u njezinu sferu. Ona se igra s njim kao mačka s mišem. Da znate, koliko ih je radi nje izgubilo hljebac, onda biste mogli tek potpuno ocijeniti gospodjicu Paraskevu.

— Ne govorim vam to iz zlobe. Ne! Ja se nje ne bojim. A ne bojim se je samo zato, što znam sve njezine loše strane. To i ona sama zna.

I htjela je da nastavi.

— Dosta, dosta, gospodjice! Nikad ne bih mislio, da i žene mogu biti takove. Ja sam u ženi očekivao novoga Spasitelja. Ženi sam vjerovao, kao biću poslanom iz raja. Ja sam ih se doduše uvijek čuvao, jer sam imao neki predosjećaj, da su zle. Uvijek se mojim najljepšim mislima prikradala misao o zločestoći žene. Oprostite, gospodjice, mojoj iskrenosti. Pamtite, da su prisutne izuzete. Ne zamjerite mojem pesimizmu i mojem nevjerovanju.

I tako je gospodin Sebastijan malo pomalo upoznao sliku Paraskevinu. Ništa se nije razlikovala od njezina autoportreta.

— — — — — — — — — — — —

Prošlo je tjedan dana od one kobne večere kod Paraskeve. Gospodin Sebastijan s dana u dan očekivao je poziv Paraskevin za novi sastanak. A toga ne bješe. Već je bio i malo zabrinut. Bojao se, da Paraskeva ne bi počinila kakovu glupost i da ne bi on bio tomu razlog,

Počeo je, da odlazi na onaj poznati ugao, kraj kojega je Paraskeva dnevno prolazila. A navečer odlazio je u perivoj, u kojem se prviput s njome sastao i gdje se u nju zaljubio. A uzalud! Paraskeve nema pa nema. Bojao se, da nije bolesna. Ko zna, što je pretrpjela one noći, kad mu se iskreno ispovjedila? Ko zna, kakav je onda slom doživjela njezina duša, ukoliko je još imala. Tragao je i tragao za njom. Već je počeo da se boji. Znao je vrlo dobro, da on ne može biti krivac ničemu a ipak je mnogo trpjela njegova istančana savijest.

Nekoga dana dobio je list iz jednoga oveće-ga primorskoga grada. Rukopis mu bio poznat. Odmah je mislio da je od Paraskeve. Otvorio ga i pročitao je od prilike ovo:

Mnogo poštovani gospodine!

Ovdje sam duže od osam dana. Lijepo mi je i ugodno. Samo umirem, kad se sjetim svoje ispovijesti pred vama. A još mi teže, kad pomislim, ako trpite radì mene. Nijesam vrijedna toga. Uistinu sam onakova, kakovu sam prikazala samu sebe. Još sam možda i gora. Zaboravite na mene. Svaki bi čovjek bio budala, kad bi znao, da je otrov u čaši i kad bi ga ispio. Ne ću da vas unesrećim, Iskreno vam priznajem, kad bi me zapitali, bili htjela biti vašom ženom, da bi odgovorila sa »da«. A ipak'to ne smijem, žalim vas previše. Ovo je valjda prvi svjetli tračak, koji se javio u mojoj duši. Ne znam, što će se možda samnom još dogoditi. Unesrećit vas ne ću i ne mogu. Ovo je prvi moj lijepi čin. Rijetko će vam to priznati koja žena. Ja hoću. Dosta mi je života. Ako vidite moje roditelje, pozdravite ih.

Vaša

Paraskeva

Rukopis je bio drhtav. Vidjelo se da je bila uzrujana, kad je pisala valjda svoje zadnje retke. Istoga dana primio je list i॰ravnatelj zavoda, u kojem je bila namještena Paraskeva. Dobila je list i ona gospodjica koja je dala Sebastijanu pobliže podatke o Paraskevi . o licu, koje je zauzelo gospodina Sebastijana, o meteoru, koji se iznenadno javio na njegovom nebu.

Sjutra dan vidio je gospodin Sebastijan majku gospodjice Paraskeve i izručio joj njezin pozdrav.

— Od srca vam hvala, gospodine Sebastijane! Mi se bojimo za nju. Otišla je slomljena. Od one noći, kad ste vi bili kod nas, kao da se promjenila posve. Sjutra dan odlučila je da ode. Nama nije rekla, kamo će i ako smo je pitali mnogo puta.

— Javit ću vam se, rekla je na rastanku. To je sve, što nam je kazala.

— Pa dobro, gospodjo, ako mi se javi, gospodjica kćerka, odmah ću doći do vas.

*

Gospodin Sebastijan, kad je bio sam opet je mnogo mislio o Paraskevi. Nešto mu silom navaljivalo u dušu i u misao. Paraskeva mu se sada pričinila visokom kao onaj bor iz njegova sna i kao ona žuta ptica, koja je pala od njezine ruke. Slutnja mu počela izjedati dušu. Što, da li da podjem onamo, gdje je ona? Ko zna, što se ondje može odigrati? Ne ću da budem odgovoran za nju. Idem i ja onamo. I onako ove godine nijesam bio još na dopustu. Možda ću stići još pravovremeno, da je spasem. Kakva bila da bila, idem po nju. I njegov razum počeo je da podleže srcu. Idem makar na tri dana!

Zatražio je dopust i dobio ga. Spremao se trećega dana iza primitka lista, da podje za

njom u svijet, da je spase, Osjećao je to svojom moralnom dužnošću.

Izašao je na kolodvor, da otputuje. Došao je nešto prije. Da mu ne bi bilo dosadno, kupio je neki dobro poznati dnevnik, koji je vanredno bio informiran. Prešao je preko prve stranice. Nijesu ga zanimale političke vijesti. Bacio je pogled na drugu stranu. U oči mu odmah upala krupno tiskana vijest: Pokušaj samoubistva. Dogadjaj bio je opisan epskom širinom. Medju inim govorilo se i o nekim pismima i naročitim dogadjajima. koji bjehu u vezi s pokušajnim samoubistvom.

Sebastijan je problijedio kao krpa. Srce mu skoro prestalo kucati. Pred očima ukazala mu se Paraskeva, i njezini roditelji, U mislima odzvanjale mu se riječi Paraskevine ispovijedi napose ono, što je govorila o svojem ravnatelju i o mnogim svojim činima. Sjetio se i one osobe, koja mu pričala pobliže podatke o Paraskevi. Prekorio je samoga sebe radi ovoga čina, koji se nije slagao s njegovom ljubavi, prema Paraskevi. Sve se ovo dogadjalo u njegovoj duši munjevitom brzinom.

Nastavio je dalje čitanje vijesti, koja je izazvala u njegovoj duši značajne trzavice.

— Slučaj je odmah javljen redarstvu. Za kratko vrijeme stigao je liječnik i redarstveno povjerenstvo. Nesretnica je bila besvijesna i u ovom stanju prevezena je u gradsku bolnicu. Iz preslušanja svratišnog osoblja saznalo se, da se unesrećena osoba zove Paraskeva . . . , da je iz . . . da je stara . . .

Kad je Sebastijan ovo pročitao, kriknuo je kao ranjena zvijer. Bilo mu počelo udarati jače. Zamaglilo mu se pred očima, iz kojih su suze tekle curkom.

— Za vrijeme nesvjestice nesretnica se katšto besvijesno nasmijala, tražila je nešto oko sebe, izgovarala je neko ime ali posve nerazgovijetno. Medjutim je liječnik nastojao, da je privede svijesti. Nakon skoro puna dva sata uspijelo mu i to.

Iz daljega pisanja o pokušanom samoubistvu, saznao je gospodin Sebastijan, da je Paraskeva prerezala žilu lijeve ruke i da je ispila neku tekućinu, za koju se ustanovilo, da je lizol. Iz iskaza svratišnoga osoblja saznalo se još i to, da im se gospodjica Paraskeva učinila vrlo uzrujanom ženom. Neki njezini čini bili su više slični činima ludjaka, idiota, nego činima duševno zdravih osoba.

Medjutim, kad je liječniku uspjelo, da je osvijesti, ona je zapala u težak, očajan plač.

— Pustite me. vikala je — hoću da umrem. Veronal, arsen, lisol, ciankalij, to su moji spasitelji. Darvin, Kant, Leibnitz, Spinoza, o, to su ljudi! A što? Ja ih nadvisujem! Moram, da napišem studiju o padu Napoleona Velikoga, o štetnosi duhana. Ja moram preporoditi svijet. Žalosno se počela smijati.

Liječniku i svemu bolničkom osoblju pričinila se svojim ponašanjem duševno bolesnom ženom. A tek onda, kad se njezin smijeh nastavio bacakanjem u krevetu, udaranjem nogama i mahanjem rukama, bjehu načisto, da je nesretnica duševno obolila. Sav rad oko nje bio je usredotočen u to,

da joj zacijeli rana na ruci, da se malo smiri i da se onda pošalje u bolnicu za duševne bolesti. Čvrsto su vjerovali, da to ne će trajati dugo. . .

Gospodin Sebastijan je ovu vijest čitao i plakao. Plakao je tako glasno, da se njegovo plakanje pretvorilo u jecanje. Kričao je. Govorio je o nekoj svojoj krivnji. Bio je načisto, da se vijest odnosi na Paraskevu i ako je prezime nesretnice bilo označeno samo početnim slovom.

Dok je gospodin Sebastijan plakao i kričao, iskupilo se oko njega mnogo prolaznika. Bilo je svih mogućih komentara. Kada je gospodin Sebastijan uvidio, u kakovom je položaju, zgužvao je novine i polako se izgubio iz skupine radoznale svjetine u pokrajnu, tihu ulicu i nestao je u obližnjoj crkvi.

*

Još istoga dana saznali su o pokušanom samoubistvu gospodjice Paraskeve njezini roditelji, i ravnatelj poduzeća, u kojem je službovala. Gospodin Sebastijan nije imao vremena, da se brine, što oni misle preduzeti za spas Paraskeve.

On je prvim sjutrašnjim vlakom otputovao u mjesto kobnoga dogodjaja. Putem bio je slomljen. U duši sjećao se svega onoga, što se odigralo izmedju njega i gospodjice Paraskeve. Odlučio je, ako ozdravi, da će joj progledati kroz prste sve ono, što mu ispričala o sebi, napose ono, što se odnosilo na ravnatelja poduzeća.

— Griješnica je! Ali zar Krist nije oprostio Mandaljeni pokornici? Ovako je razmišljao cijelim putem gospodin Sebastijan. — Svemu sam ja kriv. Da se nijesam pojavio na njezinom nebištu, bez sumnje, ne bi se dogodilo sve to. Praštam joj. Ljubim je. Ljubav je slijepa i ako sam dosele mislio, da i njom mora upravljati razum. Hoću, da je spasem. Volim njezinu dušu i ako mi je prikazala onako ružnom, gnjusnom, kakva bi mogla krasiti samo prostorije pakla. Bog je velik, milostiv. Sve što se dogadja, dogadja se s njegovom voljom i njegovim znanjem. Ko zna, nije li se sve to s Paraskevom dogodilo za njezino spasenje?!

Vlak i ako je jurio, gospodinu Sebastijanu činilo se kao da puzi Vožnja mu se otegla u vječnost. Bilo mu, da što prije stigne gospodjici Paraskevi, da joj pomogne, da je digne, da je spase. Već ga počela da boli glava. U očima osjetio je trnke. Noge mu i ruke bile hladne i ako bješe toplo i lijepo vrijeme.

Kasno u noć, izmučen, slomljen stigao je na odredište. Morao je prenočiti u gostionici. Rano ujutro, jer nije mogao zaspati, požurio se u bolnicu, za koju je znao, gdje je. Stajaše pred njom kao na žeravici. Konačno bješe na cilju.

Ali bješe kasno. Saznao je, da je gospodjica Paraskeva otpravljena već u bolnicu za duševne bolesti.

Kad je čuo ovu vijest, stao je kao ukopan. Na oči navalile mu obilne suze, pomodrile mu usnice, nabrekle mu sljepočice.

— Bože, oprosti, nijesam kriv! Ti poznaš moje srce i moju dušu. Hvala ti na svemu!

A vani, nad gradom sjalo je toplo sunce, ulicom je vrvio svijet u brizi, da osigura svagdašnju koricu hljeba. A gospodin Sebastijan stajao je kao stup i tupo je gledao u visinu, onamo, gdje stoluje Bog, gospodar naših duša i naše volje.

— Bože, pomozi Paraskevi. Daj da ozdravi. Vjerujem u njezino ozdravljenje. Ona mora ozdraviti. Dopusti, da spase svoju dušu.

Sunce je sad već peklo. Jurili su tramvaji i kočije. More je otsjevalo kao da je posuto vatrom, nepreglednim ognjem. Okolna brda slijevala se sa svijetlom sunca i izgledahu kao zlatom posuta. Na ulicama čula se buka, kakva je samo svojstvena u primorskim gradovima. Gospodin Sebastijan nijemo, bez riječi gledao je pred sebe. Pa ipak bio je svijestan, da je sve pokušao za spas gospodjice Paraskeve.

— Bože, neka se vrši Tvoja sveta volja — tiho je protisnuo kroz svoje drhtave usnice i napustio je bolnicu.

IVAN IVANOVIĆ.

— Gospodine, sjedim već u ovom uredu i na ovom stolcu, što je vrlo važno, zapamtite, trideset i nekoliko godina. Promjenili se mnogi šefovi. Bilo ih dobrih i zlih. Potonjih bilo je mnogo više. A ja?! Ne mijenjam se. Svima nastojah udovoljiti,

— Pa to je i moja dužnost. Zadaća je moja, da služim svoje starješine. Nemam što ispitivati. Moram slušati i basta! I, eto, baš to moje svojstvo, održalo me na ovom „vrlo važnom“ mjestu preko četvrt vijeka — govorio je Ivan Ivanović sudbeni podvornik svakoj stranci, koju je vidio u svojoj sobi.

Stranke ga slušale i slušale. Redale se generacije, a Ivan Ivanović pričao je i pričao. Osijedio je u pričanju. Svima je pričao isto.

— Znate, bješe to davno.

Bio sam limarski naučnik i to kod vrlo dobroga majstora. Kod njega sam naučio sve lijepo. Proveo sam više u dobru, nego u zlu, što biva obratno kod naučnika. Po neki put znao sam nešto i zaslužiti. Moj majstor i ako je bio dobar čovjek, ipak je imao dvije mane: volio je malo gucnuti i gledati tudje žene. Vrlo sam dobro znao za ove njegove slabosti. To sam saznao od milostive majstorice, koja me često puta znala zapitati: da li je u radionici bila kakva lijepa žena?

— Nikad nijesam htio odati majstora. Time sam mu toliko omilio, da mi već kao naučniku znao povjeriti mnoge svoje stvari. A ja, znate, bio sam ‚ugurzus, stvar sam providio dobro i to mi nosilo prilično. Majstor je htio, da sve tajim, a majstorica, da joj sve kažem. Medjutim, ja previjanac služio sam jednom i drugom. I bilo mi dobro.

Izučio sam limariju i podjoh u „fremd". Nakon priličnoga lutanja dobio sam mjesto u nekom pokrajinskom gradu i opet kod dobrih ljudi. Majstor je u svemu naličio mojem naukodavcu. Imali su iste običaje. A milostiva?! Ona čini mi se, da je volila tudje ljude. U tom se razlikovala od bivše moje gazdarice. Ovu njezinu dobrotu katšto osjetio sam i ja. Ah, ala to bješe lijepo!

Dospio sam na stavnju. Ostao sam vojnik i otslužio sam punih dvanaest godina u jednom dalmatinskom garnizonu. Bilo mi vrlo dobro. Volio me kapetan. Znao sam nešto i njemački. To se njemu svidjalo. Vojnički život bio mi vrlo ugodan. Već početkom druge godine postadoh kaplar i onda sam prviput osjetio, što je te „gospodin".

— Bilo je to zaista vrlo lijepo. Pomislite samo: dvije „šterne" pa „portope", tvrdi kragn, manžete i notes a što je najglavnije titula „gospodin". Kad bih se znao ulickati, izgledao sam kao junoša. Da me onda vidjela moja mama i baka! Te bi se rasplakale. A kad sam prošao gradskim ulicama, sve se služavke osvrtale zamnom. Pojele bi me očima, da su mogle. Sreća je, da je to nemoguće! Bio sam preponosan. Mišljah, da mi niko nije ravan. Nije mi stalo do služavki. Ogledao sam se za

gradskim frajlicama, ja c. kr. kaplar. One? Prolazile su kraj mene kao kraj turskoga groblja. Podigle bi svoje fine nosiće i ni da bi me pogledale. Uostalom, zar su gospodjice bolje od služavki? Nasuprot. One su vrijednije. Pomažu gazdaricama. A frajlice žive kao parasiti. Sprijateljio sam se sa ovim mišljenjem i bilo mi dobro. Znate, kako ih zovu u Dalmaciji „dulčineje" donosile mi svašta.

— Zar ne, da sam dobro uradio, pitao je Ivan Ivanović lice, kojemu je pričao. Uz to je gledao u njega kao u čudovište; nadao se jednom, povoljnom, odgovoru.

— Jest, imate vi posve pravo! Vi ste dobro shvatili životnu filozofiju.

Ivan Ivanović rastao je od veselja.

— I tako su prolazile moje godine. Bilo je lijepo i dobro. Postao sam „zugsfirer" pa „feljbaba dinstfirender" ili kako su nas onda zvali „zupar". Nijesam mogao doduše, da se dočepam kancelarije ali i moje želje bjehu skromne. Uvijek sam bio s malim zadovoljan. Takav sam i danas.

— I oženio sam se. Dobio sam dobru ženu. Odmah dodajem, da je nijesam volio. Uzeo sam je iz samilosti. Ali vremenom, priučio sam se na nju. Bog nam brak nije blagoslovio. Nijesmo imali od srca poroda. A možda je to i bolje!

— Moja supruga, kako je Ivan Ivanović zvao svoju ženu, bila je „kinderfrajla" u nekoj vrlo uglednoj porodici. Priučila se na djecu i žalila je, što nema djece. Isprva bješe medju nama nešto nesuglasica baš radi toga. I to je nestalo. Moja Pepica konačno se primirila i živjeli smo, znate kao golubi.

— Vrijeme je prolazilo. Bližio se svršetak mojoj vojnoj službi. Dobio sam certifikat za niža državna namještenja. I konačno dobio sam ovo mjesto sudbenoga podvornika i to prezidijalnoga. I Ivan Ivanović pogladio je svoj dugi brk i upitno bi gledao u oči onom, komu je pričao.

Ovako je Ivan Ivanović pričao već puna tri decenija svima onima, koji su htjeli da ga slušaju. Pričaše i gospodi i gradjanima, momcima i djevojkama, sobaricama i bonama, svima onima, koje je zao udes doveo do njega. Nikad nije pomislio, da dosadjuje ljudima i nikad mu nije palo na um, da mnogi već naizust znaju njegove „zanimive" pripovijesti.

— U ovoj službi proveo sam dobro do zadnjega šefa. Svi su mi bili skloni. Kad bi kamo odlazili, rekli mi, kamo odlaze. Svi su visoko cijenili moj položaj. Zaista sam točno vršio svoju službu. Sve što sam primjetio, da nije dobro, napose ono, što rade mladji, sve sam to, velim vam doslovno, priopćio šefu. Ja kao prezidijalni podvornik to moram. — Zar ne?! Kakav bi bio službenik, kad bih zatajio nešto?

— A znate, ima i filozofa, koji mi vele, da to baš ne bih morao činiti. A neka im bude samo ta njihova filozofija. Ja znam, što je dužnost. Zar ne, da je to logično?

I tako sam služio i bio dobar svima šefovima. Podšefovi nijesu me doduše volili, a meni nije bilo mnogo ni stalo do toga. Starješina je bio za mene, jeste i bit će sve. Ostali mogu me samo mrziti! A i to mi ne smeta!

Ovako je ko „esapio" Ivan Ivanović sudbeni

prezidijalni podvornik. Uživio se u ropstvo. Ono mu se svidjalo više od svega. Volio je svoju uniformu napose svoju kapu sa oznakom državnoga ureda, kod kojega je služio.

— Znate, sve je bilo dobro. A otkad je došao novi starješina, za kojega držim, da će mi biti i zadnji, tako mi teško, da ne znam, što bih, Ja mu vazda dosta ne „komponiram". Gleda me s visoka, mene Ivana Ivanovića, prezidijalnoga podvornika. Ne kazuje mi ništa kada odlazi iz ureda tako, da ne mogu odgovoriti na telefonske upite: gdje je? Napustio je mladje. Nike više nikoga ne sluša. Ništa ne rade. Svi hoće da budu starješine. Ovo ne mogu dalje podnositi. Ovo je poniženje za mene. Vjerno i odano služio sam tri decenija. Dobio sam vrlo mnogo pohvala, priznanica i sličnih stvari. Dulje ne mogu. Puklo bi mi srce. A i moja Pepica ne će da trpi moja poniženja. Bila bi zato najsretnija, da podjem u mirovinu. Nas dvoje moći ćemo živjeti. Ne ćemo osjećati oskudicu. Znate, imam nešto i prištednje. Dok je Ivan Ivanović ovako govorio, oči mu se napunile suzama. Plakao je, što će se riješiti ropstva. Ovakovi ljudi najvole umrijeti u uredu.

— Druga su sada vremena! Sve se prevrnulo stubokom. Ne mogu da poznam sebe, a kamoli koga drugoga. Uh. . .

Ovako je Ivan Ivanović govorio i govorio. Svi oni, koji su bili sretni, da ga upoznaju, znali su već napamet sve ono, što je pričao. To se ponavljalo svakoga dana,

I mnogi se malo začudiše zadnjim zvucima Ivanovićevih dipala. Neki nijesu mogli da razu-

miju ovu njegovu promjenu. Mnogi su se smijali u potaji. A bješe i takovih, koji su ga sažaljevali. Nijesu mogli ni da zamisle Ivana Ivanovića izvan ureda. Shvatili su njegov sadanji položaj, njegovu bol, njegove osjećaje. Zaista se danas izmjenilo mnogo. Srastao je jadnik sa onom sobom i sa onim stolcem. Uvijek je bio pun pripovijesti, iste pripovijesti o svojoj prošlosti, o vojništvu, o svojem naukovanju i o svojem službovanju kod suda. Dugački, smedji brk uvijek mu se smiješio, samo su mu sitne očice gledale na sve strane. Uvijek je mislio, da su mu svi neprijatelji. Valja sve priopćiti šefu. Ovako je išlo iz dana u dan. Prolazili su sati, dani i godine. Prolazila su desetljeća. Ponavlja se sve to već punih trideset godina. Pa ipak Ivan Ivanović još smalaksao nije. Još mu se ne da skinuti sa sebe ropsko odijelo, još ne može da se odluči za mirovinu, da ode onamo odakle je i došao, da ode u svoje lijepo planinsko selo. Teško se odlučivao. Zadnji mu starješina kvario veselje. I konačno se odlučio.

Nekoga dana donijele su službene novine vijest o umirovljenju Ivana Ivanovića. U gradu se vijest komentirala svakako. Gavrani se nadju svagdje. A na Ivanu Ivanoviću vidjelo se, da je bio sretan, veseo. Dosadio mu zadnji starješina, I ako mu u duši bilo teško, skrivao je to.

Konačno je ipak Ivan Ivanović napustio svoju uredovnicu i svoj stolac.

Kalendar »Hrvatski Radiša« 1939.

KAKO JE STRADAO MAJSTOR NIKOLA

Majstor Nikola bio je jedini umjetni bravar u ovećem fruškogorskom, podunavskom trgovištu N. Kao takav, imao je prilično posla. Prema tome, imao je i dobar dohodak. Baš ovaj dohodak bio je razlog, da je majstor Nikola češće puta došao u sukob sam sobom a obično ga zavadio Vinko Lozić.

I majstor Nikola imao je svoje ferije. To bješe doba »kiselih krastavaca«. To vrijeme gledao je majstor Nikola, da izrabi korisno.

Silno je volio ribolov. Sve slobodno vrijeme znao je provesti na Dunavu. Imao je krasan čamac i dobru sačmu. Čim mu se pružila prilika zaveslao je daleko na Dunav i bacao je iz čamca sačmu. Dogodila mu se katšto i nesreća: odletio je skupa sa sačmom u Dunav. Ali to ne bješe za nj nikakova nesreća. Bio je izvrstan plivač.

Nekoga kolovoskoga, toploga dana kupao se majstor Nikola u znoju. Za rana jutra posjetio je nekoga prijatelja o njegovom godovnu. Kod toga zagledao je malo dublje u čašu. I ovako »potkovan« krenuo je kući, da se spremi na ribolov,

— Ma, Nikola. Bog te ne vidio, ti si, koliko mi se čini — pijan, — viknula je prema njemu

majstorica Kata, kada ga ugledala, kako »mjeri« dvorište. U ruci je imala pehar vode. Dolazila je od zdenca.

— Šuti, bako! Teškom mukom protisnuo je kroz zube majstor Nikola. I nije još ni dovršio ono, što je htio, već je majstorica Kata izlila na njega pun pehar hladne vode.

Majstor Nikola riknuo je kao ranjeni bik. Malo se istrijeznio i potrčao za majstoricom Katom. Za nju bješe sreća, što je bila lagana i što se brzo dočepala vrata, koja je odmah zaključala za sobom.

— K vragu ! Kato, molim te, da se nikad više ne šališ ovako. Moglo bi doći do zla. — S Bogom, odlazim na Dunav, da nalovim nešto ribe, mrmljao je majstor Nikola, Pri tom je šakom sipao grdnje na gospodju Katu. Ona se stisla negdje u kuhinjskom kutu i samo je katšto izvirila kroz prozorčić, da vidi, što radi majstor Nikola. Bojala se, da zbilja onako »nakresan« ne ode na Dunav.

— U vodi nema nikakovih gredica. Mogla bi se dogoditi najveća nesreća, pa što ću onda? Ovako je mislila majstorica Kata. Bojala se. Već se pokajala, što je vodom polila majstor Nikolu. Da je sasvim trijezan, ona bi ga zamolila za oproštenje. A ovako? Ne smije mu ni na oči. Neprestano je virila kroz prozor.

A majstor Nikola i ako se malo otrijeznio, još je neprestane teturao dvorištem. Mrmljao je i tražio je nešto. Jamačno je htio, da nadje veslo i sačmu.

Nakon nepuna pola sata, majstor Nikola, oboružao se veslom i sačmom. Izašao je iz dvorišta i krenuo je prema Dunavu. Toplo kolovosko sunce peklo je upravo nesmiljeno, U majstor Nikole vrilo je vino i rakija, koje se dobrano »nacojkao«. A kako i ne bi o prijateljevom godovnu.

Sunce ga umorilo. Već mu bilo teško veslo i sačmarica. A ipak je majstor Nikola išao ustrajno. Gledao je, da se što prije dočepa Dunava, da se dovuče do šlepa. Onda ga nije briga. Opternćen božjim darovima — vinom i rakijom — koturao se i ipak se dovukao do šlepa.

Kad se našao na šlepu, bio je nešto kuražniji. Da baca sačmu, na to nije ni mislio. Glava mu se pričinila kao bačva. U njoj je vrilo, kipjelo. A sv. Ilija gonio je vatrenog bijelca i nije se osvrtao na majstor Nikolu. Bijelci su letjeli sve jače i više. Konačno se ispeli na najvišu točku neba. Uslijed toga se majstoru Nikoli počele sklapati vedje. Oči mu bile sve manje i sitnije. A sunce je peklo i peklo. Majstor Nikola raskomotio se. Skinuo je odijelo i košulju. Ostao je samo u kratkim gaćicama. Konačno je i zaspao pod utjecajem sv. Ilije i to na šlepu onako u gaćicama.

Majstor Nikola bio je rutav, dlakav po cijelom tijelu, da je naličio gorili. Dlake mu stršile daleko, da su izgledale u sjeni sunca kao metalne iglice.

Sunce je peklo i polako otapalo je katran, kojim je šlep bio namazan. A majstor Nikola spavao je snom pravednika. Često mu oko usana zalepršao raskidani smiješak. Sanjao je jamačno o majstorici Kati i o gozbi kod prijatelja.

Prolazilo je vrijeme. Sunce se već pomalo priklanjalo zemlji. Kad se majstor Nikola probudio htio je, da se digne a nije mogao. Dlake se zalijepile u smolu. Majstor Nikola kričao je od boli. Vikao je. Za čas našla se na šlepu masa svijeta. Izmedju njih otrčao je netko po majstoricu Katu.

Kad je gospodja Kata stigla, imala je što vidjeti. Odmah je počela spasavati majstor Nikolu. Dugo je imala posla, dok je pomalo škarama rezala dlake majstor Nikoli, da ga tako spase šlepa odnosno smole. Pri tom se često oteo majstor Nikoli bolni uzdah pun prijekora samom sebi.

O PISCU OVE KNJIGE

Pavao M. Rakoš, hrvatski književnik, odlikuje se mnogostranošću svojega duševnoga stvaranja, koje je teklo uporedo sve od vremena, kada je za „Brankovo Kolo" 1. VII. 1897. preveo „Nedelo" od A. P. Čehova.

On je kao odlični poznavalac slavenskih jezika vrstan prevodilac, borben duh i pisac političkih i socijalnih uvodnika te pripovjedač, a pokadšto i pjesnik.

Taj rad zaprema po kvalitetu veliki opseg, pa kad bi čovjek htio dati izrazitu sliku piščeve fiziognomije, morao bi pročitati more radnja, što nije lako, jer je to sve rastepeno, a na okupu su samo njegovih osam knjiga pripovijedaka i preveđena djela, do kojih je također teško doći. Ovo je poznata nebriga ljudi od pravoga pera, koji najmanje vode brigu o samome sebi.

Ovo je donjekle i karakteristika Rakoševih pripovijedaka, gdje mali ljudi u još manjem svijetu nikada ne ispituju u potrebnoj mjeri, što je bilo, pa ni što jeste, a po gotovo ne, što će biti.

Izuzetak je njegova duboko proćućena pripovijest „Čežnja za Jerusolimom", koja se izdvaja u zbirci pripovijedaka „U slobodnim časovima" više po svojemu obliku nego po sadržaju, iz ciklusa njegovih pripovijedaka. Ističem primjerice

njegovu knjižicu „Dušice", izdana god. 1931., u kojoj se jasno odrazuje Rakoševo mišljenje o svijetu.

Te njegove dušice uopće, ako treba, uživaju i istodobno trpe, pa i rado polaze na drugi svijet u uvjerenju, da će tamo naći potpunu nadoknadu za sve životne muke, bez obzira jesu li one to zaslužili ili nijesu.

Kao ogled za ovu našu tvrdnju ističemo njegovu pripovijest „Posljednji put u vinograd" u najnovijoj zbirci „Po zlatnim stazama". Vidimo, da njegovi junaci znaju biti i ustrajni.

To su one pripovijetke, u kojima se Rakoš sjeća svojega rodnoga kraja, gdje mjestimice rezerviranom vedrinom crta pustopašni Srijem.

Zanimivo je kod ovoga svega, da Rakoševe pripovjetke nijesu plod puke fantazije, koja čovjeka odaljuje od čovjeka, nego životno iskustvo i duševno proživljavanje, gdje svi skupa sućustvuju sa onim neznatnim dušicama, koje ne zaziru od smrti, a ipak osjećaju za života sve što je lijepo i dobro, gnjušajući se nad svim onim, što je ružno i zlo. Posrnu li, čine to bez vlastite krivnje, čine to neopaženo i u prilikama, koje se valjaju kao veliko humano kolo, koje gnječi i smrskava bez prethodnoga pitanja i slične ičije privole.

Pripovijesti Rakoševe su zanimive i čitaju se na dušak. One su više novele i novelete, koje ne zalaze u dubinu, nego pripovijetka, koja je na pragu romana i traži razjašnjenje ako ne do u sitnice u glavnim i epizodnim radnjama, a ono svakako za sve ono, što se odnosi na glavno lice.

Takovo obilježje nosi na sebi i njegova najnovija knjiga „Po zlatnim stazama", gdje se izdvaja jedna pjesma u prozi, psalam pun religioznih čuvstava i vjere u samoga sebe sa refremom : „O, gospode i Bože naš!", za koji ne vjerujem, da je navještaj labudovoga pijeva.

Uporedo za Rakoševim radom na polju beletristike, korača i njegov politički, što je, prema naprijed kazanom, sasvim naravno, jer za Khuenove ere, tko je mislio svojom glavom, pa ma se to slagalo sa svim ovoga svijeta zakonima, etike i estetike, teško njemu, kada je išao tražiti pravdu kako za se, tako i za drugoga. Raja treba da šuti i sluša, a nasilnički trabanti mogu raditi što hoće. Da ovakvo stanje burka krv i u mirnoga, a kamo li ne u Rakoša, koji još i danas drhće sav od života i volje za život, imalo je za posljedicu, da se je dao u obranu za sveopća čovjekova prava, zauzimao za slaboga i slabije, a time u vezi radio najviše za ljepšu budućnost svojega hrvatskoga naroda.

Početak je bio kod „Hrvatskoga Branika" (za urednikovanja Nikole Dogana i njegove supruge 1895 do 1914), gdje je bio kao uvodničar glavni saradnik. Ti njegovi članci dobro su „palili". Međ ostalima ljudima našega javnoga života rado ih je čitao i pokojni vodja hrvatskoga naroda, Stjepan Radić, samo što je mislio, da ih piše dr Ritig. Ovo je ustvrdio Rakošu, kada je sjedio u osječkom zatvoru radi afere Sokolić, kad su ga izbjegavali svi, a kada je Rakoš uz pok. dra Papratovića bio njegov svakodnevni posjetnik, onda, kad se u „Narodnoj Obrani" njemu u prilog nije smjelo napisati ni jedne riječi. Značajan mu je bio članak, u kojemu je oštro istupio protiv ondašnjih naših odvjetnika,

optužujući ih, da nijesu narodnjaci. Protiv toga članka pisale su zagrebačke „Narodne Novine“, pa su - prije svjetskoga rata, dakako — Rakošev članak nazvali „anarhističkim“. Međutim se Rakoš nije smeo, nego je punio stupce i u drugim listovima kao na pr. „Osvita“ (Đure Džamonje, gdje je suradjivao i najbolji hrvatski moderni pedagod Davorin Trstenjak), „Sisačkom Glasu“ (Janka Dujaka), „Hrvatskom Narodnom Glasu“ (Braće Kralj), „Podravcu“, „Podravskom Glasniku“ (Tomčevom), „Osječkom Reporteru“ (Stj. Frauenheima), „Hrvatskoj“ i mnogim drugim novinama. Zagrebački su listovi preštampavali Rakoševe uvodnike, a da nijesu znali za pravoga pisca.

Takovih političkih članaka napisao je daleko više od jedne hiljade u kojima je uvijek isticao potrebu i vrijednost „Hrvatske selj. stranke“ te je snjima svakako pomogao i samom Radićevom pokretu, ako ne svuda, ono svakako u Slavoniji, a da se to i ne zna. Tomu valja pribrojiti i mnoge literarne i druge prikaze, kazališne recenzije i gospodarske kompilacije, uređivanje raznih kalendara, pa i više Rakoševih pjesama, koje do danas nijesu izašle u posebnom izdanju.

Za vrijeme rata pokrenuo je sa Stevanom Beninom književni list »Izložba«, koji je svršio tako, da su Madžari zaplijenili sve rukopise, pa je sva sreća, da je došao slom austro - ugarske carevine, jer bi inače bilo rusvaja, uz ino i za mnoge druge osječke književnike.

Rakoš je među prvima razvio u nas upravo nevjerojatan intenzivan prevodilački rad iz slavenskih književnosti. Taj rad izišao je u preko

80 posebnih knjiga, a vrlo mnogo je prevoda rastepeno po raznim časopisima i novinama, gdje su izlazili.

Preveo je oko četiri stotine, a možda i više što kraćih, što dužih pripovijesti.

Od poznatih imena prevodio je: Beneš-Trebizskoga, Svetlu, Zeyera, Preissovu, Krasnohorsku, Jiraseka, Nemcovu, Beneš - Šumavskoga, Machara, Čeha, Vrchlickoga, Baara, Vajanskoga, Podjavorinsku, Vikovu, Nerudu, Kosmaka, Potapenka, Kuprina, Šellera, Crosbya, Haggarda, Balzaca, Andrejeva, Stepnjaka, Vazova, Bourgeta, Garšina, Kraševskoga, Skitalca, Arcibaševa, Pugelja, Magieru, Starogorskoga i bezbroj drugih. Mnogo prevedenih djela ima još u rukopisu.

Radi prevoda tražio je Rakoš lične veze. Među inim dopisivao je s pok. Krun. Jurjevićem, Herucom. Aloisom Jirasekom, drom M. Zdiechowskim, s drom Bohuš Nevidalom i ostalim slavenskim zemljama, pa kada je primjerice Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku svojedobno izvijestio Čehoslovačku uz ine i o Rakoševim prijevodima, dobio je sa tamošnjeg najvišeg mjesta naročito priznanje u obliku nagrade. To me nuka da iskoristim ovu priliku i preporučim, da se izaberu Rakoševi aktuelni politički članci u jednu knjigu, a svakako da se izda rukovet izabranih izvornih njegovih pripovijedaka u izdanju Matice Hrvatske u Zagrebu. Ovakove zbirke bile su pripovjedačima i pjesnicima, koji su izdavali o svojem trošku više svojih knjiga, najveća zadovoljština za književnikovanje.

Jer ako je itko, Rakoš je to zaslužio svojim radom.

U Osijeku 24. VIII. 1939

R. F. Magjer

S A D R Ž A J:

Strana

TISAK: PAVAO HATNIK, OSIJEK I., ŽUPANIJSKA UL. 21

Od pisca ove knjige izašla su ova djela:

I z v o r n a :

U slobodnim časovima
Čežnja za proljećem
Sa osmijeha
Svijet sanjara
Dušice
U čarima strasti
Odjeci duše
Pred sumrak
Po zlatnim s'tazama

P r e v e d e n a :

Beneš Trebszki: Zabludjele duše
„ „ Kraljica Dagmara
„ „ Sablasti
„ „ Prve ruže
Beneš Šumav. Brodkovski odvjetnik
K. Sabina: Osveta
J. Klecanda: Kamena baterija
Jan Janča: Da stę prokleti
„ „ Olga Žilinska
Gab. Preisova Mladost
E.Karasnohor Pripovjest o vjetru
Jul. Zeyer: Jan Maríja Poljhar
„ „ Andrija Černišev
„ „ Ptica duginih boja
„ „ Gompači i Komurasaki
Bož. Nemcova Bakica
„ „ Pripovijesti
Sv. Čech: Pripovijesti
H. Brodsky: U ropstvu
Jul. Zeyer: Darja
V. Halek: Sviračeva Jelica
K. Svetla: Poljubac
Ant. P. Čehov: Seljaci
N. Potapenko: Mala igra
E. Orzęsko: Stara Romanka
A. P. Čehov: Crni kaluđer
Kuprin: Slavenske duše
N. Šeller: Savijest
Kuprin: Olesja
H. Crosby: Tolstojeva nauka
„ „ Tolstoj kao učitelj
H. R. Haggard: Salamonovi rudnici
Balzac: Žrtva žene
„ Krvnik
Machar J: Pobožna porodica
Hurb. Vajansky: Leteće sjene
Podjavorinska: Slike Slovačke
In. Vazov; Gorolomov
Novak L.; Ljubomorni
Azov Vladimir: Ruske pripovjesti
Baar J. S.: Posljedni sud
„ „ Župnikova gazdarica
Bestužev A. A.: Izdajica
Bourget P.; Pripovijesti
Bučinska Teffi: Humoreske
Čehov A. P.; Dobri ljudi
Grudzinski St.: Lutka
Hungersdorf Mrs. Snaha
Kraševski G. I.: Krvav znak
Skitalec; Kroz šibe
Strug Andrej: Sjutra
Zola Emil; Nais Micoulin
„ „ Jaques Damour
Jan Karafiat: Krijesnice
Ivan Bunin: Pridovijesti
Marby; Anica
M. Pugelj; Pripovijesti
J. P. Jacobson Hitac u magli
Ivanić Adolf: Rezjanova Marica
Arcibašev: Slike iz revolucije
Maupasant d' Guy: „Nekad“

Prevedena ;

H. R. Haggard:	Djevojka s bisernim đerdanom
L. Andrejev:	Juda Iskariot } ćirilicom
N. Stepnjak	Kuća kraj Volge } ćirilicom
Čekal H.	Jan Kratky u Americi
Jar. Vrchlicki;	Oporuka lukovačkog vlastelina
Garšin Vs. M.	Kraj lješine na bojnom polju
Lafcadio Hearn.:	Iz zemlje sunca
Solovjev Serg:	Priča o antikrstu
Siemenski Lucian:	Uznik i uhoda
Starogorski;	Za krst časni i slobodu zlatnu
Rabindranath Tag.;	Pripovijesti
„ „	Žetva
* * *	Francuske novele (Hartman)
Al. Jirašek;	U tuđim službama
Čech Sv.;	Žrtva lihvara
Jan Magjera;	Iz poljske književnosti
Knez V.D. Odoevski;	Sebastian Bach

